

UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT "ION CREANGĂ"

Cu titlu de manuscris

CZU: 371111(0432)

BABĂRĂ OTILIA

**TENDINȚE ȘI VALORI ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI MODERN ÎN
LUCRĂRILE ȘI ACTIVITATEA PEDAGOGICĂ A LUI
GH. ASACHI, I. CREANGĂ ȘI M. EMINESCU**

13.00.01 – Pedagogie generală

Teză de doctor în pedagogie

Conducător științific:

Ludmila Papuc, dr ist., conf. univ.

Autor:

CHIȘINĂU 2008

CUPRINS

PRELIMINARII.....	3
CAPITOLUL I. VALORI TEORETICE ȘI METODOLOGICE ALE ȘCOLII ȘI GÂNDIRII PEDAGOGICE ÎN MOLDOVA SECOLULUI al XIX-lea	
1.1 Situația politică, social-economică și cultural-pedagogică în Principatul Moldovei în sec. al XIX-lea....	9
1.2. Gheorghe Asachi și instituirea învățământului național în Moldova.....	16
1.3. Valori ale învățământului modern în activitatea și concepția pedagogică a lui Ion Creangă....	31
1.4. Contribuțiile axiologice și strategice ale lui M.Eminescu la dezvoltarea învățământului național în Principatul Moldovei.....	40
CAPITOLUL II. FACTORI ȘI PRINCIPII DE MODERNIZARE A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN VIZIUNEA LUI GH. ASACHI, I.CREANGĂ, M.EMINESCU	
2.1. Viziunile lui Gh. Asachi, I.Creangă și M.Eminescu cu privire la formarea profesională și referențialul cadrlui didactic eficient.....	48
2.2. Principiile, structura și conținutul pieselor curriculare în viziunea lui Gh.Asachi, I. Creangă, M. Eminescu.....	77
2.3. Valori ale metodologiilor educaționale promovate de Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu.....	107
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	118
ADNOTARE (română, engleză, rusă).....	121
TERMENII CHEIE (română, engleză, rusă).....	124
BIBLIOGRAFIE.....	125
ANEXĂ.....	132

PRELIMINARII

Actualitatea temei este sugerată, pe de o parte, de valorile promovate/elaborate de clasicii literaturii române cu privire la educație și învățământ în perioada constituirii națiunii române (sec. XIX), în mod special de Gh.Asachi, I.Creangă, M.Eminescu, opera și activitatea cărora este în egală măsură artistică, politică, managerială și educațională, iar pe de alta - de interesul constant pentru cunoașterea acestora de către generațiile de cercetători literari, istorici și pedagogi contemporani, interesul însuși reprezentând caracterul actual al valorii operei literare, științifice și pedagogice ale celor trei mari autorități au culturii române.

Studiul și cercetarea istorică a moștenirii pedagogice a celor trei clasici este actual și ca valoare a experiențelor educaționale din secolul al XIX-lea.

Cele trei aspecte menționate ale valorii operei pedagogice a celor trei scriitori, oameni de cultură și pedagogi, fiind reprezentative tezaurului cultural românesc al sec. XIX, favorizează soluționarea pe solide suporturi științifice a problematicii educaționale a școlii contemporane.

În contextul educațional al R.Moldova, cercetarea valorilor educației promovate/elaborate în sec. al XIX-lea are o importanță deosebită datorită faptului că în această perioadă s-a încheiat procesul de definitivare a națiunii române, proces în care s-au manifestat cu cea mai mare putere valorile aferente unei națiuni/valorile care o creează. Printre aceste valori este învățământul românesc din acea perioadă.

O caracteristică distinctă perioadei istorice de creare a națiunilor europene (sec. XIX) este valoarea multiculturală a actorilor acestui proces – oamenii de cultură, care erau concomitent și oameni politici, filosofi, savanți, scriitori și poeți, cadre didactice, administratori (manageri) etc., de aceea și generatori de idei și concepte în diverse domenii ale vieții publice. Mențiunea îi vizează, în primul rând, firește, pe cei trei clasici ai literaturii române din Principatul Moldovei - Gheorghe Asachi, Ion Creangă, Mihai Eminescu, aportul cărora în constituirea învățământului național este nu numai enorm dar și mereu actual, datorită valorii netrecătoare a conceptelor cultural-educaționale promovate.

Or, fără a cunoaște întregul tezaur științific, intelectual, moral și pedagogic, depozitat în analele civilizației, fără sistematizarea și prelucrarea acestuia sub toate aspectele și trecerea lui prin filiera conștiinței sociale a generației tinere, fără articularea acesteia la contextul național, nu este posibilă soluționarea vastei arii a problematicii educaționale a contemporaneității.

Gradul de cercetare a problemei. Examinând întregul spectru al problemelor complexe referitoare la istoria pedagogiei românești de pe pozițiile teoriei și metodologiei contemporane, este necesar să subliniem faptul că în perioada postbelică, când o parte din valori au fost trecute în umbră, altele au fost denaturate, creația scriitorilor români din secolul al XIX-lea a fost studiată minuțios de unii critici și istorici literari. Printre aceștia îi putem numi pe Efim Levit, Ramil Portnoi, Constantin Popovici (Republica Moldova), academicienii Zoe Dumitrescu-Bușulenga, George Călinescu (România). Despre activitatea literară a lui Gheorghe Asachi, Ion Creangă, Mihail Eminescu s-au scris la noi și în alte țări un mare număr de cărți.

Despre opiniile pedagogice ale lui Gh.Asachi și I.Creangă se vorbește la modul general în monografia lui T.Crăciun *Razvitie școlii i pedagogiceskoi nauki v Moldavii* (Ch., 1985), însă despre M.Eminescu nu găsim nici un rând în lucrarea dată, autorul divizând scriitorii și savanții pe principiul teritorial stabilit după cel de-al doilea război mondial. Academicianul Constantin Popovici în studiul său *Mihail Eminescu. Viața și creația*" (Ch., 1982) îi consacră un paragraf activității lui M.Eminescu în calitate de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui. Lipsa datelor cronologice și a documentelor rigurose selectate despre activitatea pedagogică a sus-numiților scriitori ne-a îndemnat să studiem această problemă.

Cercetarea științifico-pedagogică a istoriei apariției, devenirii, formării, structurii și a dezvoltării școlii naționale românești, problema predării în limba română, în același timp pentru naționalitățile conlocuitoare, prezintă valoare teoretică și practică, mai cu seamă la momentul actual, când limba română a devenit limba de stat a Republicii Moldova.

Dar concepțiile pedagogice ale celor trei clasici, rezultanta activității lor didactice a fost mai puțin studiată. În acest sens, ne propunem ca aspectul dat al problematicii educaționale să devină obiectul cercetării noastre.

În contextul condițiilor menționate, **problema cercetării** s-a configurat ca necesitate a completării demersului teoretic al reformei învățământului în Republica Moldova cu valori ale clasicilor literaturii și pedagogiei naționale, asigurându-se astfel continuitate istorică și axiologică educației și învățământului modern.

Obiectul cercetării: Fenomenul educațional din secolul al XIX-lea în opinia clasicilor literaturii române Gh.Asachi, I. Creangă și M. Eminescu.

Scopul cercetării a constat în determinarea problematicii educaționale în Principatul Moldovei și România, secolul al XIX-lea, evaluarea contribuției clasicilor literaturii române Gh.Asachi, Ion

Creangă și Mihai Eminescu în dezvoltarea gândirii pedagogice progresiste românești și stabilirea tendințelor de valorificare a tezaurului educațional în practica școlii contemporane.

Ipoteza cercetării: Valorificarea tezaurului educațional (anii 1812-1891) determină dezvoltarea gândirii pedagogice românești la etapa dată. Studiul acestui tezaur, determinarea problematicii școlare, evaluarea contribuției clasicilor literaturii române (Gh.Asachi, I. Creangă, M.Eminescu) în constituirea politicii educaționale a timpului, sunt valabile și pentru practica școlii contemporane, pot conduce la perfecționarea și modernizarea educației și învățământului din R. Moldova, articulat la contextul axiologic contemporan.

Obiectivele investigației:

1. Determinarea premiselor istorico-sociale și cultural-spirituale de creare a învățământului național în Principatul Moldovei și România în secolul al XIX-lea.

2. Studiul și evaluarea contribuției clasicilor literaturii române în constituirea învățământului național în Principatul Moldovei și România, sec. XIX.

3. Stabilirea liniilor de convergență între ideile și conceptele pedagogice promovate de Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu și cele ale învățământului modern din Republica Moldova.

4. Evidențierea unor principii, obiective, conținuturi și metodologii educaționale, promovate de cei trei clasici pentru implementare în școala modernă din republica Moldova.

5. Elaborarea recomandărilor practice pentru implementarea în practica educațională din Republica Moldova a valorilor pedagogice elaborate și promovate de cei trei clasici ai literaturii române.

Suportul epistemologic și metodologic al cercetării l-au constituit recomandările filosofiei culturii despre atitudinea creatoare și utilizarea moștenirii clasice la dezvoltarea integră a personalității, la idealul educațional, la instruirea și educația generațiilor viitoare; despre atitudinea critică cu privire la valorificarea experienței pedagogice avansate (Șt.Bârsănescu, M.Casabianu, M.Eminescu, J.Hassenforder, N.Iorga, M.Kogălniceanu, M.Montaigne, C.Parascan, Vl. Pâslaru, N.I.Popa, S.Stanciu etc.).

Ca și linie directoare în examinarea faptelor istorice ne-a servit principiul axiologic, conform căruia orice fenomen, fapt, idee etc. examinate reprezintă valori produse într-un anumit context istoric, care și-a lăsat amprenta științifică, culturală și ideologică a timpului (Șt.Bârsănescu, M.Eminescu, J.Hassenforder, N.Iorga, M.Kogălniceanu, C.Parascan, N.I.Popa, S.Stanciu etc.).

Un alt principiu aplicat în cercetare a fost examinarea și aprecierea complexă a materialului istoric, în multitudinea relațiilor sale cu teoriile pedagogice ale timpului și cu valorile etnopedagogiei - pedagogiei populare (Șt.Bârsănescu, J.Hassenforder, Vl. Pâslaru, N.I.Popa, S.Stanciu etc.).

În interpretarea materialului istoric s-a aplicat de asemenea principiul proiecției trecutului asupra viitorului (conținut implicit și de tema tezei noastre) – lucrurile create în trecut pot avea/au valoare în prezent; lucrurile create în prezent pot avea/vor avea valoare și în viitor (Șt.Bârsănescu, M.Eminescu, J.Hassenforder, N.Iorga, M.Kogălniceanu, M.Montaigne, Vl. Pâslaru, etc.).

În cercetare au fost aplicate **metodele**:

istorică – colectarea, studierea și sistematizarea surselor literare, pedagogice și documentelor și materialelor de arhivă;

bibliografică – documentarea științifică;

cercetării documentelor – analiza documentelor școlare și efectelor activității școlare;

monografică – descrierea și prezentarea studiilor, care surprind determinantele fenomenului examinat (opere, lucrări);

analitică - studiul experienței pedagogice și a politicilor educaționale a timpului, precum și a dinamicii fenomenelor educaționale;

sinteza - sistematizarea problemelor educaționale ale timpului; evaluarea nivelului instruirii și educației elevilor din școlile urbane și rurale în perioada vizată;

studiul comparativ – a dezvoltării școlii din Principatul Moldovei, România, Republica Moldova și a unor țări din Europa Apuseană;

proiecției - elaborarea recomandărilor de utilizare a rezultatelor cercetării în acțiunea de reformare a școlii și educației în R.Moldova.

Inovația științifică și valoarea teoretică a cercetării:

- au fost precizate premisele istorico-sociale și cultural-spirituale ale creării conceptului și sistemului educațional național în Principatul Moldovei și România, sec. XIX;
- a fost studiat fenomenul pedagogic din Principatul Moldovei și România, sec. al XIX-lea, fiind stabilit spectrul problemelor educaționale, eterogenitatea și complexitatea acestora;
- a fost stabilită contribuția clasicilor literaturii române Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu la constituirea concepției și sistemului educațional național în Principatul Moldovei și România, sec. XIX;
- au fost stabilite liniile de convergență între ideile și concepte educaționale, promovate de cei trei clasici ai literaturii române, și ideile și conceptele învățământului modern din Republica Moldova;
- cercetarea și-a adus astfel contribuția și la fertilizarea cu noi date a conceptului de unitate și continuitate a învățământului național românesc – **tendințe definitorii ale acestuia**.

Valoarea aplicativă a cercetării constă în:

- au fost determinate circumstanțele (condițiile) valorificării tezaurului educațional din sec. al XIX-lea în contextul educațional modern și al reformei educaționale din Republica Moldova;

- au fost marcate ideile, conceptele și principiile educaționale promovate de către cei trei clasici ai literaturii române, valabile și pentru educația și învățământul modern din Republica Moldova;
- a fost întemeiată posibilitatea aplicării în practica educațională modernă a Republicii Moldova a unor principii, obiective, conținuturi și tehnologii educaționale care au fost promovate de către cei trei clasici și care au funcționat în Principatul Moldovei și România în sec. XIX;
- este promovată ideea fertilizării formării profesionale inițiale și continue a cadrelor didactice cu valori ale pedagogiei naționale și universale din sec. al XIX-lea, promovate de către cei trei clasici ai literaturii române;
- rezultatele cercetării vor putea servi la elaborarea unei noi istorii a școlii și gândirii pedagogice în Republica Moldova.

Pentru susținere se propun următoarele teze:

1. Dezvoltarea școlii și gândirii pedagogice în Republica Moldova este determinată semnificativ de valorificarea tezaurului educațional al sec. al XIX-lea.
2. Valorile pedagogice teoretice, experiențiale și manageriale ale lui Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu reprezintă și un suport științific pentru renovarea politicilor și practicilor educaționale naționale moderne din Republica Moldova.
3. Moștenirea pedagogică, literară și publicistică a celor trei clasici ai literaturii române - Gh.Asachi, I.Creangă, M.Eminescu, pune în valoare demersuri strategice eficiente de educație lingvistică prin învățarea limbii române ca maternă, precum și pentru educația în spațiul românesc a minorităților naționale.
4. Valorile pedagogice, literare, publicistice și manageriale ale celor trei clasici ai literaturii române - Gh.Asachi, I.Creangă, M.Eminescu, demonstrate de cercetare ca valabile și pentru educația și învățământul modern din Republica Moldova, reprezintă un argument forte și pentru viabilitatea conceptului unității și continuității educației și învățământului național românesc de-a lungul istoriei.
5. Moștenirea pedagogică și cea umanistă generală a clasicilor literaturii române Gh.Asachi, I.Creangă, M.Eminescu este pertinentă inovării conceptului și sistemului de formare profesională inițială a cadrelor didactice din Republica Moldova, dezvoltării curricula și a pieselor curriculare pentru învățământul general și cel superior de profil pedagogic.

Aprobarea rezultatelor cercetării s-a făcut prin examinarea acestora la ședințele Catedrei *Științe ale Educației* (UPSC), prin 7 publicații, precum și la 2 foruri științifice naționale (Universitatea Pedagogică de Stat *Ion Creangă*, 1998, 1999).

Etapele desfășurării cercetării:

etapa I, oct. 1996-1999: documentarea științifică și elaborarea bazei conceptuale a cercetării;

etapa II, 2000-2003: studiul arhivelor, presei periodice a timpului (bibliotecile naționale din Chișinău, Iași, Arhivele statului din România); susținerea examenelor de doctorat;

etapa III, 2004-2007: redactarea tezei, elaborarea și publicarea articolelor științifice.

Structura tezei s-a constituit din preliminarii, două capitole, concluzii generale și recomandări, adnotare (română, engleză, rusă), termenii cheie(română, engleză, rusă), bibliografie, anexe.

CAPITOLUL I

VALORI TEORETICE ȘI METODOLOGICE ALE ȘCOLII ȘI GÂNDIRII PEDAGOGICE ÎN MOLDOVA SECOLULUI AL XIX-lea

În temeiul surselor cercetate, s-a constatat cu certitudine că la sf. sec. XVIII și înc. sec. XIX au

avut loc evenimente epocale de importanță istorică mondială. Astfel forțele progresiste atât din Europa Apuseană cât și din cea răsăriteană doreau să schimbe relațiile sociale, acordând o importanță deosebită rolului pe care trebuia să-l joace învățământul. Necesitatea dezvoltării învățământului prin introducerea unor măsuri corespunzătoare cerințelor societății, în trecerea ei de la feudalism la capitalism, a provocat în lume, inclusiv în țara noastră, o seamă de reforme școlare, unele cu un bogat conținut social-pedagogic. Ca burghezia moldovenească să-și poată îndeplini „țelurile de ordin practic, economic și politic era nevoie de un sistem de școli bine organizat, care să asigure un nivel cultural mai înalt, un conținut cultural mai larg și cu caracter științific, un învățământ specializat după diferite ramuri de producție, mai răspândit, la îndemâna maselor... Această problemă trebuia să constituie o preocupare de stat, la a cărei rezolvare să participe oameni cu pregătirea și priceperea corespunzătoare, care să nu fie numai simpli cunoscători ai textelor religioase cu caracter dogmatic, cu conținut limitat, idealist și străină de procesele economice, sociale și politice în curs de desfășurare.” [76, p. 22] De remarcat și faptul că la înc. sec. al XIX-lea educația, instrucția și învățământul apăreau pentru burghezie ca factori importanți în pregătirea muncitorilor, “munca acestora fiind mai productivă decât munca unor muncitori fără carte, aducea mai multă plusvaloare capitalului”, menționează S.Stoian [131, p. 321]

Astfel elementele noi, progresiste în dezvoltarea teoriei și practicii instruirii și educației tinerei generații au fost introduse de oamenii politici, savanți, pedagogi, oameni de cultură și artă. Pe tot parcursul sec. al XIX-lea în acest domeniu de activitate și-au adus obolul scriitorii Constantin Stamati, Alexandru Hîjdău, Alecu Russo, Bogdan Petriceicu-Hașdeu etc. O vastă contribuție la prosperarea învățământului românesc au adus Gh. Asachi, Ion Creangă și Mihai Eminescu, care s-au afirmat nu numai ca mari scriitori ai neamului, publiciști și personalități publice, dar și în calitate de pedagogi.

1.1. Situația politică, social-economică și cultural-pedagogică în Principatul Moldovei în sec. al XIX-lea

Procesele sociale, economice și politice care aveau loc în această perioadă au direcționat opera de organizare școlară, i-au dat un conținut concret și o variație.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea în țară au avut loc numeroase mișcări revoluționare, care erau determinate de grave contradicții social-economice. Burghezia, care își întărise poziția economică, lupta sprijinită de masele populare să răstoarne puterea politică a feudalilor și să pună mâna pe conducerea statului. În această perioadă începe să se treacă de la producția manufacturieră la industria mașinizată, odată cu aceasta are loc și creșterea numărului de muncitori; se dezvoltă schimbul comercial și odată cu aceste transformări, ”devine tot mai evidentă tendința de manifestare liberă a inițiativei, ca și dorința populației de a fi

stăpână la ea în țară. Acum începe să capete contur conștiința națională, care se va afirma atât în 1821, cât mai ales, în 1848”, constată I.G.Stanciu. [127, p. 82] Se simțea „nevoia de o cultură sistematic însușită, organizată, de o cultură științifică, de o cultură înaltă.” [130, p. 32-33]

În Moldova, la începutul sec. al XIX-lea, menționează N.Enescu, ”bruma de cultură existentă era străină de problemele sau cerințele economice, sociale și de tendințele politice, care angajau mase importante de oameni.” [76, p. 20] Această stare de lucruri a dus la apariția unor teorii sociale și economice prin care era criticată noua orânduire. Șt. Bârsănescu arată că „în aceste condiții sociale și economice au apărut noi preocupări pedagogice, care exprimau punctul de vedere al noii orânduiri, pe de o parte, și al maselor populare, pe de altă parte.” [44, p. 128]

Cercetările de rigoare ne permit să constatăm că sec. al XIX-lea a constituit o epocă de dezvoltare a științei și învățământului. Oamenii de cultură și oamenii politici cu viziuni largi au consemnat faptul că statul are datoria să înființeze și să finanțeze școli care trebuie să fie conduse și supravegheate. În publicațiile din acea perioadă se găsesc multe articole și studii despre educație, despre învățământ, despre importanța luminării poporului și necesitatea școlii. Într-un astfel de studiu sub formă de raport, semnat de I. Eliade Rădulescu și publicat în *Dacia literară*, nr.1, se spune: „Fără școală să nu aștepte nimeni nici părinți buni, nici fii buni, nici slujbași buni, nici cetățeni buni și, prin urmare, nici stat bine organizat și bine cârmuit.” [88, p. 163]

A fost promovată tot mai mult ideea că în școli era necesar să activeze cadre didactice pregătite în mod special. În acest plan a fost acordată o atenție sporită școlilor normale care trebuiau să se ocupe de pregătirea cadrelor didactice. În aceste împrejurări, lupta poporului pe plan social și politic a inclus și lupta pentru învățământul național, factor istoric obiectiv în astfel de împrejurări.

Școala națională ca de altfel și la etapa contemporană, corespundea setei de cultură a maselor populare, deșteptate la viață de transformările economice ale timpului. Conform lui Șt.Bârsănescu, „ca și alte popoare, românii voiau un învățământ național, ceea ce însemna un învățământ în limba română, predarea literaturii, istoriei și geografiei patriei, cu scopul de a întări conștiința națională; ei voiau o educație în spirit național, care să contribuie la formarea unei generații capabile să lupte

pentru libertate și independența națională” [41, p. 183]. Lupta pentru limba națională „se împletea în conștiința poporului cu năzuința către libertate și independență.” [88, p. 147]

De rând cu aceste revendicări se cerea și înființarea de școli românești în toate satele, introducerea învățământului egal și întreg pentru toți românii de ambele sexe. Școlile naționale de sine stătătoare s-au înființat după 1821, o dată cu încetarea învățământului grecesc. Până atunci boierimea își creștea tineretul în școlile grecești, dintre care două (una la Iași și alta la București) erau școli de învățământ mediu, cu un nivel mai ridicat și se numeau academii sau școli domnești, preponderența o avea limba elinească. De rând cu ele, la începutul sec. XIX funcționau o seamă de școli grecești elementare la Botoșani, Bârlad, Galați, Slatina, Târgu-Jiu, Râmnicu Vâlcea. În aceste școli se învăța limba greacă vorbită. În Moldova, în aceeași perioadă, „învățătura de carte în românește putea fi dobândită de tineri aparținând păturilor de jos ale societății, numai în clasele elementare de pe lângă puținele școli slavonești sau grecești de la Iași, București, Craiova sau și din alte orașe mai însemnate. Nivelul cunoștințelor care se predau în ele era foarte elementar: citirea, scrierea și puține noțiuni de aritmetică. Conținutul învățământului era, în general religios, purtând pe școlari de la bucoavnă - cu câteva pagini de litere și exerciții de silabisire, restul rugăciuni – până la ceaslov, psaltire și cazanie. Acestor mici și sărace școli, Ion Chica, le acorda totuși un rol însemnat în promovarea culturii românești. La ele își trimeteau copiii să învețe carte cafalii, croitorii, ișlicarii și cojocarii, iar dascălii lor – un Chiosea, un Chiriță, un Stan, au fost depozitarii limbii și naționalității noastre” [88, p. 148-149]

Din cele examinate putem concluziona că în Țara Românească și în Moldova a existat un început de învățământ românesc elementar, sporadic și cu greu întreținut, care era frecventat de școlari aparținând păturii meșteșugarilor și negustorilor, și un învățământ superior pentru copiii slujbașilor greci și ai boierilor.

Singura școală românească de un grad mai înalt, care funcționa în primii ani ai secolului al XIX-lea, a fost Seminarul de la Socola, școala de preoți cerută încă de mitropolitul Iacob Stamati, dar aprobată prin hrisovul domnesc din octombrie 1804, la stăruința mitropolitului Veniamin Costache (1768-1846). Ea a fost o școală cu rosturi limitate, o școală clericală, dar intenția fondatorului ei a fost de a face din ea o instituție de cultură cu un nivel mai ridicat. [ibid.] Pentru întreținerea seminarului anual se alocau din bugetul statului 2500 lei. [57, p. 18]

De remarcat și faptul că în condițiile social-economice existente viața culturală a Principatului, inclusiv sistemul școlar, se dezvoltă încet. „Seminarul teologic de la Socola, cu predarea în limba

românească, precum și micile școli de pe lângă unele mănăstiri sau biserici, erau puține și nu corespundeau cerințelor pe care le înainta epoca”, menționează T.Ciubotaru. [53, p. 224] Conform lui T.Craciun, "primele două decenii ale sec. al XIX-lea nu s-au remarcat prin nimic față de perioada anterioară referitor la soluționarea problemelor stringente ale instruirii și educației în principatul Moldova." [89, p. 44]

În scopul ameliorării situației școlare în ținut, domnitorul Moldovei Alexandru Moruzzi, la 24 mai 1830, a emis decretul *Cu privire la starea școlilor existente și înființarea de școli noi în comunele Moldovei, precum și stabilirea ordinii în ele*, în baza căruia s-au deschis 4 școli, cu predarea unor varia discipline în limba română și greacă, în orașele Focșani, Galați, Bârlad și Iași. [T. Ciubotaru, lucr. citată, p. 224] În calitate de profesori titulari au fost invitați pedagogi locali și străini. Școlile și cadrele didactice erau întreținute din contul mijloacelor financiare adunate de la preoții și diaconii principatului. Din vistieria statului se alocau în acest scop câte o mie opt sute de lei anual. Dacă banii din buget nu vor acoperi toate cheltuielile estimate, se sublinia în decret, părinții elevilor vor suporta restul. O parte din veniturile școlilor trebuiau puse la dispoziția copiilor sărmani în număr de 40 persoane. Termenul studiilor era fixat pentru șase ani. Se preconiza un control riguros al școlilor existente, stabilirea nivelului predării și cel al educației, despre necesitatea suplinirii pedagogilor compromiși trebuia pus la curent domnitorul țării, însă nu toate măsurile schițate pentru reglementarea vieții școlare din ținut au fost traduse în fapt. Motive erau destule. Primul - stabilirea regimului fanariot în Moldova. Al doilea - instabilitatea stării materiale a școlilor. Directorii școlilor grecești din Iași, la 14 mai 1812, s-au adresat în această problemă guvernului. În scrisoare aceștia comunicau că de la bugetul țării nu li se distribuie bani, iar sumele "primite de la Mitropolie nu ajung pentru plățirea salariilor, întreținerea elevilor și alte cheltuieli curente." [1]

Domnirea fanarioților a influențat negativ asupra industriei poligrafice și editării cărții naționale în ansamblu. Tipografiile existente nu reușeau să asigure școlile cu literatura necesară, nemaivorbind de alte instituții culturale. Reieșind din situația creată, persoane particulare, ce dispuneau de o situație materială bună, s-au adresat domnitorului țării și mitropolitului principatului Moldova cu rugămintea de a le permite deschiderea unei tipografii la Iași. Ca să schimbe starea de lucruri la compartimentul dat, mitropolitul Veniamin Costache a ordonat subalternilor săi să invite din alte țări 22 specialiști tipografii, angajându-se să-i retribue bine și să-i scutească de impozite pe salariu.

Mitropolitul se adresează guvernului cu rugămintea de a-i permite lui I.Gardi să aducă la Iași o tipografie pentru a edita cărți și documente în limbile rusă, franceză germană, greacă și română.

Rugămintea ierarhului și a populației ieșene a fost satisfăcută de conducerea țării. "Tipografia trebuia să funcționeze în baza acelorași pravile și regulamente, conform cărora se efectua editarea cărților în Imperiul rusesc". [4] Deși s-au depus eforturile susținute, la începutul anilor 20 ai sec. al XIX-lea în Moldova funcționau doar două tipografii - una la Iași, a doua - pe lângă Mănăstirea Neamț. Cu mari eforturi ele îndeplineau comenzile editării cărților de cult.

Izvoarele cercetate în contextul celor expuse mai sus ne fac să observăm că la sfârșitul sec. al XVIII-lea și în sec. al XIX-lea a fost desfășurată o activitate amplă pe plan pedagogic, activitate de esențială realizări în ceea ce privește elaborarea unui sistem instructiv-educativ mai democratic, mai corespunzător cerințelor imperioase ale progresului economic și cultural al societății. Susținători ai unor idei noi în domeniul educației și instruirii, luptători pentru dezvoltarea rațiunii umane, susținători ai necesității luminării poporului, inițiatori de noi metode de predare, care să facă învățământul mai accesibil, mai ușor, mai atractiv, dar în același timp mai temeinic și sistematic au fost Gh. Asachi (de numele lui se leagă începuturile învățământului științific superior din țară), Gh. Lazăr, I. Eliade Rădulescu, N.Bălcescu, I.Ghica, P.Poenaru [88, p. 149-169] și nu în ultimul rând. M. Eminescu, I.Creangă etc. Cercetând conceptele elaborate de reprezentanții pedagogiei românești care au activat în sec. al XIX-lea, observăm evident că ei pornesc de cele mai dese ori de la practică, de la propria lor experiență, sintetizând-o și teoretizând-o. În acest context prezintă interes și ideea conform căreia "*...în secolul al XIX-lea, pregătirea profesională se realizează în cele mai multe cazuri chiar prin practicarea profesiunii respective... autodidacticismul larg dezvoltat duce câte odată la cariere strălucite.*" (evid.n.- O.B) [83, p. 28]

Conceptele pedagogice elaborate demonstau o cunoaștere și înțelegere a naturii copilului, dorința de a face instrucția mai atractivă, care ar fi asigurat asimilarea unui volum mai mare de cunoștințe și deprinderi necesare activității practice ulterioare; cuprindeau metode de instrucție și educație cu o mai mare eficiență, etc. De remarcat tot o dată că ei au activat fiind inspirați de conceptele pedagogice ale acelei epoci care erau elaborate în funcție de condițiile economice, sociale și culturale - reprezentanții noii orientări în pedagogie, care și-au adus contribuții esențiale în acea perioadă: J. Locke, I.H. Pestalozzi, I.F.Herbart, Fr.Frobell, A.Diesterweg, Saint-Simon, Gh. Fourier, R.Owen, K.D.Ușinski, L.N.Tolstoi etc. [41, p. 135]. Astfel, la sf. sec. al XIX-lea, în țară au început prin intermediul periodicelor pedagogice să fie făcute prezentări ale conceptelor

sus-numiților pedagogi. Printre ele o putem menționa pe Maria I.Casabianu, care arăta la *importanța concepției lui John Locke în istoria pedagogiei, importanță legată de faptul că el a fost printre cei dintâi care a protestat împotriva educației scolastice, preconizând un nou sistem de educație și învățământ, bazat pe cunoașterea psihicului copilului* [49] (evid.n.- O.B); pe V.Gr. Borgovan, care sublinia faptul că J.Locke n-a fost numai un filozof, ”*dar și un pedagog de profesiune, un pedagog practic*” [121, p. 226-227]; pe Rădulescu-Pogoneanu, care vede în opera lui Pestalozzi o „*vecinică actualitate pentru oamenii școlii și consideră că întreaga pedagogie a veacului al XIX-lea se întemeiază pe fundamentele puse de Pestalozzi... pe cugetarea lui se întemeiază noua pedagogie socială, curentele noi în învățământ se leagă de încercările și de practica din institutele lui: introducerea lucrului manual, metoda cea nouă de învățare a limbilor străine; întemeierea învățământului geografiei și al științelor naturii pe intuiția obiectelor reale, în natură, la fața locului; lecțiile în aer liber; excursiile școlare ca o parte necesară a învățământului; cerea educatorilor să se sprijine pe natura copilului și să modeleze multilateral prin familie și școală, în folosul său și al societății...*”[ibid.] (evid.n.- O.B). Interesul pentru activitatea pedagogică a lui Pestalozzi „*datează în țara noastră încă din timpul vieții marelui pedagog democrat elvețian. Opera lui Pestalozzi a constituit unul dintre izvoarele sănătoase care au reușit și pe pământul patriei noastre să alimenteze viguros primele instituții de lumină aprinse prin grija statului...*” [ibid., p. 192]

În aspectul celor comunicate mai sus putem conchide că publicistica pedagogică românească, începând mai ales cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea, a fructificat gândirea pedagogică din țară, lăsându-și astfel amprenta în organizarea și conținutul învățământului, în general, și în învățământul elementar, în special. Or, gândirea pedagogică din această perioadă s-a dezvoltat în special sub influența curentului raționalist și iluminist. Iluminismul, ca și pretutindeni, a fost curentul de idei care a stimulat înființarea de școli, cu deosebire de școli elementare și de preparandii, tipărirea de manuale, organizarea de biblioteci etc. [41, p. 143] Gândirea pedagogică se reflecta nu numai în studii de istorie, de filozofie, de limbă, dar și în studiile de pedagogie și de metodică care apăreau. „*În aceste lucrări nu se fac teoretizări, ci de cele mai dese ori sunt consemnate numai observații și se formulează directive de ordin practic pedagogic. Cele mai multe nu erau studii originale, ci mai ales traduceri, prelucrări și adaptări din literatura pedagogică străină. Preluând astfel de idei, autorii de scrieri pedagogice le adaptau și le completau potrivit cu nevoile de dezvoltare a conștiinței naționale atât de vie în acea epocă de adânci transformări sociale.*”[ibid., p. 187] Printre

primele traduceri și prelucrări putem menționa *Pedagogie și metodică pentru învățătorii școalelor orășenești și sătești*, prelucrată de Naum Petrovici după Villom, Buda, 1818; *Pentru educațiunea copiilor* de D-na Campan, *Povătuitorul educației copiilor de amândouă sexurile*, de Dimitrie Pop - prelucrare după mai mulți autori francezi (1846)[ibid.],etc.

Investigațiile efectuate ne permit să constatăm că au fost aduse, studiate și traduse opera lui Pestalozzi și anume romanul pedagogic *Leonard și Gertruda* (primele două părți), făcută de Ioan Rădulescu-Pogoneanu, însoțită de o amplă introducere; *Pestalozzi, omul și opera*, publicată în 1908, autorul traducerii rămâne necunoscut, [121, p. 225-226], etc.

De rând cu aceste revendicări s-au produs și alte însemnate schimbări. „Mai întâi a intervenit o schimbare a planului de învățământ, înlocuindu-se vechiul învățământ, făcut pe bază de cărți religioase, cu un plan de studii orientat enciclopedic și în care se acordă un loc însemnat științelor: geografiei, istoriei, aritmeticii și geometriei, apoi algebrei, trigonometriei, științelor naturii etc. S-au întocmit manuale didactice și s-au organizat cursuri speciale și apoi chiar școli (normale, preparandale) pentru pregătirea cadrelor didactice. Tot în această perioadă a început înlocuirea metodelor vechi de educație și învățământ cu altele noi, corespunzătoare stadiului de dezvoltare a științelor și pedagogiei.”[ibid., p. 186]

Concluzii. Procesul de încetățenire a unui învățământ și unei educații naționale a făcut parte din procesul general de constituire a națiunii române, căci constituirea unei națiuni este de neconceput fără constituirea și unui *învățământ național* – un învățământ care să răspundă demersului educațional al tuturor indivizilor care alcătuiesc națiunea, al întregii societăți prin care națiunea există, acest lucru presupunând nu numai o instruire și educație în limba română pentru toți educații din țară dar și drepturi și condiții suficiente pentru minoritățile naționale de menținere prin învățământ identitatea cultural-națională.

În Principatul Moldovei și România acest demers s-a realizat prin deschiderea de școli cu predare în limba română, căci puținele școli care existau la înc. sec. al XIX-lea funcționau în limba greacă.

În Basarabia, anexată la Rusia în 1812, procesul s-a declanșat în direcție inversă: de la puținele școli în limba română la un învățământ în limba rusă, consolidat și de introducerea limbii ruse în administrația publică și în biserică.

Ideile despre organizarea învățământului (managementul educațional), conținuturile educaționale, metodologia de instruire și educație sunt valori promovate sau/și create de fruntașii

generației culturale a sec. al XIX-lea, generație care a pus bazele societății moderne românești și care a inclus în programul ei de reforme și înnoirea sistemului de educație.

Cele mai originale idei cu privire la organizarea învățământului, a școlii și elaborarea concepțiilor pedagogice, care pot fi actualizate la etapa contemporană, aparțin lui Gheorghe Asachi, Mihai Eminescu, Ion Creangă.

1.2. Gheorghe Asachi și înstituirea învățământului național în Moldova

Pedagogia actuală, de cuprindere europeană, este rezultatul efortului intelectual sedimentat în pedagogia populară a națiunilor europene, recunoscută ca una din științele educației moderne cu numele de *etnopedagogie*, și al ideilor și conceptelor pedagogice ale anticilor, începând cu Socrate și Platon, efort orientat spre deslușirea modului în care comportamentul social al omului poate fi modificat din cursul natural spre cel dezirabil social, sau, într-o formulă mai modernă, *de la natură spre cultură*.

Vom descifra în continuare valorile produse de Gh.Asachi în activitatea sa de culturalizare a întregii societăți moldovenești din prima jumătate a sec. al XIX-lea, în primul rând în educație și învățământ dar și prin educație și învățământ, *avansarea prin cultură* fiind un credo al marelui cărturar.

Gheorghe Asachi (1788-1869) s-a născut la Herța, în ținutul Dorohoiului. A urmat cursurile liceale la Lvov, pe care le încheie în 1803, iar cele universitare la Viena și Roma. [41, p. 189] În august 1812, Gh.Asachi se întoarce în Moldova. „Stăpânind o cultură superioară solidă și multilaterală, cunoscător al mai multor limbi străine: polona, rusa, latina, germana, italiana, franceza și engleza, optimist, cu dor de muncă și încrezător în puterile sale, călăuzit de o ideologie liberală progresistă și de o puternică dragoste de patrie și popor, nădăjduia să joace un rol important de restaurator în țara sa.” [75, p. 35]

Dimensiunea conceptual-filosofică a demersului pedagogic al lui Gh.Asachi.

Sec. XX înregistrează o sporire a cercetărilor pedagogice, aprofundarea unor drumuri teoretice deschise anterior, dar și încercări de operaționalizare în practica educațională a unor cuceriri teoretice. [121, p. 7] Acestea însă nu numai că se datorează marilor noștri înaintași, inclusiv lui Gh.Asachi, dar mai sunt și actuale, în virtutea unui șir de factori: de cunoaștere și conceptualizare a educației și învățământului, de operaționalizare a unor demersuri practice etc.

În acest context, organizarea școlară în Principatul Moldovei în sec. XIX a constituit un sistem teoretic care merită a fi studiat și valorificat. Cu atât mai mult în Republica Moldova, unde, conform prof. Vl. Pâslaru, „avem un potențial intelectual pedagogic sănătos în stare să depună efortul necesar pentru a readuce învățământul în albia spiritualității românești.”[108, p. 39]. Actualul sistem de învățământ „necesită reconsiderarea raportului școală - societate, corelarea reformei școlii cu reforma socială globală, unificarea sistemului de învățământ din R. Moldova cu cel din România și sincronizarea (autentică) cu învățământul european.”, menționează N.Bucun și V.Bâcu [48, p. 1] Acest demers însă nu trebuie înțeles în sensul de „învățământ național pur, limitându-se astfel deschiderea spre democratica Europă” [109, p. 43], ci a unui învățământ care să îmbine armonios perspectiva națională cu cea universală, căci "un învățământ întemeiat pe principiul etno-cultural nu este însă un sistem închis culturii universale ci o necesitate imperioasă a poarelor ex-sovietice de a-și redobândi individualitatea. Mișcarea noastră spre universalitate trebuie să fie însoțită permanent de individualizarea națională a învățământului..." [ibid.]

Despre felul cum înțelegea Gh.Asachi să instaureze un învățământ modern în Principatul Moldovei se poate deduce din întreaga sa operă și activitate cultural-pedagogică. Totuși cercetătorii operei și vieții sale menționează și afirmații cu caracter vădit conceptual în acest sens, care-l dezvăluie pe Asachi și ca pe un gânditor al timpului.

Raportul național-universal în educație. Realizând o proiecție a prezentului asupra trecutului – în acest context considerând că viziunea prof. Vl.Pâslaru, dacă nu exprimă opinia tuturor, cu siguranță se include în viziunea progresistă a contemporaneității - constatăm o coincidență aproape fotografică între concepția lui Gh.Asachi în ceea ce privește raportul național-universal în educație și cea din învățământul modern, inclusiv din R.Moldova – o dovadă incontestabilă și a actualității concepției lui Gh.Asachi, care scria că „Europa ne deschide comorile experienței sale și ne încredințează nouă a alege din ea *ceea ce ar fi în corespundere cu necesitățile noastre*. (evid. n. – O.B.) Depinde de noi a răspunde astăzi la mărturisirile acestei simpatii mărinimoase...”[31, p. 72]

Gh. Asachi este primul savant din Moldova, care a înțeles la timp necesitatea imperioasă a utilizării limbii ruse în scopul lărgirii ariei de cunoștințe a învățăcelilor. Extinderea relațiilor culturale, economice și comerciale între Moldova și Rusia i-au favorizat această acțiune. Primul profesor de limba rusă în principatele moldo-dunărene a fost V.Peltechi.

Grație străduinței și insistenței lui Gh. Asachi, școala națională cu predarea disciplinelor în limba română face progrese. Pe de altă parte, făcând uz de limbile germană, franceză și rusă

studenții se familiarizau cu cultura europeană. Minoritățile naționale și tineretul din categoriile de jos ale poporului au obținut drepturi juridice reale. Un număr important din rândul acestora au fost încadrați în serviciile publice ale statului.

Prioritatea culturii naționale și a limbii materne în educație și învățământ este un principiu avansat azi și de autorii *Concepției dezvoltării învățământului în Republica Moldova* [58], unul dintre aceștia consacrandu-i și studii speciale [Vezi, de ex., studiile lui Vl.Pâslaru: *Școala națională în contextul culturii naționale*; *Cu privire la conceptul de școală națională*; *Consecințele deznaționalizării*; *Principiul etno-cultural în învățământul din Republica Moldova*; *Învățământul și cultura*; *Demersul pentru integrarea în învățământul european* etc., incluse în sursa 109]. Opera pedagogică a lui Gh.Asachi a deschis calea către dezvoltarea culturii naționale. În timp ce boierimea reacționară din Moldova - ca și guvernele țariste - căuta să insuflă tineretului dispreț față de limba poporului, față de cultura națională și să formeze o atitudine de poclonire față de ceea ce-i străin, Asachi atenționa: „*Vai de societatea în care virtuțile și mândria poporului sunt distruse de o educație străină. Această societate nu se va bucura niciodată de puterea ei adevărată și nu se va distinge într-un mod desăvârșit.*” (evid.n.- O.B) [76, p. 277]

Rolul important pe care l-a jucat Gh. Asachi ca limba română să fie „organul de predare a învățământului de toate gradele și aceasta spre înlesnirea școlarilor, spre cultivarea limbii patriei; stabilind prin *Regulamentul Organic* această poziție a limbii vorbite de popor, pe de o parte a doborât teoria limbilor privilegiate, iar pe de alta parte recunoștea poporului un drept de bază în viața statului moldovean, îi deschidea calea către cultură, îi înlesnea redeșteptarea la viață nouă.

Un rol considerabil în contextul celor expuse mai sus l-a avut articolul 421 al *Regulamentului Organic* care prevedea introducerea instruirii în limba română în școlile de toate tipurile. Astfel în temeiul articolului 421 al *Regulamentului Organic*, care preconiza introducerea instruirii în școlile de toate tipurile în limba română, Gheorghe Asachi organizează deschiderea și funcționarea școlilor medicale, juridice, de finanțe și credit, administrative și militare. Paralel cu dezvoltarea instituțiilor secundare de învățământ din an în an crește numărul școlilor populare. Numai într-o singură zi, la 15 ianuarie 1832, Gheorghe Asachi anunță obștea despre înființarea a șase școli primare de ambele sexe: la Roman, Huși, Focșani, Galați, Bârlad și Botoșani.

Ocupând înaltul post de Referendar al învățăturilor publice, Gh.Asachi a contribuit la înființarea diferitor tipuri de școli cu limba de predare română: elementare, secundare, superioare, s-a îngrijit de perfecționarea profesională a cadrelor didactice, le-a acordat pedagogilor ajutor moral și material.

Asigurarea egalității șanselor în educație și formare profesională. Eforturile lui Gh. Asachi, în mare, n-au fost inutile, el susținând din tot sufletul ideea înființării școlilor populare și militând pentru predarea-învățarea tuturor disciplinelor școlare în limba română.

Deși rețeaua de școli populare s-a extins considerabil, elita conducătoare a Moldovei preferă să-și trimită odraslele la studii în străinătate sau le dădeau la școli particulare, în pensionate de tip privat, sau invitau profesori străini. Circula ideea că școlile populare ofereau elevilor o pregătire sub nivelul cerințelor timpului, de aceea se considera că e mult mai rațional să trimiți copiii să învețe în Polonia, Italia, Franța, Germania, Austria, Anglia. Părinții copiilor mai înaintau o serie de motive, printre care era interzicerea contactelor cu sămașii din familiile sărace, care, în opinia lor, ar influența negativ odraslele lor, insultându-le și înjosindu-le.

Din această cauză s-a format un mare decalaj între școlile de stat și cele particulare care, în cele din urmă, a dus la creșterea bruscă a numărului pensionatelor particulare în orașe și chiar în localitățile rurale, atrăgând un număr mare de copii ai boierimii mici, mijlocii și mari. Toate aceste perturbări au influențat negativ starea de spirit a profesorilor și elevilor școlilor populare. În rezultat, a izbucnit un val de ură reciprocă între taberele angajate în luptă ce va dura decenii la rând.

Scriitorii, publiciștii, savanții și intelectualitatea progresivă a Principatului Moldova și-au exprimat deschis indignarea referitor la problema abordată. Pe de o parte, în școlile particulare majoritatea disciplinelor erau predate în alte limbi: greacă, latină, slavonă veche, franceză, germană. Limba română era înghesuită, devenise străină la ea acasă. Elevii erau intenționat înstrăinați de cultura neamului, preferință dându-i-se celor occidentale, se susținea și imita tot ce era străin. Atari atitudini reprezentau adevărate insulte a demnității naționale.

Nihilistii naționali afirmău că științele fundamentale pot fi studiate numai în limbi străine, fiindcă limba română este prea săracă în cuvinte și expresii culte. Pe de altă parte, școlile particulare erau generos finanțate de marii demnitari ai țării, erau dotate cu materiale didactic-ilustrative și moderne. Ele într-adevăr îi atrăgeau pe băieții și fetele descendenți din păturile de jos, discreditându-se în felul acesta școala populară, semănând intenționat în mijlocul populației numai nemulțumire, ură și dușmănie.

În anul 1842 s-a efectuat recensământul tuturor școlilor particulare din Principatul Moldova. În baza datelor obținute, Gh. Asachi a elaborat noul *Regulament școlar*. Reieșind din indicațiile *Regulamentului organic*, referendarul învățăturilor publice include școlile particulare și profesorii ce activau în ele în sistemul școlilor de stat.

Pentru soluționarea acestei probleme complicate Epitropia învățăturilor publice adoptă un

sistem de măsuri extraordinare. Pentru început selectează și numește o serie de inspectori școlari competenți, responsabili de activitatea școlilor particulare, verifică modul lor de funcționare cu privire la baza material-didactică, asigurarea cu cadre didactice de calificare înaltă, conținutul instruirii și educației, asistă la examenele de promovare și cele de absolvire. Într-un cuvânt, le ține în spectrul său de atenție.

Șanse egale pentru educație și formare profesională minorităților naționale. O altă grijă a lui Gh. Asachi a constituit-o funcționarea pe teritoriul Moldovei a școlilor minorităților naționale conlocuitoare.

Pe parcursul a cinci secole, începând cu formarea statului feudal moldovenesc (1359), în legătură cu necesitatea acută de lucrători în domeniul comerțului și însușirea de meserii, guvernul atrage la această muncă armeni și evrei ce se stabiliseră cu traiul în Moldova. Ca să nu li se lezeze demnitatea națională, a fost adoptată decizia de a le deschide școli în limba maternă - armeană și idiș. În decembrie 1841 domnitorul emite un decret, conform căruia se permite înființarea unei școli armenesti în Iași. Cursurile în această școală au început la 15 septembrie 1842. [25]

Planul de învățământ, programele și diverse instrucțiuni le-a elaborat Gh. Asachi. În ultima decadă a lunii august 1842 comunitatea primește instrucțiuni suplimentare, care prevedeau deschiderea de școli armenesti în târgurile de provincie și în comunele Principatului Moldova.

La finele anului 1842 Gh. Asachi prezintă guvernului un raport amplu, în care relatează modul de traducere în viață a hotărârilor adoptate cu privire la dezvoltarea sistemului învățământului public și a culturii. Referendarul învățăturilor publice sublinia progresul evident în această direcție, lansează de asemenea ideea deschiderii școlilor evreiești, iar pentru buna funcționare a școlilor în idiș Gh. Asachi propune să fie luate drept repere regulamentele și statutele unor instituții de învățământ din Austria, Germania, Franța și Rusia.

Gh. Asachi cerea insistent să fie excluse completamente din școlile armenesti și cele evreiești elementele de propagandă a religiei catolice și iudaice.

Ideile pedagogice susținute de Gh. Asachi, care au fost pentru el și o călăuză în opera sa școlară, se desprind atât din regulamentele școlare și instrucțiunile de completare a acestor regulamente pe care le-a întocmit, din sistemul de școli pe care l-a organizat, din anafarele în care propunea și din măsurile pe care le lua pentru buna funcționare a școlilor, cât și din lucrările speciale pedagogice, din lucrările sale literare și din periodicele pe care le-a condus și editat [Șt. Bârsănescu, 45, p. 147]; din discursurile ținute cu ocazia diverselor solemnități școlare [N. Enescu, 76, p. 244] etc. ., Aceste idei nu sunt originale, ci împrumutate, și reprezintă prelucrări și adaptări din literatura pedagogică

europăeană, apuseană și răsăriteană: franceză, germană, rusă. Însă aceste idei au fost o noutate pentru Moldova și au avut un caracter progresist.” [ibid.] În același context Nicolae Iorga avea să menționeze: "Când s-a întors din Italia, pentru a începe opera sa foarte importantă în domeniul școlii, el aducea cunoștințe cu totul noi."[apud 31, p. 80]

Puterea transformatoare a educației a fost principiul de bază al programei pedagogice și iluministe a lui Gh.Asachi, precum și principiul călăuzitor pentru întreaga sa activitate. Gh.Asachi pretindea că dacă nașterea copiilor se datorează părinților, adevărata lor viață se datorează instrucției și educației.[36, p. 65] Prin educația și instrucția ce s-ar da tineretului se va transforma însăși societatea moldoveană și că este numai o chestiune de timp, de răbdare ca această transformare să se producă. Gh.Asachi susținea atotputernicia educației, fără a lupta însă și împotriva orânduirii sociale, care-i anula sau micșora efectele și care efecte o condiționau direct, căci în această chestiune Gh.Asachi împărtășea poziția idealismului apusean.[N.Enescu, 76, p. 247]

Ideea că *școala este cea mai importantă instituție de educație și învățământ*, apărută încă în secolul XVIII-lea, Gh. Asachi a susținut-o și a consolidat-o prin *Regulamentul Organic*, regulamentele școlare, prin diversele sale publicații periodice, cât și în întreg conceptul său pedagogic, conform căruia anume școala de stat, școala publică poate întruni deplin această caracteristică. Or, concepția pedagogică a lui Asachi, practică de mai mult timp în țările dezvoltate din Europa, era salutară.[ibid., p. 248] Astfel se explică stăruința lui Asachi de a organiza școli de stat, care a constituit și o contribuție foarte prețioasă la întemeierea și dezvoltarea învățământului național românesc.

Un alt principiu de care s-a călăuzit Asachi este exprimat de sintagma *învățământul - mijloc de bază pentru educația tineretului*. [ibid.] „Asachi asemenea multor iluminiști și pedagogi ai timpului ca: Locke, Rousseau, Pestalozzi etc. - a susținut că o însemnătate deosebită are educația mai ales în perioada copilăriei și a tinereții.[T.Ciubotaru, 53, p. 234] Importanța învățăturii ca mijloc de educație Asachi o repetă în cursul vieții sale cu diferite prilejuri, despre care mărturisesc titluri precum *Învățăturile sunt singurul mijloc de a statornici fericirea moldovenilor* [12], *Înțelepciunea duce la templul virtuții*, *Reformarea învățăturilor publice un singur mijloc de mântuire morală*. [N.Enescu, 76, p. 248] Pentru prima dată în istoria Moldovei, Gh.Asachi a obținut ca instruirea și educația tineretului să se facă sub controlul statului, la insistența lui, această necesitate fiind stipulată în *Regulamentul Organic*, art. 364. [T.Ciubotaru, 53, p. 235]

Principiul învățământului educativ, admis și intrat de mult în circulația culturii europene, susținut de Pestalozzi, J.Fr.Herbert, Gh.Asachi îl aplica în scopul obținerii de la conducători a

sprijinului în organizarea școlilor pentru dezvoltarea învățământului.[N.Enescu, 76, p. 251]

În afară de principiile și ideile pedagogice indicate, Gh.Asachi a elaborat și prețuit *învățământul sistemic*, corolar al învățământului educativ; *principiul umanismului*, susținut și de marii gânditori ruși contemporani lui, V.Belinski și A.Herzzen.[ibid., p. 251]

Gh.Asachi a fost acela care a vorbit întâia oară despre *educația populară* în Moldova și s-a ocupat de ea, merit recunoscut și de M Kogălniceanu [ibid., 252].

Aprecierea învățătorului, a profesorului a constituit o altă idee pedagogică importantă pentru Asachi, precum și *colaborarea școlii cu familia*, căreia îi recunoaște rolul important și după ce copiii sunt încredințați școlii, concepție care apare pentru prima oară în istoria școlilor din Moldova.[ibid., p. 256-257]

De menționat că aceste idei erau în mare cinste în mișcarea pedagogică progresistă din apusul și răsăritul Europei din sec. al XIX-lea. Gh.Asachi și colaboratorii săi au dat prima formulare teoretică a acestor idei în Moldova, promovându-le și implementându-le.

Crearea sistemului național de învățământ.

Activitatea lui Gh.Asachi ca organizator și conducător al școlilor din Moldova s-a desfășurat între anii 1813-1849, 1856-1857.[N.Enescu, 75, p. 11] El rămâne în istoria școlii noastre ca unul din *organizatorii școlii naționale* (evid.n.- O.B) din sec. al XIX-lea. [Șt.Bârsănescu, 41, p. 189]

Preocupat de problema filosofiei iluministe, Gh. Asachi s-a oprit îndeosebi la analiza căilor de formare a omului cerut de societate..., evidențiind ca principale școlile, instruirea, educația, depunea eforturi colosale pentru crearea în țara sa a unui sistem de învățământ nou, de tip european. [T.Ciubotaru, 53, p. 228] Lui Gh. Asachi i-a revenit cel mai important rol de a organiza mai ales „în prima jumătate a sec. al XIX-lea sistemul de școli și chiar de a conduce întreaga mișcare culturală a Moldovei, reclamată de procesele economice, sociale și politice care s-au desfășurat în Moldova în acea vreme.” [N.Enescu, 76, p. 22] Mihail Kogălniceanu în acest context menționa: „*Gh.Asachi este bărbatul acela, care în vremi grele s-au străduit pentru luminarea neamului său. D.lui este acel carele pentru literatura Moldovei au făcut singur mai mult decât toți moldovenii împreună.*” (evid.n.- O.B) [31, p. 77]

Lui Gh. Asachi i-a revenit meritul ca în perioada respectivă să determine un conținut și o direcție nouă sistemelor de școli pe care le-a organizat. În sistemele organizate de Gh. Asachi, afară de școlile elementare, se întâlnesc și școli reale, gimnaziul care pregătea pentru academia în care toate disciplinele aveau obiective practice: ingineria, arhitectura, economia câmpului, veterinăria, silvicultura, legile, zugrăvitura, școala de arte și meșteșuguri, școala de fete cu clase politehnice.;

biblioteca Academiei înzestrată cu cărți de actualitate. Asachi în așa mod a instituit un sistem de școli și de înzestrări legate de procesele economice în curs de dezvoltare, de noile orânduri ale statului etc., ceea ce nu se întâlnise până la el.

Conceptul educațional susținut de Gh. Asachi și aplicat în sistemul de organizare școlară cât și în structura procesului instructiv-educativ a constituit pentru Moldova de atunci o noutate și primul contact cu pedagogia progresistă din Apus și din Răsărit. „O însușire caracteristică lui Asachi a fost tenacitatea, grație căreia inițiativele modeste pe tărâm cultural au fost treptat îmbogățite și dezvoltate arborescent. De la înființarea unei clase de ingineri hotarnici, Asachi a ajuns la punerea temeliiilor întregului învățământ din Moldova...” [ibid., p. 78]

Un merit deosebit aparține lui Gh. Asachi în ceea ce privește sistemul de școli cu o organizare mai complicată pe care el le-a încadrat în stat ca instituții obligatorii, pentru organizarea unui stat civilizat, fiind socotite ca un bun obștesc. Astfel Asachi a dat o organizare unică, uniformă școlilor de stat și școlilor particulare, punându-le și pe acestea din urmă și pe profesorii particulari sub controlul organelor de stat.[E.Lovinescu, 95, p. p. 276] În acest context observăm că Gh. Asachi concepea un învățământ de stat gratuit, iar pe deasupra mai venea în ajutor și copiii săraci și talentați. Această idee a fost reactualizată la etapa contemporană în sistemul de învățământ din R.Moldova.[cf. A.Racu, 123]

Gh. Asachi a creat diverse școli și le-a dezvoltat pe principii ale pedagogiei universale europene, contribuind astfel (prin formarea factorului uman) într-o mare măsură și la dezvoltarea proceselor economice, sociale, politice și culturale din Moldova.

El a organizat o clasă de inginerie pe lângă Academia Domnească din Iași în care predarea s-a făcut în limba română (1814-1818). [88, p. 151]

Un eveniment de mare anvergură a fost deschiderea la 23 ianuarie 1828 a școlii normale pe lângă Mănăstirea *Trei Ierarhi*, ce urma să funcționeze după principiile lui Lancaster. La 1 martie 1828 corpul profesoral-didactic al gimnaziului deschis anterior s-a completat cu noi membri. Printre ei îl găsim pe Vasile Fabian - profesor de limba latină, limba română, matematică și geografie; preotul Constantin Farcaș - profesor de teologie, iar Ioan Silvan va ocupa locul lui Gheorghe Săulescu, transferat de la 1 mai 1828 în calitate de profesor de istorie la gimnaziu. Dânsul urma să predea limba română, logica, retorica, mitologia, poetica, arheologia și istoria naturală.[T.Ciubotaru, 53, p. 229]

Anul 1828 este considerat, în sensul adevărat al cuvântului, an de cotitură în viața științifică, literară și culturală a timpului. A fost pusă piatra de temelie la edificiul învățământului superior autohton, fiind încadrați în calitate de profesori titulari cadre didactice naționale. Predarea se făcea în limba română. Acestui eveniment remarcabil Gh. Asachi îi consacră oda *Către Onorata Epitropie a învățăturilor publice*.

În anul 1829 s-au ținut primele examene de licență în instituțiile superioare de învățământ din Moldova. Studenții au dat dovadă că posedă cunoștințe temeinice și profunde la toate disciplinele programei. Evenimentul a fost reflectat pe larg în presa timpului. Despre aceasta au scris Ion Heliade Rădulescu în ziarul *Curierul român*, ziarele din Sanct-Petersburg, din Germania și Franța. Materialele publicațiilor subliniau străduințele tineretului din Moldova de a se înfrăți cu știința.[ibid., p. 197]

La timona statului s-a urcat tânărul domnitor Mihail Sturza, care a acordat un ajutor substanțial lui Gh. Asachi în toate acțiunile sale nobile. De subliniat că la acea oră în principatul Moldova nu funcționa nici o instituție de învățământ secundar sau superior de învățământ pentru fete. Fiicele țăranilor înstăriți, boierilor și moșierilor obțineau studii în pensionatele țării sau cele din străinătate, iar copiii din familiile sărace erau lăsați în voia soartei. Pentru ameliorarea substanțială a stării de lucruri la acest compartiment merită să subliniem rolul exercitat de *Regulamentul organic*. Conform articolului 422, urma să fie constituită o instituție pentru instruirea și educația a 50 de fete din păturile înalte ale societății, precum și a celor orfane. [I.Jinga, E.Păun, 90, p. 146]

Epitropia învățăturilor publice, în frunte cu mitropolitul Veniamin Costache și cu Gh. Asachi, fac demersuri și obțin aprobarea noului domnitor să se înființeze această școală de fete, în care vor fi primite, ca și la institutul vasilian, câteva bursiere, fete sărmene.

Deschiderea cursurilor s-a făcut în prezența demnitarilor învățăturilor publice și a unei numeroase asistențe, la 8 noiembrie 1834 [ibid.], într-o clădire din complexul mănăstirii Bărboi din Iași. Cu prilejul acestui mare eveniment cultural a vorbit Gh. Asachi.[cf. 18, 19]

Prin aceasta a fost pusă temelia primei școli de fete din Principatul Moldova.

Însă Gh. Asachi era obsedat de gândul de a înființa și consolida învățământul de grad superior în limba țării la un nivel european. Articolul 419 din *Regulamentul organic* obliga Epitropia învățăturilor publice să organizeze vechea Academie Vasiliană. Aceasta avea sacra menire pentru a pregăti cadre superioare ale noilor instituții statale, a școlilor etc. care, pentru prima dată, erau înființate în Moldova.

Cu acest prilej în luna februarie 1832 Gh.Asachi publică în presa ieșeană un anunț că se caută

pentru Academia Mihăileană (vasiliană), ce urma să fie de curând înființată, cinci profesori titulari: de filosofie; matematică, fizică teoretică și experimentală, chimie și istorie naturală; matematică practică; economie rurală; limba și literatura franceză.

Din banii veniți de la bugetul statului pe anii 1834-1835, Gh.Asachi cumpără două clădiri din piatră pentru necesitățile "Academiei Mihăilene" în curs de pregătire. În scurt timp acestea sunt reparate capital, dotate cu utilajul și mobilierul necesar. La 14 iunie 1835 Gheorghe Asachi obține de la domnitorul Moldovei aprobarea noului Regulament scolastic de funcționare a instituției de învățământ superior și denumirea acesteia - *Academia Mihăileană* (*Vasiliană*)[E. Lovinescu, 95, p. 57-89].

Într-o atmosferă festiva, la 16 iunie 1835, a fost inaugurată Academia.[T.Ciubotaru, 53, p. 230] Un amplu discurs la deschidere a rostit domnitorul Moldovei. Referendarul învățăturilor publice Gh. Asachi a vorbit despre greutățile ce-au stat în calea funcționării școlilor de toate tipurile în timpul domniei fanarioților, despre renașterea sistemului învățământului național, începând cu anul 1828 și mai cu seamă în perioada implementării *Regulamentului organic*, despre succesele pozitive raportate de Moldova în domeniul culturii și a învățământului la acea oră. Înflăcăratul său discurs scriitorul l-a terminat cu apelul către concetățeni de a acorda ajutor și sprijin referitor la consolidarea bazei materiale a noii școli superioare, asigurarea acesteia cu cadre didactice calificate.

Oamenii care activau în cadrul atelierelor de reparație a tehnicii agricole, meșteșugărești, de confecționare a obiectelor casnice, în industrie, comerț, transport trebuiau să știe carte bună și să aibă o pregătire specială. Această situație îl determină pe Gh. Asachi să deschidă școli în capitalele ținuturilor, într-o serie de târguri și în cele mai mari sate. În altă ordine de idei, Gh.Asachi se adresează cu apeluri către boieri și oameni avuți să contribuie prin donație de bani la deschiderea de școli și dotarea acestora cu instrumente, utilajele și materialele didactico-ilustrative necesare. Referendarul învățăturilor publice în acest sens scrie și publică pe paginile *Albinei românești* o serie de articole de problemă, al căror scop era să susțină o atmosferă entuziastă pentru această acțiune nobilă de înființare de școli în limba română. Anuarul statistic confirmă că la 1 decembrie 1839 în Principatul Moldova în orașe, orășele, comune și sate mari existau 61 de școli elementare și normale cu 62 profesori și un contingent de o mie de elevi.[V.Urechia, 137, p. 122] Între anii 1835-1841 funcționau deja 6 școli rurale, înființate și susținute financiar de către boierii locali. Însă, după ferma noastră convingere, tabloul creșterii numărului de școli este incomplet.

În luna septembrie a anului 1838, satisfăcând rugămințile și doleanțele locuitorilor Iașilor și a satelor din suburbie, pe lângă școala elementară urbană se înființează a patra la număr clasă reală

pentru acei elevi ale căror posibilități materiale de a-și continua studiile erau limitate. Părinții și elevii și-au exprimat dorința ca într-un termen relativ scurt să capete o anume profesie pentru a se încadra în sfera muncii productive.

În martie 1840 Gh. Asachi face demersuri insistente către domnitorul Moldovei pentru a deschide o școală de arte și meserii, Institutul tehnic din Iași, renunțând, în același timp, la ideea comasării acestuia cu Institutul agronomic (unde a contribuit la redactarea prospectivă în 1838-1842) [I.Jinga, E.Păun, 90, p. 146], precum militau unii intelectuali încă în anul 1838. În luna iulie 1840 Gh. Asachi obține aprobarea domnitorului și, în perioada imediat următoare, pune piatra de temelie a viitorului bloc de studii în apropierea bisericii Sfântul Ilie într-o atmosferă festivă, citind în prezența unui numeros public ieșean actul de fundație, elaborat, scris și redactat de el în limba română și latină. Clădirea, destinată Institutului tehnic, a fost dată în folosință în noiembrie 1840, cursurile, însă, vor începe la 22 iunie 1841. La deschiderea acestora Gh. Asachi rostește discursul inaugural. Cuvântarea referendarului a fost publicată a doua zi în presa ieșeană, în alte orașe din Principatul Moldova. Prin deschiderea la acea oră a școlii de arte și meserii se pune temelie unui învățământ real și tehnic, care parțial satisfăcea cerințele societății, în același timp pentru categoriile sărace ale populației autohtone se deschideau posibilități reale de a căpăta o meserie și, astfel, să se încadreze în viață, câștigându-și cinstita existență. [N.Enescu, 76, p. 106; D.Popovici, 120]

În perioada anilor 1843-1846 s-a declanșat o polemică acută între domnitorul țării, Obșteasca Adunare, Epitropia învățăturilor publice și Comitetul academic. Lupta s-a dovedit principială, nepărtinitoare și fără compromis. Ea se referea la problema cardinală a acelor vremi: În baza căror principii fundamentale, în numele căror scopuri ar trebui reorganizat sistemul de învățământ și cum să se creeze rețeaua de școli? În anul 1845 Epitropia învățăturilor publice a lansat inițiativa de a fonda urgent școli reale. Acestea urmau să se deosebească radical de școlile elementare prin structura lor originală și să funcționeze în regim autonom. Pentru început, se preconiza deschiderea unor astfel de școli la Iași, Galați, Botoșani, Roman, precum și în orașele de provincie. Scopul lor consta în pregătirea tineretului pentru a munci în sfera comerțului de stat și în industria producătoare de bunuri de larg consum.

Primele două școli de acest tip sunt deschise în luna octombrie 1846 în orașele Iași și Galați. Durata studiilor era de 4 ani, asemenea celei din școlile din Germania, Austria, Italia, Franța și Anglia. Deschiderea școlilor reale, pe de o parte, era destul de avantajoasă și de perspectivă, pe de alta, leza starea financiară destul de precară a altor tipuri de școli, contribuia la desființarea internatelor pentru bursierii statului.

Datorită numărului apreciabil de diferite tipuri de școli cu limba de predare română: elementare, secundare, superioare, la a căror întemeiere și organizare a participat, Gh. Asachi rămâne în istoria școlii noastre, unul din organizatorii școlii naționale din secolul al XIX-lea. „Gh.Asachi mai mult de cinci decenii a depus eforturi susținute în realizarea sistemului de învățământ din Moldova. Pentru prima dată a încercat să înfăptuiască o anumită ordine, ierarhizarea școlilor, înființând școli începătoare de băieți și fete, școli rurale tehnice, gimnaziul, academia, școli sătești, școli particulare, pensioane. A ținut să introducă în rețeaua de instituții de învățământ spiritul științific și practic, limba națională, să deschidă ușile școlilor pentru toate clasele societății...”, apreciază istoricul învățământului din Moldova T.Ciubotaru [T.Ciubotaru, 53, p. 231]

Gh.Asachi nu numai că a creat un sistem național de învățământ, dar a fost și unul din *organizatorii (managerii) cei mai activi ai acestuia*, el însuși fiind pe post de administrator (referendar) al tuturor instituțiilor școlare din principat precum și al unora din ele. Acest rol Gh.Asachi l-a îndeplinit mai ales în deceniile III, IV și V.

Activitatea multiplană a lui Gh.Asachi a fost legată și de reorganizarea pe noi suporturi morale, științifice și culturale a seminarului teologic de la Socola. [I.Jinga, E.Păun, 90, p. 146] Mitropolitul Moldovei Veniamin Costache îl desemnează în postul de director al seminarului pe vornicul Mihail Sturza - inițiatorul efectuării instruirii și educației copiilor în școlile de toate gradele în limba română.

Devenind în anul 1820 referendar al Epitropiei învățăturilor publice, Gh.Asachi se ocupă mai îndeaproape de acest seminar care, din lipsa mijloacelor financiare, provocată de războiul ruso-turc din anii 1806-1812, avea numai un singur profesor titular.

În urma înțelegerii cu Veniamin Costache, Gheorghe Asachi este delegat în Ardeal, unde studiază detaliat organizarea, dirijarea, funcționarea și dotarea didactic-ilustrativă a școlilor române. De acolo se întoarce la Iași cu patru erudiți profesori. Printre ei se află Ioan Costea - pentru retorică și poetică, Ioan Manfi - latină, Vasile Fabian Bob - teologie și Vasile Pop - doctor în filosofie - pentru predarea filologiei, filosofiei și secția de studii a seminarului. Activitatea seminarului s-a ameliorat substanțial, începând cu decembrie 1820, însă ea n-a durat mult. Cursurile s-au întrerupt din cauza mișcării eteriste. O parte din cadrele didactice, sperându-se de măsurile represive din partea răsculaților, s-au refugiat împreună cu elevii în Ardeal, iar Gh. Asachi și mitropolitul Veniamin Costache au emigrat în Basarabia. Însă visul de a reorganiza școlile de toate tipurile cu predarea tuturor disciplinelor în limba română nu-l părăsește pe Gh. Asachi, oriunde nu s-ar afla și orice nu s-ar întâmpla.

După ce și-a încheiat misiunea diplomatică în Austria în anul 1827 în calitate de consilier, Gh. Asachi își preia funcția de referendar al școlilor naționale de pe lângă domnitorul țării. Convingându-se că sistemul de învățământ este complet deteriorat și dezorganizat în urma răscoalei, Gh. Asachi se adresează domnitorului cu rugămintea să i se acorde ajutor în asanarea domeniului. Scopul pe care-l urmărea referendarul consta în punerea unei baze solide funcționării unei ample rețele de școli în Iași cu predarea disciplinelor în limba română.

Prin decretul domnitorului din 27 martie 1828 lui Gh. Asachi i se permite deschiderea pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi a școlii normale și a unui gimnaziu (1828). [ibid.] Toate lucrările de reparație și amenajare urmau să fie făcute pe contul statului. Profesorii titulari și cumularzii erau obligați să predea în limba română. Cu acest scop au fost invitați să se încadreze în calitate de cadre didactice cei mai pregătiți, talentați și destoinici feciori ai țării. Referitor la utilizarea limbii grecești, latine și slavonei vechi în predare forurile conducătoare au adoptat decizia ca temporar să se renunțe la ele până la noi dispoziții. Studenții, care doreau să învețe temeinic limba greacă, latină, slavonă sau franceză trebuiau să plătească o anume taxă pentru retribuirea profesorilor disciplinelor nominalizate. Se mai preconiza constituirea unei biblioteci naționale, acumularea unei cantități necesare de instrumente și unelte de muncă pentru învățătorii ce predau lemnăria, lăcătușeria, etc.

Unul din articolele decretului domnesc stipula încadrarea obligatorie în organele administrației publice locale, financiare și juridice a tuturor absolvenților instituțiilor de învățământ secundar și superior din Moldova.

Pentru organizarea școlii de arte și meserii (1840), Gh. Asachi a depus multe eforturi și energie, doar se știe, că în Moldova la acea vreme nimeni nu se ocupa de producerea mărfurilor de larg consum. De aceea era foarte greu de completat școala cu un contingent corespunzător, ca apoi să le altoiești elevilor deprinderi elementare de însușire a noilor meserii. Școala își croia cu greu drum spre atingerea scopului preconizat, nereușind să se manifeste sub toate aspectele și având rezultate modeste. La 1 ianuarie 1847 școala de arte și meserii este transferată în subordinea industriașului Gheorghe Căliman, devenind astfel o instituție de învățământ privat, însă nu iese complet de sub controlul Epitropiei învățăturilor publice. În februarie 1847, 9 elevi au fost declarați calfe, iar alți 4 elevi au fost declarați calfe în cadrul unei mari serbări școlare deschise prin cuvântarea introductivă, rostită cu această ocazie de Gh. Asachi.

Conținuturile educaționale. Fiind preocupat de faptul de a face din școală un instrument cultural pentru rezolvarea problemelor practice de viață și de organizare a statului, a provocat o

schimbare importantă, aproape radicală în conținutul învățământului, apreciază N.Enescu. [76, p. 279]

În școlile naționale elevii obțineau o pregătire fundamentală la toate disciplinele programei. Despre toate acestea mărturisesc rezultatele sesiunii de iarnă a anului școlar 1833-1834. În afară de aceasta, la finele anului de învățământ 6 bursieri au fost trimiși în școlile superioare din Viena pentru a-și perfecționa studiile. Toți au încheiat anul școlar cu media *10* la toate disciplinele. Anul 1834 este considerat ca principalul jalon în viața culturală a Moldovei.

Dezvoltarea științei. Aportul lui Asachi în cultura românească nu a fost doar unul de popularizare a ideilor educaționale, ci și unul de răspândire și încetățenire a științei în țară. Astfel, sistemul de școli organizat de Asachi a fost un instrument de difuzare a științei, menționează N.I.Popa. [118, p. 529] El căuta pe toate căile să dea științelor o întrebuințare practică în cât mai multe ramuri de producție. Planurile de învățământ, programele școlare, orarele și încadrarea profesorilor de la diferite grade de școli arată importanța care era dată științelor și întâietatea lor față de învățământul religios.

În primul an de activitate a Academiei Mihăilene funcționau două grupe cu program umanist obișnuit, precum și cursuri speciale. Contingentul studenților era selectat din numărul elevilor ce au abandonat studiile în pensionatele din străinătate. În școala națională și în gimnazii rămăseseră numai grupele care pregăteau învățători pentru școlile primare urbane și provinciale. În subordinea gimnaziilor au rămas numai internatele școlare. De două ori pe săptămână profesorii gimnaziilor îi însoțeau la ore în cadrul Academiei pe discipolii lor, ca să-i familiarizeze cu noutățile științei.[N.Enescu, 76, p. 70-90]

Cu toate că s-a extins considerabil rețeaua de școli de diverse tipuri, completate cu elevi, descendenți din familii de boieri și elita conducătoare, absolvenții acestora n-au completat golul locurilor solicitate. În afară de aceasta, în țară existau multe posturi disponibile, prost retribuite și neatrăgătoare. Copiii din familiile bogate nu doreau să audă de astfel de încadrări. De aceea diverse funcții și posturi li se propuneau feciorilor de comercianți, meseriași, negustori, preoți și celor de la sate.

Însă pentru a ocupa atari posturi cei care se angajau trebuiau să posede cunoștințe profunde în domeniu.

Se știe că dezvoltarea comerțului conform prevederilor *Regulamentului organic*, paralel cu dezvoltarea agriculturii, industriei și construcțiilor, au contribuit substanțial la creșterea nivelului de

viață a populației orașelor care, la rândul ei, simțea din zi în zi o necesitate crescândă de diferite obiecte ce urmau să fie ulterior reparate.

Culturalizarea prin informare. Gh.Asachi a uzitat toate mijloacele de informare și răspândire a culturii ale vremii:

- a) pentru informații curente: *Albina românească*, *Gazeta de Moldavia*, *Patria*;
- b) pentru sate: *Foaia sătească*;
- c) pentru publicații și informații oficiale: *Buletinul oficial*;
- d) magazine științifico-literare și artistice, tablouri istorice: *Almanahurile de învățătură și petrecere*, precum și
- e) cărți de popularizare, diferite alte publicații concepute și editate de Asachi.

Publicațiile sale au completat și au întreținut cultura care se căpăta în școli, și aceasta era o cultură la nivelul celei europene.[Ibid., p. 282]

Concluzii. Gh. Asachi a fost unul dintre fruntașii progresiști ai epocii care au înțeles just cerințele societății moldovene, unul dintre cei care a organizat și îndrumat școala națională și căruia contemporanii i-au recunoscut contribuția în domeniu. Astfel George Sorescu menționa: „*Asachi trebuie privit în completarea activității lui. A sprijinit și dezvoltat învățământul de toate gradele în limba națională, a pus bazele unui teatru autohton, a întemeiat presa, a încurajat știința și artele, a creat un sistem cultural educativ, pe care l-a apărut până la sfârșitul vieții.*” (evid.n.- O.B) [ibid.]

Asachi a fost omul epocii sale, omul ieșit din mijlocul necesităților vremii; n-a comandat timpului: s-a pus însă în serviciul lui cu o bogăție remarcabilă de aptitudini. Trăind într-o epocă de nediferențiere culturală, el a fost din rasa enciclopediștilor. Pe lângă o cultură științifică a avut și o educație artistică; a mânuit lira, penelul și echerul; umanităților le-a adăugat și vaste cunoștințe poliglote ; muzicii i-a adăugat și ingineria ... Pe lângă atâtea merite, Asachi mai are și pe acela de a fi fost întemeietorul celui dintâi ziar moldovenesc - *Albina Românească*, care a constituit primul factor de unire în limba patriei dintre Moldova și restul omenirii. [E.Lovinescu, apud 31, p. 78]

Gh.Asachi n-a reușit să-și transpună în viață toate planurile. Dorea să deschidă în Moldova un institut agronomic, o academie silvică, alte instituții superioare de învățământ după modelul german și italian.

Prin intermediul întregului complex de măsuri, de mijloace pe care le-a conceput, Gh. Asachi s-a străduit să ridice învățământul din Moldova la un nivel civilizat, la nivelul țărilor dezvoltate din

Europa.

Gândirea pedagogică a lui Gh. Asachi, afirmă T.Ciubotaru, s-a dezvoltat sub influența curentului raționalist și iluminist. Asachi n-a avut o pregătire pedagogică specială, dar contactul permanent cu cultura înaintată de peste hotare, funcțiile de profesor și referendar al școlilor, șef al *Departamentului învățământului public* îl fac să se ocupe de aceste probleme arzătoare ale timpului.[T.Ciubotaru, 53, p. 232]

1.3. Valori ale învățământului modern în activitatea și concepția pedagogică a lui Ion Creangă

Personalitatea pedagogică a lui Ion Creangă și proiecția sa asupra valorilor pedagogiei moderne le prezentăm în continuare prin evidențierea aspectelor teoretice și praxiologice ale educației la care a fost parte prin întreaga sa viață, activitate și creație învățătorul copiilor de la Humulești

Contextul socio-cultural. Dezvoltarea social-politică, culturală și economică a Principatului Moldovei în cea de a doua jumătate a secolului XIX-lea are loc în condițiile dezvoltării în continuare a mișcării de eliberare națională din toate provinciile locuite de români. În aceste condiții se dezvoltă într-un ritm mult sporit cultural și învățământul de toate gradele. Cultura și școala românească în această perioadă devine principalul mijloc de afirmare națională, mai ales în provinciile românești aflate sub stăpânire străină.[T.Ciubotaru, 53, p. 262-263] În aceste împrejurări și în această perioadă rolul de ctitori ai pedagogiei românești le-a revenit și iluștrilor clasici ai literaturii române Ion Creangă și Mihai Eminescu.

Activitatea didactică, metodică, publicistică și literară a lui Ion Creangă și Mihai Eminescu s-a desfășurat concomitent. În istoria școlii naționale din Principatul Moldovei acești doi coloși au lăsat și amprente pe măsură. Unele idei ale lor referitor la dezvoltarea teoriei și practicii instruirii și educației le desprindem din filele lucrărilor literare ce au ieșit de sub mânia lor pană, altele le depistăm din manualele, îndrumările metodice, broșurile și articolele polemice, inserate în paginile presei periodice ieșene și bucureștene. Dovadă este și afirmația acad. C.Popovici, conform căruia „principiile pedagogice ale lui Ion Creangă aveau drept obiectiv înlăturarea rutinei și scolasticii din școala veche. Prin metoda sa nouă Ion Creangă ca și Eminescu, tindea ... să dea copiilor cunoștințele, care să le fie de folos în viață; ca predarea materialului să se facă, ținându-se sama de principiile: de la cunoscut la necunoscut, de la simplu la compus; să se țină sama de vârsta și gradul de pricepere al copilului și ca învățătorul să cunoască pe fiecare școlar în parte.”[118, p. 119]

Premise pedagogice științifice. Este cunoscut faptul că înainte de a deveni proeminent scriitor realist și după aceea, până la sfârșitul vieții sale, Ion Creangă a fost pedagog și s-a manifestat în special ca învățător la clasele primare și ca autor de manuale școlare. Cu toate că au fost efectuate un șir de încercări de a reflecta activitatea lui I. Creangă în diverse articole, pe paginile revistelor, considerăm că totuși este necesar să arătăm în contextul zilei de azi, care a fost aportul nemijlocit al pedagogului la dezvoltarea școlii naționale, ce a însușit Creangă din pedagogia timpului său, care a fost aspectul pur personal al creației sale pedagogice, pentru că I. Creangă avea știință de principalele teorii pedagogice cunoscute de atunci și, după cum vom observa, și-au lăsat pregnant pecetea asupra operelor sale de pedagog, fără a o lipsi însă de inedit. „Repunerea în circulație a ideilor sale” de instruire și educație a copiilor este de mare însemnătate atât pentru școala de astăzi, în special pentru învățământul elementar, cât și pentru istoria literaturii noastre naționale, deoarece activitatea în școală și creația didactică a lui Creangă au constituit premisa principală a afirmării sale ca scriitor.[I. Țurcanu, 137]

Istoria pedagogiei studiază dezvoltarea educației, a școlii, a gândirii pedagogice în diferite perioade istorice, în contextul procesului general uman de dezvoltare a culturii, în pedagogie nimic nu începe cu începutul. ”Orice inovație, oricare nouă personalitate a științei caută obiectiv o însoțire trainică a ideilor și experienței precedente cu propriile rezultate, cu sine însuși. Încercarea de a examina complet izolat activitatea unui pedagog de istoria acestei științe, poate crea oricând ideea unei exclusive originalități și chiar genialități a acestuia indiferent de nivelul lui de pregătire....”,[ibid., p. 3]

Formarea profesională. I. Creangă a fost un iscusit învățător și inovator îndeosebi, precum s-a menționat deja, în învățământul primar, experiența și ideile sale însă sunt valoroase pentru întreg învățământul. Investigațiile efectuate ne permit să constatăm că studiile făcute de I. Creangă nu s-au limitat la cele de la Seminarul central de la Socola și de la Școala preparandală din Iași. El a avut atâta carte cât i-a trebuit, ca să stea alături de ctitorii mișcării pedagogice din Moldova celei de a doua jumătăți a secolului XIX. „Creangă a fost un autodidact. Unul dintre aceia ce se lasă asupra cărții cu toată tăria unei voințe hotărâte de a nu irosi vremea în zadar. Vizitele, inspecțiile făcute în școlile în care a activat, au demonstrat nu numai că el stătea în fruntea noului în instruirea și educarea copiilor, dar că mai era receptiv la orice noutăți din viața culturală, ca de pildă, în cazul celor de ordin ortografic.”[I. Țurcanu, lucr. citată, p. 5]

Lărgirea cercului de interese ale lui Creangă odată cu intensificarea muncii sale creatoare în domeniul didacticii și creșterea activității lui în cadrul unor instituții obștești l-au făcut să ia

cunoștință de diferite curente, idei și practici din domeniul acestei științe. I. Creangă, conform lui I. Vlad, a avut posibilitatea să studieze experiența instruirii și educației elementare din Franța, Anglia și Germania datorită *Asociației pedagogice* din București, constituită la 1875, care acorda multă atenție învățământului primar; a studiat independent și profund metoda cuvintelor normale a lui Jacotot. [146]

Literatura cercetată arată de asemenea că I. Creangă era la curent cu inovațiile pedagogice ale timpului său. Astfel, polemizând cu criticul Ion Pop Florantin în privința învățământului intuitiv, Creangă ironiza: „Păcat că nu s-a născut un asemenea mare pedagog cu o sută de ani în urmă, căci mare năduh i-ar mai fi făcut bietului Pestalozzi”. [apud I. Țurcanu, 137, p. 10]

Originile discursului educațional crengian în pedagogia clasică europeană. Cercetarea activității pedagogice a lui Creangă ne convinge de faptul că multe din ideile lui au tangențe cu ideile lui Pestalozzi. Pedagogia lui I. Creangă a fost fondată în cea mai mare parte pe sistemul pestalozzian. Însuși faptul că Pestalozzi era considerat creatorul învățământului intuitiv și al educației care trebuia să asigure dezvoltarea armonioasă a aptitudinilor și forțelor fizice intelectuale și morale ale copiilor constituie un argument că I. Creangă cunoștea opera lui Pestalozzi și că ea l-a ajutat la educarea copiilor și la scrierea propriilor sale lucrări didactice; opera pedagogică a lui Creangă este axată pe principiile științifice pestalozziene, fără să-i lipsească multe elemente de altă natură, care-l apropie de alți mari pedagogi sau îl distanțează în egală măsură de toți, profilând figura unui dascăl de sine stătător original. [ibid.]

În 1888 I. Creangă avea să mărturisească că a fost mult inspirat și de literatura didactică din Transilvania, unde pedagogia înaintată din Apus, succesele științei pedagogice occidentale, și în special ale celei germane, apăreau mai devreme ca la răsărit de Carpați, constată I. Marian. [96, p. 82] De aceea, credem că s-a greșit mult atunci când s-a afirmat că „Ion Creangă a fost un educator după ideile pedagogice ale țărânului...” [D. Furtună, 78, p. 10], și că „metodele lui țin pe sfert de pedagogia cea mai nouă, învățată la școala normală, și pe trei sferturi de vechile principii humuleștene ale părintelui Ioan, care îmbia cu colivă și colaci, cu sfântul Nicolai și calul bălan” [G. Călinescu, 50, p. 72].

Pe de altă parte, deși nu-l putem aprecia pe I. Creangă ca și pedagog teoretician de tipul lui Herbart, sau creator de metode noi, precum a fost Pestalozzi, deși el n-a fost atât de convins și asiduu slujitor al culturii cărții ca Rablais, n-a avut pregătirea filosofică, indispensabilă unui teoretician al pedagogiei, Ion Creangă a fost unul din acei care a avut „rol de protagonist al ideilor de modernizare a învățământului primar și de lichidare a vechiului sistem feudal cu metodele sale

anacronice, urmat de un grup de învățători practici, talentați și susținut de strălucite figuri culturale ale timpului, precum: Mihai Eminescu, Titu Maiorescu”, afirmă T.Ciubotaru. [53, p. 268]

Temeiurile naționale ale conceptului educațional crengian. Aceste idei de modernizare le considerăm a fi actuale, întrucât încă după reformele din 1863 a școlii preparandale de la Trei-Ierarhi în programul concret de activitate al învățământul primar, de către T.Maiorescu și Ion Creangă au fost formulate așa principii precum cel al *priorității educației intelectuale și celei naționale*: "...în școalele noastre elementare trebuie să ne ferim deocamdată de orice lux și introducând numai strictul necesar, să ne concentrăm îndoite silințe asupra deșteptării intelegenței și a vieții naționale în școlari. Organizarea școalei după forma ei va trebui să fie potrivită cu împrejurările noastre și nu copiată de altundeva...a încerca în practică un mod de învățământ adaptat la școalele noastre și a propune apoi numai după experiența completă de doi ani ceea ce va fi aflat că este bun pentru învățământul primar și că se va înrădăcina în poporul nostru. Rezolvarea problemelor teoretice și practice ale învățământului elementar se poate traduce într-o singură oară din cărți franceze sau germane, dar o organizare care să aibă viață cere cel puțin doi ani de studiu practic în însăși țara aceasta..."[I.Morariu, 99, p. 76]. I.Creangă mai târziu avea să scrie că în Academia Mihăileană știința pedagogică era întemeiată pe practică, iar despre Maiorescu spunea că „în tot timpul profesoratului său de pedagogie s-a ferit da a îndopa pe școlarii săi cu teorii pedagogice abstracte fără să fie întemeiate pe o practică adevărată.”[apud 137, p. 13]

Suportul praxiologic al pedagogiei lui I.Creangă. Un rol important în constituirea concepțiilor pedagogice ale lui I.Creangă a avut și faptul că el a studiat experiența de lucru a unor pedagogi avansați din Iași precum Săvescu, Stăuceanu [cf. T. Speranția, 126, p. 17] Stavrat și Dârzău [cf. 64, p. 141, 151, 152, 173-175], I.Câmpeanu, V.A. Ureche, N.Culianu, I.Bombăcilă, Ioan Stavrat. [106, p. 59] La formarea concepției lui Creangă, la serioasa lui pregătire ca intelectual și învățător a contribuit în special integrul, conștiinciosul și neobositul institutor Dârzău [ibid.], despre care se spunea că „explicațiile lui erau clare, așa că micii școlari învățau mai mult din cele auzite de la el (...) școala la care profesa era considerată cea mai bună în Iași și părinții căutau să-și dea copiii la el, căci erau siguri că vor învăța carte cum se cuvine.”[71, p. 23] Despre Dârzău afirma și însuși Creangă cu nedezmăniată modestie și altruism, că „e cel mai cărturar dintre noi.”[apud T.Speranția, 126, p. 17]

Modificarea de paradigmă. În momentul când I.Creangă își începe activitatea în învățământ, educația și instruirea în Moldova se făcea după vechiul sistem scolastic, care, ca și pe timpurile lui Seneca, se desfășura conform principiului „Învățăm nu pentru viață ci pentru școală”. Acest sistem

consta în memorizarea mecanică a literelor prin metodele deosebit de ineficiente ale slovenirii și silabisirii, a catehismului, precum și în obținerea unor deprinderi foarte sumare de scriere și calcul. Despre acest fel de instruire și educație Eminescu menționa că „școala îngreue memoria și judecata copiilor cu o mulțime de cunoștințe nefolositoare.”[M.Cimpoeș. O.Ionescu, 52, p. 102] Esența a acestui sistem, după Comenius, constă în faptul că „aceea ce s-ar fi putut inocula treptat în conștiință, se impunea, se băga cu forța. Aceea ce s-ar fi putut prezenta convingător și clar, se comunica obscur, confuz, întortocheat, sub chip de adevărate enigme... De aceea majoritatea elevilor erau cuprinși de aversiune față de știință și cărți, preferând școlilor oarecare alte ocupații de viață.”[apud I.Țurcanu, 137, p. 16] I.Creangă însuși afirma că, „conform acestui sistem, copilul pe lângă aceea că învață cu deznădăjdie, apoi ceea ce învață într-un semestru e în stare să uite într-o lună.”[apud I.Morariu, 100, p. 54]

În această situație se simțea necesitatea reorientării educației și învățământului către personalitatea celui educat, aplicării în școală unor concepte, valori și metodologii conforme firii copiilor, potențialului lor nativ, predispoziției firești pentru instruire și formare, idealurilor de viață și sociale ale timpului, sau ceea ce la ora actuală este definit de către prof. Vl. Pâslaru ca principiu pozitiv al educației: „Teleologia pozitivă a educației este întemeiată epistemologic, teoretic și praxiologic de *principiul pozitiv al educației*. Or, *educația este o schimbare a ființei umane în sens pozitiv*... Este de închipuit un individ uman care să nu se schimbe fiziologic, psihologic, spiritual, pe parcursul vieții sale. Refuzul schimbării este echivalent cu refuzul vieții și al educației.”[109, p. 54]

Caracterul pozitiv al educației străbate din toată viața și activitatea lui I.Creangă. Ca învățător, el a efectuat, pe tot parcursul activității sale pedagogice, observații psihologice asupra copiilor. Constatările și referințele sale asupra naturii elevului îl plasează în cercul de idei ale lui Pestalozzi și Rousseau. „Este remarcabil faptul, că Ion Creangă vede în fiecare copil însușiri bune, demne de a fi deșteptate”, scrie T.Ciubotaru [53, p. 265]

Temeiul psihologic al educației. Ca și Pestalozzi [114, p. 171], I.Creangă studia atât mulțimea de manifestări izolate ale firii copilului cât și întreg comportamentul acestuia din prima și până la ultima zi de școală, deoarece metoda sa de educație, fiind prin spiritul ei pestalozziană, „cerea o selecție riguroasă a mijloacelor, care pot și trebuie să fie comunicate copilului la o anumită vârstă”. [ibid., p. 316] După Creangă, cunoașterea acestor mijloace de lucru cu copiii este de o importanță principială în pedagogie, dat fiind caracterul schimbător al firii umane, când „e posibil, zice el, ca un copil silitor să se facă leneș și un altul netrebnic să se facă silitor, ascultător și bun”

[69, p. 40], de unde și reiese necesitatea utilizării unor metode de educație care vor izvorî dintr-o judicioasă analiză psihologică. I. Creangă, prin observațiile sale asupra copiilor, se străduia să cunoască caracterul și capacitățile fiecărui copil, iar succinte caracterizări de felul *silitor, silitor și bine crescut de mamă, târziu la gândire, confuz; deștept, capabil și foarte silitor – orfan; silitor și modest dar foarte sărac* etc. sunt imagini vii ale unor variate realități psihologice, dar și ale unor condiții sociale destul de pronunțate. [I. Țurcanu, 137, p. 19] Examinarea cu minuțiozitate a naturii copiilor supuși actului educațional, cât și cercetarea conceptelor pedagogilor cu renume - Comenius, Pestalozzi, Diesterweg, Herbart, și propria-i experiență l-au convins că firea copilului poate fi modelată în corespundere cu sarcinile ce stau în fața educatorilor.

Teleologia educației. Opinia pedagogică din Moldova secolului al XIX-lea indica în modul cel mai divers care trebuia să fie scopul școlii. S-a observat că și în cadrul *Asociației pedagogice* discuția se limita la dezideratul că școala trebuie să dea cultură generală sau să aibă o direcție profesională. [T. Ciubotaru, 53, p. 311]

I. Creangă înțelegea scopul educațional mult mai larg, reieșind din sarcinile formulate cu mult înainte de gânditori ca Montaigne, Pestalozzi, Herbart, care puneau în centrul activității pedagogice educația multilaterală a copilului și, în special, perfecționarea lui morală. Astfel, la începutul celui de al doilea an de muncă în școală, în 1865, I. Creangă scria că un bun școlar poate fi considerat numai acela care a beneficiat de dezvoltarea simultană a însușirilor sale intelectuale, morale și fizice. Acesta nu este doar un scop în sine ci și un mijloc formativ, prin care se rezolvă și o sarcină importantă de educație socială, cea a „deșteptării și dezvoltării inteligenței și calităților morale ale unor demni fii ai patriei”. [29, p. 87]

Fiind pedagog realist, I. Creangă simțea necesitatea precizării funcțiilor sale educative plecând de la realitate și de la determinarea chibzuită a scopului principal al școlii. Pornind de la aceste premise, constatăm că I. Creangă și-a delimitat cu precizie obiectivele instructive, care reprezintă imperative și ale școlii de azi:

- I. Creangă a precizat raportul dintre cele două sarcini principale ale instruirii: formarea/dezvoltarea capacităților intelectuale ale copilului și acumularea în memoria acestuia a faptelor concrete cu o anumită semnificație practică, dar și formativă. I. Creangă acordă aceeași importanță ambelor obiective, demonstrând că pentru învățarea anumitor lucruri este necesară evaluarea exactă a forțelor intelectuale ale elevului, dar dezvoltarea acestora nu se poate face fără însușirea permanentă a unui volum de cunoștințe concrete. [vezi și J.A. Komenski, 92, p. 264-265]

- Prin elucidarea scopului activității sale pedagogice, I. Creangă s-a pronunțat și asupra problemei valorii reale și comparative a materiilor de studiu. Se observă la el o ierarhizare a disciplinelor școlare. În funcție de situația educațională, de gradul de dezvoltare intelectuală a copiilor, de stadiul procesului de instruire, I. Creangă acorda prioritate scrierii, limbii, cititului sau istoriei patriei. Iar în cadrul aceleiași discipline el disocia materia, în conformitate cu propriul discurs educațional, urmărind să dezvolte forțele intelectuale ale elevului și acumulând în permanență fapte științifice despre aceasta.

Putem deci concluziona că în pedagogia lui I. Creangă scopul educativ constituia axa întregului său sistem de învățământ. Principiul de bază al educației la Creangă este cel komenian, care orientează simțurile în așa fel „încât copiii însușesc totul cu plăcere și cu bucurie deoarece principiul acesta se întemeiază pe însăși natura umană creată pe potriva lucrurilor și tăinuind în sine însuși scopul, măsura și în fine forța de a se ridica până la perfecțiune„ [ibid.]. M. Eminescu observa că în activitatea sa didactică Creangă pornea de la „însăși natura inteligenței” și apoi urma „procesul dezvoltării” [135, p. 26]. Ca și K. Ușinski, Creangă a înțeles că „simțul copilului ca și gândul lui trebuie dirijate, nu forțate.” [145, p. 163]

Vom observa că structura teleologică a conceptului educațional al lui I. Creangă este una complexă, ea incluzând educația intelectuală, ierarhizarea valorilor educației în funcție de varia factori și condiții ale procesului educativ-didactic, acest demers fiind structurat în funcție de natura cunoașterii în fiecare situație educațională și de potențialul intelectual al copilului concret.

I. Creangă a confirmat în practică convingerea lui Pestalozzi că „toate mijloacele educării și dezvoltării trebuie să fie reduse la cea mai mare simplitate atât în privința conținutului lor intrinsec, cât și în raport cu interpretarea corectă psihologică a conținutului instruirii (...) dacă dorim cu adevărat să ajutăm natura în activitatea ei de sine stătătoare, pe care o desfășoară pentru dezvoltarea speciei umane.” [apud I. Țurcanu, 137, p. 26]

Investigațiile efectuate ne permit să observăm că I. Creangă, realizând educația intelectuală a copiilor în conformitate cu însușirile lor naturale, ținea cont și de vârsta celor care veneau în clasa întâi. El era convins ca și Pestalozzi, că învățământul timpuriu provoca înclinația spre raționamente superficiale, de care copiii nu se pot debarasa nici mai târziu, când capacitățile lor intelectuale pot asigura judecăți mai profunde. Opinia este împărtășită și de K. Ușinski, care accentua că învățătura este bine să înceapă ceva mai târziu decât prea devreme, și nici într-un caz nu mai devreme de șapte ani. [145, p. 244, 247] Tocmai la această vârstă a început să meargă la școală Nic-a-lui Ștefan a Petrei. [136, p. p. 162]

Situația materială a școlii din sec. al XIX-lea. Școala din vremea lui Creangă și însăși situația din clasele lui Creangă erau de altă natură decât cea cerută de principiile pedagogice ale timpului, de aceea și chestiunea vârstei elevilor era de nereglementat. Astfel, în anul de studii 1868-1869, de exemplu, el a avut în clasă 71 de elevi de la 7 până la 12 ani [64, p. 165], care erau copii cu diferită pregătire și capacități, de unde se simțea și necesitatea unei metodici diversificate. Situația se complica și mai mult și din cauza numărului prea mare al elevilor. Această stare de lucruri a școlii este descrisă de Creangă în povestirea sa cu caracter autobiografic *Amintiri din copilărie*, în care a reprodus cu exactitate tabloul jalnic al școlii românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Lancea criticii o îndreaptă în direcția rețelei de școli. Din cauza că statul nu se îngrijea de creșterea nivelului de cultură al poporului, în centrele comunale, orașele, târguri de provincie și în majoritatea satelor nu funcționau școli de cultură generală. Instruirea și educația copiilor era dirijată completamente de cler și se făcea, de regulă, pe lângă mănăstiri și biserici. Numărul extrem de redus al acestora nu putea satisface necesitățile crescânde ale Principatului Moldova în oameni instruiți. În realitate revenea câte o școală la cinci sate. Într-o asemenea școală puteau învăța nu mai mult de 25 de copii. Școala propriu-zisă consta dintr-o sală de clasă, cancelarie și depozitul de păstrare a materialelor ilustrative și a inventarului rudimentar. În școli lipsea confortul elementar, suprafața școlară pentru un elev era prea mică, întreaga școală nedepășind suprafața unei case parohiale. Școala primară în satul natal a lui Ion Creangă, Humulești, a fost construită în anul 1848 alături de lăcașul sfânt, pe când în alte localități școlile se înălțau din inițiativa comunităților rurale, boierilor și moșierilor. Majoritatea absolută a școlilor, subliniază Ion Creangă în *Amintiri*, își aveau sediul în clădiri vechi, în care lipseau comoditățile elementare. Ele nici pe departe nu corespundeau cerințelor sanitaro-igienice, nu erau dotate cu inventarul necesar, mobilă și materiale didactice, lipseau băncile, mesele și chiar tablele. Unele școli în timpul iernii nu funcționau din cauza neîncălzirii sălilor de clasă.

Dezvoltarea școlii, instruirea și educația, în general culturalizarea Principatului Moldova depindeau de o mulțime de cauze obiective și subiective, cel mai important fiind inaccesibilitatea instruirii pentru toate categoriile de copii.

Cadrele didactice. Extrem de acută era problema asigurării școlilor cu cadre didactice calificate. Din această cauză de educația și instruirea copiilor se ocupau diaconii și preoții. Scriitorul menționează că în majoritatea cazurilor aceștia erau departe de interesele școlii, unii din ei aveau darul suptului, nu se bucurau de stimă și autoritate în mijlocul populației, le puteau oferi elevilor cunoștințe sărace de scriere, citire și cântare religioasă. În cazuri excepționale, copiii aveau

posibilitate să facă și puțină matematică în limita celor patru operații: adunare, scădere, înmulțire și împărțire. O atare stare a procesului instructiv-educativ se explică prin politica școlară promovată de vârfurile puterii din stat, scopul cărora era ținerea intenționată în întuneric și ignoranță a omului simplu din popor. În școli se implementa morala religioasă, conform căreia elevilor li se altoiau astfel de calități ca supușenia oarbă, smerenia, renunțarea la tot ce-i pământesc, omenesc, refuzul de a se angaja în lupta revoluționară pentru refacerea lumii etc.

Învățătorii și alți educatori, printre care starețul mănăstirii, cereau elevilor să recunoască doar *Psaltirea* și *Sfânta Evanghelie*, în toate să se conducă de ele, fiindcă celelalte discipline și științe, luate în ansamblu, nu sunt altceva decât "niște ereticii, care mai mult amărăsc sufletul omului." [63, p. 262] În școlile rurale din Principatul Moldova procesul instructiv se reducea la a-i învăța pe copii să citească corect cărțile sfinte și să memorizeze cât mai multe rugăciuni.

Metodologii și materiale didactice. Din cauza metodelor perimate de instruire, a cadrelor didactice cu o pregătire slabă sub toate aspectele, a inaccesibilității materialelor didactice, a lipsei manualelor de bună calitate la toate disciplinele școlii primare, elevilor nu le rămânea altceva de făcut decât să tocească, această acțiune întunecându-le mintea și dereglându-le psihicul. Manualele școlare erau constituite din materiale prost sistematizate, nu țineau cont de potențele mintale ale copiilor, erau expuse uscat, neinteresant, nu le aprindea curiozitatea, nu le deștepta setea de a ști, a cunoaște, dorința de a acumula cunoștințe. Despre aceste manuale Ion Creangă spunea că sunt bune doar de încălzit soba.

Demascând școala veche, corpul profesoral-didactic, întregul sistem de învățământ, criticând manualele, pedagogul-inovator Ion Creangă le contrapune acestora pe ale sale proprii. Devenind învățător de clase primare după absolvirea cursurilor pedagogice în anul 1864, I. Creangă s-a manifestat ca un tânăr dotat, manierat, conștiincios, iubitor de copii, devenind repede un pedagog de vocație.

Educația în familie. Implementând și elaborând concepții moderne, Creangă a acordat o deosebită atenție educației copiilor în familie. „Familia este primul nucleu, unde și începe procesul de formare a individualității copilului, pe care trebuie să-l continue școala. Ca și Pestalozzi, el se străduie să păstreze și să dezvolte formele și procedeele educative din familie, transpunându-le în școală. Clasa lui Creangă devine o nouă familie, însă pe o treaptă mai înaltă, având în frunte pe învățătorul-tată - Ion Creangă”, menționează T. Ciubotaru [53, p. 278].

Activitatea extrașcolară. Ion Creangă a desfășurat și o largă activitate extrașcolară. Este membru activ al *Societății pentru învățătura poporului român*, înființată în 1867, iar din 1869 face

parte din conducerea ei, participând la examinarea și soluționarea problemelor organizării de ajutoare materiale elevilor săraci.[ibid., p. 310] Din 1880 Creangă intră în *Consiliul general al Instrucțiunii*, în cadrul căruia a contribuit la elucidarea unor chestiuni privind instruirea și educația. În anii 1884-1889 a fost participant activ la lucrările Congreselor corpului didactic care se țineau la București și unde și-a adus contribuția la examinarea și, parțial, ameliorarea pregătirii cadrelor didactice și a asigurării școlilor cu literatura didactică. Dar preocuparea sa constantă a constituit-o aspectul social al învățământului și educației. Lupta și sprijinul instruirea care trebuia să fie accesibilă maselor truditoare, inclusiv femeii de la țară. În 1889 a cerut reorganizarea radicală a învățământului pedagogic în vederea reducerii stării de inferioritate a satului față de oraș, în privința asigurării cu cadre calificate de învățători etc.[137, p. 42-43]

În contextul celor de mai sus, putem conchide că sistemul pedagogic al lui Ion Creangă, luat în ansamblu, se bazează pe concepția și înțelepciunea milenară a poporului nostru. Ideile pedagogiei științifice i-au servit mai mult ca un imbold în creația didactică care în fond prezintă o sinteză a pedagogiei populare.[53, p. 278]

1.4. Contribuțiile axiologice și strategice ale lui M.Eminescu la dezvoltarea învățământului național în Principatul Moldovei

În istoria educației și învățământului nostru o valoare deosebită au avut și mai au contribuțiile aduse de marii noștri scriitori clasici Gh.Asachi, I.Creangă, I.Slavici, I.L.Caragiale, Al.Vlahuță etc. precum și marele prieten al lui Creangă, Slavici și Caragiale – Mihai Eminescu (1850-1889), care printr-un univers spiritual de o originalitate și rezonanță excepțională a îngemănat într-o creație unică puterea geniului cu elanul creator al poporului, care și-a înscris cu însemnele perenității numele în patrimoniul culturii naționale și al celei universale.[T.Ciubotaru, 53, p. 279]

Contribuția lui M.Eminescu la cultura umanității în general și la modernizarea învățământului și educației naționale în particular este examinată în lucrări de valoare semnate de C.Narby [101], St. Stanciu [130], M.Ștefăreanu [133], V.Toma Chiricuță [134] etc., deși timpul în care poetul a fost angajat în învățământ este scurt.

Atitudinea față de moștenirea pedagogiei clasice europene. După cum mărturisesc documentele, în anii aflării poetului la studii în străinătate, pe lângă alte științe, a luat cunoștință și de doctrinele fundamentale ale pedagogiei universale. Îndeosebi erau apreciate de el pentru democratismul și respectul lor față de copil concepțiile pedagogice ale lui K.A.Helvetius, J.J.Rousseau, I.H.Pestalozzi.

Despre J.J.Rousseau, Eminescu vorbește atunci când se referă la diverse probleme sociologice și economice, fapt care vine să confirme interesul pe care-l manifesta pentru ilustrul gânditor francez [C.Popovici, 120, p. 110].

O atitudine categoric negativă a adoptat poetul față de sistemul pedagogic al lui Herbart, pe care îl critica pentru formalismul și schematismul său în predare, precum și pentru așa-zisa „guvernare a copiilor, ce admitea aplicarea pedepsei corporale”, menționează T.Ciubotaru [53, p. 282], adică subordonarea copiilor voinței superiorilor. [C.Popovici, 120, p. 110]

M.Eminescu este într-un tot de acord cu concepția pedagogului și marelui iluminist francez J. J.Rousseau. El susține că natura-mamă a procedat destul de înțelept, implementând în orice copil semințele binelui, răului, rușinii, mărinimiei, supușeniei, fidelității, care, sub influența factorilor sociali, sau se dezvoltă, sau se distrug. Ideile că omul nu se naște un rău, hoț, criminal, răufăcător au pătruns în sufletul poetului și ulterior, utilizându-le în lucrările sale pedagogice și filosofice, le va completa, turnându-le un nou conținut.[T.Ciubotaru, 53, p. 325]

Activitatea pedagogică. În anul 1874 M.Eminescu își întrerupe studiile la Universitatea din Berlin, după care un timp a fost profesor la Institutul academic și la Gimnaziul de băieți din Iași. Se simțea tare pe poziție și se decide să-și consacre viața instruirii și educației tinerei generații. Se așternu pe-o muncă asiduă, sperând într-un timp relativ scurt să-i învețe pe studenți vorbirea corectă germană, să-i familiarizeze cu cele mai bune cărți de proză și poezie a scriitorilor și poetilor clasici și contemporani germani. Era mereu nemulțumit de atitudinea nihilistă a studenților față de învățătură. Discipolii săi, studenți din cursurile superioare, majoritatea descendenți din familii bogate, întâmpinau în baionete cerințele drastice ale profesorului M.Eminescu, care dădea dovadă de nervozitate, pedepsindu-i cu note mici.

Sociolog al educației. La finele anului școlar 1874-1875, nemaiputând suporta discreditarea în fața studenților și a opiniei publice dezlănțuită de profesorul P.Paicu, M. Eminescu abandonează Institutul academic. La 18 iunie 1875 Ministerul Învățământului îi propune postul de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui. Poetul a primit cu recunoștință oferta propusă. Trebuia să facă un lucru dublu: să fie administrator și pedagog-revizor. Avea în subordine 152 de școli primare. În vara anului 1875 M.Eminescu organizează la Iași și Vaslui conferințe ale pedagogilor. Din cauza bolii la ele n-au participat mulți învățători. La începutul anului școlar 1875-1876, efectuând inspectarea școlilor din județul Vaslui la pregătirea pentru începerea studiilor, M.Eminescu a clarificat gradul de reorganizare a învățământului primar.

Revizorul școlar Mihai Eminescu a ajuns la concluzia că direcțiile școlilor și primăriile comunelor abuzează de posturile ce le ocupă. Gospodăriile țărănești sărăceau din cauza impozitelor, iar populația rurală pierduse interesul față de învățatură. Poetul a fost zguduit de cele văzute și la sfârșitul anului 1875 a prezentat Ministerului Învățământului un raport detaliat cu privire la starea învățământului din județul Vaslui. Autorul documentului constată că motivul mortalității preșcolarilor și celor de vârstă școlară sunt vărsatul de vânt, anghina, bolile aparatului respirator. Pentru ameliorarea situației Mihai Eminescu a elaborat unele recomandări pentru țărani referitor la utilizarea în scopuri curative a plantelor medicinale, a medicamentelor mai puțin costisitoare produse în țară.

Ca și J.Pestalozzi, M. Eminescu a vizitat pe jos toate satele județului, fiind de fiecare dată nemulțumit de cele văzute. Analizând starea de lucruri din județul Vaslui, punând la punct documentația școlară, studiind noutățile literaturii pedagogice pentru cursul deplin al școlii primare din țară și de peste hotare, M.Eminescu începu inspectarea școlilor din județul Iași.

Inspectarea școlilor rurale i-a oferit prilej de meditații și reflecții, dar și de colectare a unui amplu material factologic, pe acesta din urmă intenționând să-l topească într-o lucrare sociologică complexă. Dar multitudinea proiectelor literare și boala incurabilă l-au împiedicat să-și realizeze planurile legate de cercetarea pedagogică. Poetul, în cele din urmă, s-a limitat a oglinzi materialul colectat în articole de ziar și teze pentru conferințe științifice.

Activitatea de revizor școlar i-a oferit diverse cazuri și situații de natură socială, reciproc condiționate: nefuncționarea școlilor din cauza bolilor pedagogilor, a lipsei de combustibil pentru încălzirea claselor – boli cauzate și lipsuri cauzate de mizeria socială.

Deficiențele gnoseologice și științifice ale învățământului. M.Eminescu a putut constata că în multe școli răspunsurilor elevilor le lipsea logica elementară, domnea învățarea mecanică, predarea era ruptă de viață etc.

Pornind de la această stare deplorabilă de lucruri, în scurt timp M.Eminescu și-a adus o contribuție excepțională în ameliorarea ei, și nu oarecum empiric, ci pe solide temeuri filosofice, sociologice, economice, pedagogice, ultimele incluzând principii ale cunoașterii și ale psihologiei, ale eticii, etnografiei și etnopedagogiei, precum și amplul sprijin pe ideile pedagogiei clasice europene, conceptele și ideile cărora îi erau familiare din timpul studiilor sale la Viena și Berlin. În domeniul educației și învățământului. Deja la Institutul Academic din Iași tânărul de numai 25 de ani uimise personalul didactic prin cultura sa filosofică și cunoașterea la perfecție a limbii germane,

care deschise făgașe de modernizare și democratizare a învățământului românesc, prin ea pătrunzând în țară valorile perene ale pedagogiei clasice europene.

M.Eminescu a denunțat lipsurile școlii din acel timp, starea de înapoiere socială, economică și politică, abuzurile moșierimii, ale „păturii superpuse”, neproductive și parazitare, a condamnat asuprirea țăranimii. Dar democratismul său, profundul lui patriotism de luptă pentru libertatea, independența și demnitatea națională, ideile novatoare în educație și învățământ au coalizat forțele reacționare, care în 1876 l-au destituit din postul de revizor școlar. [I.Orghidan, 104, p. 275]

După ce demonstrează, cu fapte elocvente în mână care este rezultatul sistemului existent de învățământ, M.Eminescu scrie cu sarcasm: "Institutele noastre de educație, interconfesionale produc pehlivani și papugii, care de la 15-16 ani încep a aspira la funcțiile statului, umplu - privilegiate grețoasă - localele obscene de petrecere și ne inspiră de pe acum dezgust și o mare neliniște.[apud, 104, p. 275]

Formarea profesională a cadrelor didactice, și nu numai, din acea perioadă era defectuoasă din mai multe motive. În primul rând, școlile normale și universitățile lansau orbita tineri și tinere cu un nivel foarte redus de cultură generală și conștiință națională, neprofesioniști în domeniu. În al doilea, nedorința multora de a se consacra muncii instructiv-educative.

Fondator al direcției democratice în constituirea învățământului național. Având o solidă și multilaterală pregătire umanistă - limbi romanice, limba sanscrită, istorie antică, istoria religiilor, mitologie, filosofie și literatură indiană, etnografie, drept, economie politică, geografie, precum și în științe exacte, anatomie, fiziologie și medicină, studii urmate cu profesori celebri ai timpului precum Zeller, Helmholtz, Weber, Du Bois-Reymond, Vogt, Duhring, cunoscând la perfecție germana, M.Eminescu, în opinia lui I.Orghidan, a inițiat o nouă perioadă în istoria școlii naționale – democratizarea și inovarea acesteia. [ibid., p. 275]

Principiul priorității învățământului național în democratizarea și progresul social. Cunoscând ideile progresiste despre educație ale marilor pedagogi clasici Comenius, Locke, Rousseau, Herbart, Ușinski, fiind adept al marilor idealuri ale revoluției de la 1848 și al tradițiilor progresiste ale școlii românești, reprezentate de Gh.Asachi, Gh.Barițiu, al *Societății pentru învățătura poporului român* (1866), al unor oameni de școală și pedagogi luminați ca Petrache Poenaru și Ștefan Mihăilescu, revizorul școlar M.Eminescu susține și promovează ideea valorii deosebite pe care o are educația și învățământul în transformarea și progresul societății.

Caracterul național al educației este un alt principiu diriguitor în concepția pedagogică a lui M.Eminescu: copiii trebuie să învețe în școală *a gândi și a simți românește*; educația este datoare să

sădească la zeci de mii de cetățeni viitori aceeași iubire pentru trecutul și brazda pământului lor. [ibid.]

Limba română, în concepția poetului, nu este doar cel mai important și firesc mijloc de instruire a copiilor români, ea fiind limba lor maternă și prin intermediul ei făcându-se accesibile cunoștințele de bază din orice domeniu de activitate umană, ci și cel mai important mijloc de educare a patrioților români, căci limba română, ca și tezaur spiritual al poporului, altoiește tineretului, prin însăși existența sa, sentimente și calități nobile.

Prioritatea învățământului în transformarea socială și caracterul național al educației se întemeiază, conform lui M.Eminescu, pe *principiul priorității limbii materne în educație*. În problema rolului și însemnătății limbii în școală, precum și în multe alte chestiuni de pedagogie, pot fi găsite foarte multe păreri comune între Eminescu și Pestalozzi. [C.Popovici, 120, p. 127]

Alte direcții fondate și/sau dezvoltate de M.Eminescu în timpul revizoratului școlar, apoi și mai târziu, în calitate de jurnalist, și care sunt parte integrantă democratizării sociale printr-un învățământ național care să integreze tradiția populară cu pedagogia europeană, conform aceluiași autor, au fost luminarea poporului, ridicarea nivelului pedagogic al învățătorilor, îmbunătățirea condițiilor de viață ale acestora dar și a educaților, organizarea conferințelor și consfătuirilor învățătoarești, tipărirea de manuale școlare bazate pe datele științei, procurarea de material didactic, aplicarea metodelor moderne de predare-învățare-evaluare etc.[ibid., p. 276]

După destituirea din învățământ, muncind în calitate de redactor la publicațiile *Curierul de Iași* (1876-1877), condus de junimiștii N.Gane, Iacob Negruzzi ș.a., și la *Timpul*, la București (1877-1883), unde a lucrat împreună cu prietenii săi I.Slavici și I.L.Caragiale, poetul continuă să-și expună într-un număr mare de articole și eseuri ideile novatoare cu privire la educația și învățământul românesc, să ia în dezbateri problemele stringente ale învățământului, instruirii, educației și politicii școlare.

Dreptul minorităților naționale la educație instituțională în limba maternă. Deși numele lui M.Eminescu deseori este asociat nemotivat cu figura unui naționalist, în special în interfluviul Prut-Nistru și în particular datorită declarației sale fără echivoc *Suntem români și punctum*, în adevăr marele nostru poet național a fost o personalitate cu alese principii umaniste, pe care, în calitatea sa de redactor al ziarului *Timpul*, și nu numai, le-a împărtășit și le-a promovat neostenit. Printre acestea este și principiul dreptului naționalităților conlocuitoare la instruire și educație în limba maternă, în limitele școlii primare. Vom menționa că acest drept a fost ulterior consfințit de

documentele ONU și are astăzi valoare pentru întreaga omenire, toate statele membre ale ONU fiind obligate să asigure dreptul la învățământ primar în limba maternă tuturor cetățenilor săi.

Acestei probleme poetul îi acorda maximum de atenție, subliniind că "...numai în limba sa omul își pricepe inima pe deplin" și că "...dacă în limba sa omul își reflecta chiar caracterul unui popor, dacă el n-ar zice oarecum prin ea: așa voiesc să fiu eu și nu altfel, oare s-ar fi născut atâtea limbi pe pământ?" [74, p. 373-374]

Ideea poetului este actuală și azi în R.Moldova, ea fiind dezvoltată, de exemplu, de profesorul Vl.Pâslaru în câteva studii ca și element al conceptului său educațional întemeiat pe identitatea național-culturală. [cf. Vl.Pâslaru, 107-113]

Conținuturile educației și literatura didactică. În unele articole M.Eminescu se referă la calitatea manualelor, la nivelul metodologic, științific și literar al literaturii didactice. Astfel, un articol din 17 decembrie 1876 tratează problema coraportului dintre cultura generală și cea etică. Articolul avea o adresă concretă: Ministrul Învățământului, care încălca în mod flagrant principiul competenței profesionale a cadrelor didactice, numind în școli pe post de învățători persoane care, în loc de pregătire psihopedagogică, nu aveau decât sprijinul funcționarilor influenți.

În articolul *Clubul studenților* din 14 ianuarie 1877 (*Curierul de Iași*), poetul abordează starea de lucruri în școala superioară, scrie despre chipul studentului de atunci, despre intelectul lui, nivelul culturii sale generale și moralitatea acestuia.

Autorul atrage atenția asupra nivelului diferit de cunoștințe al elevilor din școlile rurale și al celor din școlile urbane, în consecință copiii plugarilor nereușind să ia admiterea în institute și universități, cu atât mai puțin să-și facă studiile peste hotare, pentru care nu aveau nici resurse financiare. De aceea poate M.Eminescu adesea se adresa către intelectuali cu apelul de a pleca în popor, ca astfel să-și verse partea lor de contribuție la luminarea și deșteptarea acestuia. Pentru traducerea în fapt a acestor deziderate sfinte el însuși nu și-a precupețit nici energia, nici timpul, nici efortul.

Principiul libertății în educație străbate din toate lucrările lui M.Eminescu, căci acesta este legat, în întreaga sa operă, nu numai în cea pedagogică, de conceptul de om modern, pe care Eminescu, în calitatea sa de om de cultură, poet, prozator, publicist și gânditor, nu-l înțelegea altfel decât ca pe unul liber. În publicistica sa, principiul libertății în educație este sugerat de modul în care tratează el ascetismul și iluminismul în educație: ca două viziuni care se exclud reciproc, căci cunoștințele dezrobesc ființa umană, o fac adevărată stăpână a propriului destin.

Principiul creativității în educație. În activitatea sa M.Eminescu insista pentru introducerea noului în practica de zi cu zi a cât mai multor învățători – un deziderat și al zilei de azi, când exploziile informaționale nu mai fac posibilă însușirea tuturor cunoștințelor produse de omenire de către tânăra generație. În viziunea poetului, creativitatea se întemeiază pe o bună competență profesională, care include cunoașterea materiei pedagogice teoretice și metodologice, respectul pentru elevi, tactul cu oficialitățile, grija pentru eficiența activității pedagogice și dragostea pentru omul muncii etc. Toate aceste calități vor genera o atitudine constructivă și creativă a pedagogului care dorește să se autorealizeze prin muncă inspirată, să se autoperfecționeze și astfel să-i ajute să fie la fel și pe educații săi.

Abordarea complexă a educației și învățământului. Odată cu venirea lui M.Eminescu în postul de redactor al ziarului *Timpul*, tematica pedagogică a publicațiilor devine foarte populară. Începând cu anul 1877, este foarte preocupat de problemele școlii naționale, pregătirea cadrelor didactice, perfecționarea și recalificarea acestora, atestarea pedagogilor, modificarea rețelei școlilor, asigurarea cu manuale și materiale didactice, de atitudinea față de învățători și elevi a administrației publice locale și a celei ierarhic superioare; racordarea instruirii la cerințele timpului, învățământul în limba maternă, educația prin intermediul istoriei vechi și a celei noi a poporului român, a creației populare orale etc. "Cititul, scrisul și socoteala, accentuează M. Eminescu, nu sunt științe, sunt mijloace numai, cele dintâi pentru a fixa memoria și a ajunge la cunoștințe, cea din urmă pentru a ușura judecata asupra valorilor. Materia adevărată, ce caută a se preda în școlile primare, trebuie să fie educativă." [cf. C.Popovici, 119, p. 292-293]

Concluzii la Capitolul I:

- Secolul al XIX-lea, fiind perioada de definitivare a procesului de constituire a națiunii române, a reprezentat în mod obiectiv și perioada de constituire a învățământului național românesc, o națiune nefiind întregită fără o educație și un învățământ care s-o formeze prin cultivarea tinerei generații.
- Caracterul obiectiv al constituirii învățământului național românesc s-a realizat prin acțiunea factorului subiectiv – oamenii de cultură, care este generat oportun de națiunea în devenire.
- Clasicii literaturii române din Principatul Moldovei - Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu, au fost – și mai sunt! - reprezentanții cei mai de vază ai primenirilor sociale prin educație și învățământ în sec. al XIX-lea. Această calitate a lor este demonstrată de întreaga lor activitate social-culturală în general și de cea pedagogică, în particular.
- Cei trei clasici ai literaturii române:

- au studiat la școala poporului, din care au extras esența conceptului de educație populară la români, au generalizat experiențele educaționale ale acestuia;
 - au studiat la școala culturii clasice europene, iar M.Eminescu – și la marile curente, școli și sisteme filosofice, care le-au deschis conceptele, teoriile și experiențele popoarelor europene;
 - au corelat teoria și practica educațională europeană cu concepția etnopedagogică românească și cu experiențele poporului român în materie de educație și învățământ;
 - s-au opus vehement practicilor sociale și educaționale antiumane, limitării științifice, culturale și practice a educației și învățământului din Moldova sec. al XIX-lea, le-au criticat, au demonstrat ineficiența și caracterul dăunător;
 - au propus concepte originale și pertinente de edificare a unui învățământ național modern;
 - au creat prin activitate proprie condiții propice edificării unui sistem modern de învățământ: idei, concepte și principii; proiecte educaționale la scară regională și națională; instituții de învățământ; organe de presă; manuale și materiale didactice etc.;
 - ei înșiși s-au produs ca pedagogi practicieni moderni în diverse instituții de învățământ.
- Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu, prin însăși viața și activitatea lor social-politică, cultural-artistică și pedagogică, certifică prezența în tezaurul cultural-spiritual al Moldovei din sec. al XIX-lea a unui sistem de idei, principii, concepte și teorii pedagogice avansate, actualitatea cărora, în cea mai mare parte, nu s-a diminuat nici azi datorită caracterului peren și congenital al acestora pentru "devenirea într-o ființă" (C.Noica) a națiunii române.
 - Actualitatea și perenitatea valorilor pedagogice promovate de cei trei clasici ai literaturii române este demonstrată de caracterul continuu al reformelor educaționale din spațiul intrariveran Prut-Nistru, pentru care semnează pedagogi și cercetători de seamă ai pedagogiei naționale, precum Șt.Bârsănescu, C. Narly, T.Ciubotaru, Vl.Pâslaru etc.

CAPITOLUL II

FACTORI ȘI PRINCIPII DE MODERNIZARE A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN VIZIUNEA LUI GH.ASACHI, I.CREANGĂ, M.EMINESCU

2.1. Viziunile lui Gh. Asachi, I. Creangă și M. Eminescu cu privire la formarea profesională și referențialul cadrului didactic eficient

Dezvoltarea forțelor de producție și a burgheziei moldovene necesita organizarea unui sistem de școli mai complex, mai variat, mai ierarhizat, cu predare în limba română și cu profesori locali calificați. Unii profesori la acea vreme nu aveau pregătire și experiență școlară, fapt care necesita explicarea prealabilă a problemelor organizatorice ale școlilor, rezolvarea acestora conform unor principii de durată. În acea perioadă, menționează Șt. Bârsănescu, constituțiile statelor avansate prevedeau obligația acestora de a înființa școli. În urma acestor dispoziții constituționale și sub influența ideologiei epocii, în secolul al XIX-lea a început o acțiune mare pentru construirea de școli care a culminat în ridicarea de ...impunătoare clădiri școlare. [40, p. 76] După raportul educației cu statul ...se evidențiază educația *liberalistă*, care-și propunea să formeze pe omul *liber* dar de *caracter*, ceea ce însemna în pedagogia sec. XIX om care beneficiind de libertate, este totuși capabil să se guverneze singur.[ibid., p. 293]

În contextul acestei idei, cadrul didactic dă viață oricărei instituții de educație: “*Profesorul e un tip social, care a încercat influențele diferiților factori ideologici, variindu-și structura cu epoca*”, scrie Șt. Bârsănescu în aceeași lucrare [ibid., p. 300] Distingem astfel două categorii de profesori în secolul al XIX-lea: profesorul *pastor* și profesorul *sergent*. Primului îi era caracteristică *o atitudine blândă dar și o ținută solemnă, care impunea*, iar celui de al doilea - o acțiune care urmărea o *disciplină strictă*, realizarea idealului pedagogiei herbartiene, *idealul educativ al sec. XIX-lea*. [ibid.] (evid.n. O.D).

Gheorghe Asachi

Elaborarea cadrului conceptual-normativ. În aceste împrejurări, lui Gh. Asachi îi revine rolul de a redacta documente organizatorice cu privire la școli odată cu organizarea lor, prin anafora din 1 ianuarie 1828, prin care se propunea înființarea și organizarea Școlii Vasiliei de la Mănăstirea Trei Ierarhi.

S-a observat că *Regulamentul școlar* din 1835 din Moldova, redactat de Asachi, era asemănător cu *Regulamentul școlar* în vigoare din Austria [I. Wolff, 147, p. 61], și îndeosebi cu cel din Rusia. [93, p. 221-224] Fiind inspirat din cele două sisteme, sistemul lui Gh. Asachi a ieșit mai simplu și mai potrivit cu condițiile țării și cele locale, de aceea, deși construit pe adaptare, tocmai datorită potrivirii perfecte la specificul Moldovei, acesta poate fi considerat unul original.

Direcțiile strategice de formare a cadrelor didactice, activate de Gh.Asachi. Studiarea regulamentelor școlare întocmite de Gh.Asachi și sistemul de școli organizat de el demonstrează că aceste domenii au reprezentat și preocupările de bază în activitatea pedagogică a lui Gh.Asachi. Printre ele pot fi evidențiate:

- 1) poziția juridică a limbii în stat și în școală;
- 2) asigurarea mijloacelor materiale pentru susținerea școlilor naționale;
- 3) selectarea și pregătirea cadrelor didactice;
- 4) cărțile școlare și materialele didactice;
- 5) metodele și mijloacele de învățământ și educație.

Modalitățile și căile de rezolvare a unora din aceste probleme constituie subiectul preocupărilor noastre în continuare.

Demersul social pentru formarea cadrelor didactice. Gh. Asachi a activat într-o perioadă când preoțimea și șefii instituțiilor culturale militau pentru predarea în limbile clasice (latină, greacă) sau străine (germană, franceză) a științelor considerate dificile, precum matematica, fizica, chimia, biologia, dreptul etc., deoarece în țară nu erau cadre didactice de grad superior, acestea trebuind să fie recrutate din străinătate, precum și din cauza lipsei de manuale și mijloace de învățământ în limba română. Alt "argument" pus în circulație ca să susțină un atare punct de vedere consta în faptul că tradițiile ce s-au stabilit de-a lungul timpului nu trebuie, nu este cazul să fie revizuite.[Th.Codrescu, 57, p. 18]

Școli în Moldova erau puține și nu corespundeau cerințelor pe care le înainta epoca, nu pregăteau specialiști necesari societății în curs de dezvoltare. În școlile din Moldova lucrau mai mult învățătorii veniți din străinătate, care nu erau interesați în dezvoltarea culturii naționale și cu atât mai mult la răspândirea științei de carte în rândurile maselor largi ale poporului, menționează T.Ciubotaru.[53, p. 224] „Prin țară existau și circulau fel de fel de intelectuali – pământeni s-au străini, cu o brumă de cultură sau cu studii mai înalte, care, negăsind altă întrebuințare sau convenindu-le să mai ocupe o funcție, se angajau să fie profesori. Fără a avea o specializare în activitatea didactică, ei îmbrățișau această profesiune cu gândul de a o schimba, când se va ivi o alta mai bună.”[N.Enescu, 75, p. 137]

Îmbinarea factorilor străin și autohton în asigurarea sistemului de învățământ cu cadre didactice și prioritatea potențialului intelectual autohton. Era evidentă o mare lipsă de profesori și mai ales de profesori pregătiți pentru un învățământ sistematic, organizat pe grade, și de un „nivel evropenes” cum pretindea și urmărea Asachi.

De aceea în primele două decenii ale secolului al XIX-lea au fost invitați în calitate profesori greci, francezi, italieni, nemți, care au obținut studii superioare în universitățile din Europa Apuseană. De regulă, aceștia posedau câteva limbi străine. Unii dintre ei au contribuit la înființarea școlilor particulare. Pedagogii băștinași - absolvenții Școlii domnești și ai Seminarului teologic de la Socola - nu puteau concura nici sub un aspect cu cei invitați din străinătate. Cu atât mai mult învățătorii școlilor rurale care, în majoritatea cazurilor, nu posedau pregătire pedagogică elementară. În aceste posturi erau angajați preoți, diaconi, monahi și cântăreți care aveau la bază pregătire religioasă. Mitropolitul Moldovei Veniamin Costache, susținut de Gh. Asachi, savanții Mozeș Zotta și Iacob Cihac, scriitorii I.Creangă, M.Eminescu și alți intelectuali ai timpului, au lansat inițiativa pozitivă că unica soluție de rezolvare a problemei pregătirii cadrelor didactice autohtone de calificare superioară ar fi trimiterea în universitățile din Europa a unui lot de tineri talentați. O altă ieșire din situația ce se crease nu era în acel moment dificil al istoriei noastre.[N.Enescu, 75, p. 143]

Căile activate de Gn.Asachi în asigurarea sistemului național de învățământ cu cadre didactice. În pregătirea și recrutarea profesorilor, G.Asachi a activat patru căi:

- a) a adus profesori români din Transilvania, Banat și Bucovina;
- b) a folosit profesorii străini care erau în țară, a adus pe alții din străinătate;
- c) a pregătit cadre didactice în țară;
- d) a trimis stipendiști în străinătate cu sarcină specială de a se pregăti ca profesori.[ibid., 138]

Valorificarea unității național-culturale a tuturor țărilor românești. Este cunoscut faptul că românii din Transilvania și Banat, cu trei sferturi de veac înainte, au avut posibilitatea să-și trimită tineretul la școlile de diferite grade în Austria, chiar la universitățile din Buda, Viena, astfel creându-și din timp o pătură de intelectuali, de profesori din rândurile burgheziei cu o cultură și o pregătire superioară. Urmând exemplul mitropoliților Iacob II, Stamate și Veneamin Costache, Asachi s-a adresat în primul rând intelectualilor români din țările vecine și din rândurile lor a ales profesorii necesari.[N.Iorga, 87, p. 257] Astfel, cu prilejul reorganizării seminarului de la Socola în 1820, Asachi a adus din Transilvania patru profesori vestiți: Ioan Costea, Ioan Manfî, dr.Vasile Popp și Vasile Fabian Bob [C.Erbiceanu, 77, p. 116] și pe V.Peltechi (1830) și Parfenie Antonov (1837). [Gh.Ghibănescu, 81, p. 41-42] În 1830, pentru Gimnaziul Vasilian, a adus de la Suceava pe Samuil Botezatul, D.Stoica, G.Flehtenmaher. [N.Iorga, lucr. cit., p. 274]

Integralizarea lingvistică și culturală a profesorilor străini. Sursele cercetate ne permit să constatăm că întrucât una din problemele care îl preocupau pe Gh.Asachi era de a da o poziție

juridică limbii române în stat și în școală, în 1832, când caută profesori pentru predarea științelor în academie, printre condițiile pe care le punea în înștiințare pe lângă studiile în specialitatea respectivă, cerea să se cunoască limba română și latină, constată N. Enescu. [75, p. 138]

Dintre intelectualii străini aflați în țară, Gh.Asachi a încadrat ca profesori:

a) pentru gimnaziu: pe cehul Paulicec (muzica), pe francezii Marius Etienne Mouton (1830-1831), Ch.Tissot (1832-1838) și Victor de Lincourt (1834-1835), pe profesorul grec Gh.Terapianul (1830-1833);

b) pentru Academie: pe francezii: L.Répey (1835-1837), A.Malgouverné (1835-1843), Louis Jordan (1837-1843) etc., pe cehul dr. Iacob Cihac (1834-1840), inginerul maior din armata rusă N.Singurov (1835-1838), pe germanii I.de Adler(1832-1836), J.Muller (1834-1839) etc., pe italienii Paul Gervatti (1835-1836), Giovanni Schiavoni (1837-1843) etc., pe profesorii greci N.Porfirogenitos-Ghenaton (1834-1837), N.Kukuli (1834-1838), Eustație Karinos (1837-1838), C.Evnomie (1836-1846).[16, 21] Pentru Academie în mod special au fost aduși C.E.E.Tollhausen de la Frankfurt pe Main (1834-1835) și profesorul Charles Maisonabe, de la Paris, numit și rector al acesteia (1837-1838).[V.Urechia, 143, p. 46-49]

La școala fetelor Asachi i-a încadrat pe soții Josefa și Gustav Hoffmann (germani, 1835-1837), pe polonezul G.Stavski (1837-1887; la școala de arte și meșteșuguri l-a adus pe cehul Karol Mihalic de Hodocin (1839-1843) și șase maiștri sași din Transilvania.[N.Enescu, 75, p. 139]

În general, Gh.Asachi a încadrat *Gimnazia Vasiliană, Academia Mihăileană, Școala fetelor și Școala de arte și meșteșuguri* cu profesori străini stabiliți mai dinainte în țară sau aduși de peste granițe numai pentru predarea limbilor străine, a artelor și diferitelor meșteșuguri, pentru care nu avea la îndemână specialiști moldoveni. Însă necunoscând și limba română, aceștia nu puteau preda cursul cu explicație în această limbă. Toate acestea se răsfărgeau asupra pregătirii elevilor și mai ales nu înlesneau pregătirea de „candidați de profesori în obiectele lor”, cum îi obliga Gh.Asachi în contractele încheiate cu ei. [ibid., p. 140] Cu toate acestea, unii dintre ei au fost factorii de răspândire a iluminismului apusean, ai ideilor progresiste, ai ideologiei burgheze și au contribuit la ridicarea nivelului cultural al burgheziei din țara noastră.

Formarea cadrelor didactice autohtone în câmpul educațional național. Preocuparea permanentă a lui Gh.Asachi însă era de a pregăti cadrele necesare așezămintelor publice – deci și școlilor, precum și întreprinderilor particulare, numai dintre pământeni. [ibid., 139-140]

În anul 1839 Gh. Asachi, ajutat de oamenii de bună-credință, deschide cursuri cu durata de cinci luni pentru pregătirea învățătorilor școlilor provinciale după o programă elaborată de el însuși.

Cursanții erau ocupați zilnic câte 10-12 ore teoretice și practice. Au fost invitați să țină prelegeri cei mai buni pedagogi practicieni din Iași, Suceava, Bacău, Vaslui, Roman, precum și profesorii Academiei.

În scopul legiferării efectuării acestor măsuri urgente au fost elaborate o serie de documente: *Regulamentul școalelor publice* (1835), *Proiectul de organizare a învățăturilor publice* (1847) etc.; în școlile provinciale se introduce cursul de pregătire a învățătorilor. Cei mai buni elevi, sub conducerea directă a profesorilor de pedagogie, exersau predând în școlile primare, apoi, după un an de stagiu și susținere a examenelor de absolvire a cursurilor pregătitoare, li se conferea titlul de învățător și calificarea corespunzătoare. După acest principiu sunt selectați și pregătiți profesorii gimnaziilor din numărul conducătorilor de grupuri, educatorilor internatelor școlare, preparatorilor și altor categorii de pedagogi.[cf. *Uricarul VII*, 144, p. 189]

Valorificarea factorului politic. Absolvenților Institutului Academic, indiferent de specialitatea obținută, li se permitea să predea prin cumul în școlile naționale jumătate de normă, iar cei care au terminat politehnica erau obligați să muncească în calitate de profesori. Ca să urgenteze atragerea în învățământ a celor mai buni reprezentanți ai intelectualității, Gh.Asachi a asigurat profesorilor titluri boierești, salarii și pensii mari la bătrânețe, iar în Adunarea Obștească pentru alegerea domnitorului trebuia să fie și un deputat al Academiei Mihăilene.

Gh.Asachi însă n-a deschis și instituții speciale de învățământ pentru pregătirea cadrelor didactice, precum erau în Germania, Franța, Italia și în alte țări. Primele cadre didactice băștinașe, ieșite din sânul poporului, ulterior au devenit autori de manuale, tratate științifice în domeniul tehnicii, economiei; scriitori, publiciști, diplomați etc. Din această pleiadă s-a născut intelectualitatea moldavă, funcționarii administrației publice, oamenii politici ai Principatului.[N.Enescu, 75, p. 146]

Prin aceste prevederi în regulamentele școlare și măsurile luate de Asachi în activitatea școlilor s-a creat o categorie de tineri-monitori, ședători, pedagogi, privighetori, pedagogi repetitori, care se familiarizau cu toate problemele de educație și învățământ, ei de fapt constituiau și grupul de tineri dintre care Gh.Asachi recruta pe profesorii suplinitori, pe care îi obliga uneori să urmeze și cursurile profesorilor întorși de la studii din străinătate [V.Urechia, 143, p. 54], și pe profesorii deplini pentru școlile începătoare și de gimnaziu. În acest mod au fost pregătiți în țară și recrutați din rândurile burgheziei ca profesori V.Popescu-Scriban, Fotache Ghețu, D.Gusti, etc., unii dintre aceștia, după un stagiu de profesori supleanți, au fost trimiși să continue studiile în străinătate: Ion Ionescu, V.Popescu- Scriban, D.Asachi, Panaite Donici etc. [ibid., p. 62, p. 116]

Una dintre problemele cele mai dificile pentru Gh.Asachi a fost pregătirea cadrelor didactice pentru academie din rândurile pământenilor. Pentru rezolvarea acestei probleme, Gh.Asachi a trimis șapte tineri să studieze la universitățile din Austria și Franța, aceștia fiind selectați dintre stipendiștii care s-au distins la studii în *Gimnazia Vasiliană* - T.Stamati, Anton Velini, Alex. Costinescu, Anastasia Fătu, Cost. Zefirescu, Leon Filipescu și Dimitrie Popovici. [cf. N.Enescu, 75, p. 143] În toamna lui 1838 s-au întors de la studii din Austria primii profesori cu titluri universitare: Dr. T.Stamati, numit profesor de “înaltă matematică” și fizică teoretico-experimentală; Alex. Costinescu pentru inginerie; C.Zefirescu pentru chimie. Dr. A.Velini sa întors în toamna lui 1839 când a fost încadrat la Catedra de Filosofie de la Seminarul de la Socola.[ibid. p. 144]

Însă pregătirea în acest mod a cadrelor didactice nu constituia cel mai bun mijloc, și Gh.Asachi menționa că “este necesar de a se restabili încrederea tuturor în sistemul instrucțiunilor publice, de a organiza în țară școlile, cum cere adevăratul interes național”. [apud N.Enescu, 75, p. 145]

Unicul mijloc de pregătire a învățătorilor pentru școala elementară în anii 1828-1856 a fost secția pregătitoare sau școala preparandală de pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi din Iași. În această unică clasă, pe parcursul a trei decenii, se admiteau elevii care au terminat cursul deplin al școlii primare. Gh.Asachi a elaborat pentru ei un program special, care includea disciplinele *Gramatica limbii române, Aritmetica, Caligrafia, Catehezisul, Limba latină, Religia, Filologia, Logica, Retorica, Poezia, Istoria românilor, Istoria naturală, Bazele moralei, Economia politică, Economia funciară, Arheologia, Pedagogia, Metodica predării limbii române* - toate predate în limba română.

Domnitorul Moldovei Grigore Ghica, în hrisovul din 1828, planificase deschiderea în orașele Principatului a șase școli, care urmau să-și desfășoare activitatea din toamna anului 1832. Totul s-ar fi făcut mai devreme, însă nu avea cine preda în ele. Se impunea rezolvarea accelerată a problemei pregătirii învățătorilor pentru noile școli. În școala de pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi muncea un mare sufletist, profesorul Samuel Botezatu. La propunerea lui Gh.Asachi, pe lângă gimnaziu s-au înființat cursuri pedagogice cu durata de trei luni. În luna iunie 1832 candidații pentru postul de învățători asistau zilnic la ore sau predau în clasele primare. La 16 iulie 1832 cursanții au susținut examenele de absolvire în fața unei comisii autoritare de stat, care a constatat că șapte absolvenți ce au urmat cursul teoretic la pedagogie și s-au manifestat plenar în timpul practicii pedagogice active, sunt "...capabili să predea în limba română disciplinele cursului deplin al școlii primare." [V.Urechia, 138, p. 205] Aceștia au fost de fapt primii pedagogi băștinași din Moldova, pregătiți cu forțele intelectualității autohtone. Șase absolvenți au fost trimiși în școlile ce se deschisese în acel an: Ion Zaharescu - la Bârlad, A.Gheorghiu - la Botoșani, V.Pavlovici - la

Focșani, Toma Giușcă - la Galați, C.Zehirescu - la Huși, iar T.Stamati la școala de pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi, în locul lui I.Nacu, care a fost transferat la Roman.

Cursurile pedagogice pe lângă gimnaziu, după prima promoție și-au sistat existența. Dar dezvoltarea capitalismului, întărirea aparatului de stat cereau în mod imperios deschiderea de noi școli și ameliorarea substanțială a calității învățământului. O atare dezvoltare a învățământului a pus la ordinea zilei problema urgentării pregătirii învățătorilor pentru noile instituții înființate.

Sistemul de formare a cadrelor didactice naționale.

A. Selectarea tinerilor pentru formarea în învățământ. Este semnificativ și modul în care au erau selectați și pregătiți învățătorii în Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea, când au luat ființă instituțiile speciale de pregătire a lor, precum semnificative sunt și personalitățile care au stat la leagănul acestei forjerii de cadre pedagogice naționale.

În Principatele Moldova, Țara Românească, Ardeal și Banat selectarea și pregătirea cadrelor didactice se făcea reieșind din necesități și tradiții locale.

De exemplu, în Ardeal și Banat pregătirea învățătorilor se efectua prin intermediul cursurilor pregătitoare cu durata de câteva luni, organizate la început pe lângă seminarele teologice. În afară de aceasta, o parte din viitorii învățători erau recrutați dintre absolvenții școlilor de grăniceri.

B. Cîitori de așezăminte. În Țara Românească, unde epitropia școlilor îndeplinea același rol ca și cea din Moldova, au fost luate măsuri în regim de urgență cu privire la pregătirea cadrelor didactice abia în anul 1838. În fruntea mișcării iluministe și aici, ca și în Moldova, s-au aflat savantul Gheorghe Lazăr și scriitorul Gheorghe Asachi.

C. Programe de studii. Conform programei cursurilor de pregătire a învățătorilor, elaborată de Gheorghe Asachi, acestea funcționau în timpul vacanțelor de vară. Durata lor era de 45 zile. Ele erau compuse din absolvenții școlilor primare. Erau invitați să țină prelegeri învățătorii din școlile urbane, care au trecut atestarea pentru încadrarea pe viață în învățământ. Cursurile pregătitoare erau organizate, de regulă, în capitalele județelor pe lângă școlile primare de aplicație. Celor prezenți li se propunea un amplu ciclu de prelegeri la pedagogia școlară, comparată și la disciplinele de cultură generală.[M.Avădanei, 37, p. 176]

D. Sistemul instituțiilor de formare a cadrelor în învățământ. În Țara Românească numărul școlilor primare creștea mult mai repede în comparație cu cel din Moldova. Conform datelor unor savanți din domeniu, în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Moldova funcționau 267 de școli, iar în Țara Românească erau peste două mii. Firește că problema cadrelor didactice în Moldova era mult mai acută. Pentru a grăbi procesul pregătirii învățătorilor claselor primare, în ajunul anului

1856 Epitropia învățăturilor publice a propus deschiderea școlii normale. Această intenție a fost realizată în anul 1867. Epitropia de atunci nu a găsit altă soluție decât aceea de a-i obliga pe elevii Liceului *Sfântul Sava* să facă o declarație în scris, precum că după absolvirea instituției de învățământ se vor încadra în învățământ pe un termen de zece ani.

Prin urmare, problema pregătirii cadrelor didactice în Moldova a fost pusă mult mai devreme și mai serios decât în Țara Românească, tocmai din cauza faptului că numărul de școli era mai mic. În Moldova, viitorii pedagogi erau selecționați dintre cei mai buni absolvenți ai școlilor primare și ai Seminarului teologic de la Socola, Iași. Unii absolvenți ai seminarului, de dragul carierei didactice, au renunțat la preoție: Gheorghe Constantiniu, plecat la Bistrița, Constantin Darie - la Dribeni etc. [ibid., p. 177] De cele mai multe ori erau angajați în calitate de învățători cântăreții bisericilor. În Moldova și în Țara Românească se înscăunase o tradiție ca să fie atrași pe scară largă în învățământ preoții. În localitățile rurale aceștia munciau în calitate de preoți și pedagogi. Pe lângă școlile ce funcționau deja în Moldova și cele deschise în orașele Bârlad, Botoșani, Focșani, Galați, Huși și Roman, a apărut necesitatea înființării de școli pentru fete și a academiei cu internat, întreținute totalmente de stat. La insistența lui Gh. Asachi, în anul 1834 școala pentru fete a fost transformată în școală normală ce urma să se ocupe cu pregătirea învățătoarelor, iar Academia a fost amplasată în clădirea gimnaziului de pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi. Cursurile în cadrul Academiei s-au început la 16 iunie 1835.

Regulamentul școlar din 1833 a funcționat doar doi ani, până în 1835. El nu conținea nimic nou cu privire la activitatea școlilor normale, care aveau misiunea să pregătească învățători.

Dezvoltarea relațiilor capitaliste de producție și constituirea conștiinței naționale a poporului român au contribuit mult la dezvoltarea învățământului de toate tipurile. A apărut la orizontul vieții ideea organizării radicale a instruirii, reieșind din situația ce se crease în acel moment.

În anul 1851 domnitorul Moldovei Grigore Ghica a constituit o comisie specială cu scopul elaborării concepției organizării învățământului în Principatul Moldova, la temelia căreia au fost puse ideile lui Gh. Asachi care abandonase deja arena vieții culturale a ținutului.

În cadrul Academiei Mihăilene și a altor instituții de învățământ universitar și preuniversitar din Iași activau mulți profesori ce și-au făcut studiile în străinătate. Majoritatea dintre ei posedau la perfecție conceptele educaționale din țările în care au învățat și valorificau rațional experiența acumulată peste hotare în practica lor de fiecare zi.

Legea învățământului, adoptată în anul 1851 [10], conține multe elemente noi referitoare la organizarea și dezvoltarea învățământului public în Moldova. Sistemul de învățământ era compus din trei trepte:

1. Școli separate urbane și rurale. În localitățile rurale urmau să fie deschise școli primare cu durata de funcționare de trei ani. Programa acestora includea următoarele discipline: *Citirea, Scrisul, Religia, Matematica, Lucrări practice în agricultură, Scrierea actelor oficiale* (cererea, procura, recipisa, bilețelul, procesul-verbal etc.).

În școala primară urbană, spre deosebire de cea rurală, termenul învățaturii era de patru ani. Elevii acestor școli obțineau cunoștințe temeinice și profunde la toate disciplinele în comparație cu sămașii lor din sate. Lor li se predă *Citirea, Scrisul, Religia, Poetica, Istoria divină, Catihismul, Gramatica limbii române, Biografiile oamenilor iluștri* din toate timpurile și a tuturor popoarelor, *Istoria Moldovei, Caligrafia, Geografia fizică a continentelor Geografia fizică a Principatului Moldova* etc. Învățământul secundar includea gimnaziile, școlile reale, școlile cu ferme-model, școlile normale.

2. Învățământul universitar cu patru facultăți: *Filosofie, Medicină, Teologie și Drept*. [cf M.Avădanei, 37, p. 178]

Structura celor trei tipuri de școli, cu unele excepții, corespundea preconizărilor schițate anterior de Gh.Asachi. Conform noii legi adoptate, urma, în perioada imediat următoare, să se deschidă școli în orașele și orașe, capitale de județe. În municipiul Iași numărul școlilor atinsese cifra 9. În fiecare localitate, rurală sau urbană, trebuia să funcționeze școală primară. Legea prevedea înființarea a 63 de școli primare. Ulterior rețeaua acestora trebuia să se extindă semnificativ. De aceea problema pregătirii cadrelor didactice de calificare medie și superioară a devenit din nou extrem de acută. Abia din acest moment unele idei ale lui Gh. Asachi despre formarea cadrelor didactice naționale se vor realiza practic. Lipsa pedagogilor autohtoni, se sublinia în preambulul *Legii școlare pe anul 1851*, a fost una din cauzele ce împiedică iluminarea poporului. Acest neajuns va fi lichidat după deschiderea școlii normale speciale pentru pregătirea învățătorilor pentru școlile primare. [10]

Legea din anul 1851 stabilește criteriile de bază pentru selectarea candidaturilor pentru școala normală, reieșind din necesitățile de cadre pedagogice pentru fiecare localitate separat. Fiecare sat era dator să trimită câte un tânăr în vârstă de cel puțin 17 ani, care a absolvit cursul deplin al școlii primare, sănătos din punct de vedere fizic, loial, creștin ortodox, având la mână o referință, semnată

de primarul și parohul satului. Candidații trebuiau să descindă din familii de preoți, cântăreți, diaconi și din alte categorii ale populației rurale.

Pentru pregătirea învățătorilor școlilor primare a fost înființată școala normală de pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi din Iași. Gimnaziul, care funcționa anterior pe lângă mănăstire, începând cu anul 1835 a fost predat în subordinea Academiei Mihăilene. Prin urmare, noua instituție de învățământ preuniversitar cu profil pur pedagogic, întemeiată în anul 1851 în baza școlii vechi, își înnoiește totalmente conținutul introdus încă de Gh. Asachi, cu discipline precum *Istoria Moldovei*, *Geografia principatelor moldo-dunărene*, *Limba latină*. A fost, totodată, prelungit cu un an termenul de învățământ în școala normală în comparație cu programa veche de trei ani.

Școala normală, nou înființată, nu era altceva decât prelungirea cursului, cu unele modificări, școlii preparandale. La anul patru elevilor, pe parcursul a două semestre, li se predă cursul de pedagogie școlară. După terminarea primului an de studii, candidații pentru postul de învățători susțineau examenul de stat, în baza căruia Ministerul învățământului emitea un ordin cu privire la numirea acestora în calitate de învățători în satele care i-au trimis la învățătură. Conform legilor în vigoare, ei trebuiau să lucreze ca învățători nu mai puțin de cinci ani.

Însă legea din anul 1851 n-a fost tradusă în viață din cauza împotrivirii profesorilor greci, moșierilor locali, boierilor și a oamenilor de afaceri, fiindcă deschiderea de școli primare în fiecare sat punea în pericol interesele lor vitale. Cel mai mult îi neliniștea dorința firească a copiilor de țărani de a învăța.

La primele examene în școlile nou deschise a asistat starețul Mănăstirii Trei Ierarhi, în subordinea căruia se aflau toate școlile religioase ale Principatului Moldova. Dânsul a fost indignat la culme de faptul că în sala de studii, unde avea loc susținerea publică a examenelor, elevii vorbeau în limba română, și nu în "sfânta" limbă greacă.

Părea, scrie Alexandru Xenopol în cartea sa *Memoriu asupra învățământului superior din Moldova*, că pe înaltul prelat l-a cuprins momentan "o criză apoplexică fulgerătoare". [148, p. 25]

Neîndeplinirea *Legii școlare pe anul 1851* a amânat cu câțiva ani fondarea școlii normale. După multiple intrigi și nedumeriri ea a fost, în cele din urmă, deschisă oficial pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi la 15 decembrie 1855 din necesitatea crescândă de cadre pedagogice pentru învățământul primar, fiindcă numărul școlilor elementare creștea vertiginos an de an. De la început în școala normală muncea un singur profesor titular, Anton Velini. Paralel cu predarea cursului de pedagogie școlară, el mai exercita și funcția de director al tuturor instituțiilor de instruire și educație de pe

lângă Mănăstirea Trei Ierarhi, adică al Școlii normale, Școlii primare de aplicație și a Internatului. A. Velini era unul din iluștrii profesori ieșeni, era doctor în filosofie.

În calitate de profesori au fost invitați doi mari specialiști ardeleni. Ei aveau misiunea să predea după o programă specială cursul teoretic de pedagogie generală, psihologia învățării, cea a vârstelor, metodica citirii, scrisului și a limbii române, precum și dirijarea practicii pedagogice a studenților în calitate de învățători-stagiari la școala de aplicație. Studenții școlii normale frecventau cursuri de zi. Contingentul era selectat din mediul preoțesc și al mirenilor. Aceștia erau tineri între 18-30 de ani, care trebuiau să fie: 1) fără defecte fizice; 2) sănătoși; 3) absolvenți ai școlilor provinciale; 4) să prezinte un consimțământ-angajament că după terminarea școlii vor lucra în calitate de învățători ai școlii elementare rurale. La finele cursurilor teoretice și practice studenților pedagog cu o comportare exemplară, erau admiși să susțină examenele în fața consiliului școlii, după care li se înmâna diploma corespunzătoare și repartizare în serviciu.

Legea învățământului stabilea pentru această categorie de învățători a școlilor de stat salarii majorate și unele privilegii la pensionare.

E. Școala normală Vasile Lupu din Iași. O pagină strălucită în activitatea lui Gh. Asachi de organizator și ctitor de instituții de formare profesională inițială a cadrelor didactice a constituit-o *Școala normală "Vasile Lupu" din Iași*, care este prima instituție de învățământ preuniversitar de profil pentru pregătirea cadrelor naționale de învățători. În această structură nu observăm elemente străine imitate. Ea certifică capacitatea poporului român de a-și crea independent instituțiile culturale în anumite perioade a istoriei sale, valorificând în cunoștință de cauză experiența acumulată de alte popoare.

Școala normală ieșeană a fost una dintre cele mai avansate instituții instructiv-educative a timpului, care corespundea integral străduințelor maselor populare de a acumula valori culturale inestimabile. În aceste condiții ea a dobândit respect și autoritate, dar pentru a-și extinde activitatea avea nevoie, în primul rând, de întărirea bazei material-didactice; în al doilea, ea trebuia sprijinită politic de către clasele conducătoare, în mâinile cărora erau concentrate valorile materiale, căci se știe că reprezentanții acestor clase nu-și puteau imagina existența unor instituții de învățământ care să pregătească învățători pentru instruirea și educația copiilor de țărani. Iar dacă ei la început au dat dovadă de o oarecare indiferență la înființarea unor atari tipuri de școli, mai târziu le-au ignorat complet, lăsându-le în voia sorții, lipsindu-le de condiții elementare de funcționare.

Fără intervenția, sprijinul și ajutorul lui Gh. Asachi, Anton Velini și a încă al câtorva personalități autoritare, Școala normală din Iași ar fi rămas numai o bună intenție și nimic mai mult.

Cu toate că școala a fost deschisă oficial la 15 decembrie 1855, adevărata activitate pedagogică a început să pulseze în ea la finele lunii ianuarie 1856. La 25 ianuarie 1856 Anton Velini, îndemnat de Gh.Asachi, în prezența reprezentantului Ministerului învățământului, a întocmit actul de inventariere-recepție a blocului de studii și a mijloacelor de învățământ a școlii normale și celei elementare de aplicație de pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi. În document au fost consemnate și condițiile insuficiente în care a început să funcționeze Școala normală. În fiecare clasă erau câte 12-15 bănci, o tablă, catedra pentru profesor, un vas cu apă și o cană de fier.[V.Petroveanu, 115, p. 32]

Acesta era, de fapt, tot inventarul. Internatul pentru studenți nu era asigurat nici cu cel mai rudimentar inventar. Cu toate că anunțurile cu privire la primirea noului lot de studenți în Școala normală din Iași au fost difuzate în toată Moldova, contingentul planificat se completa foarte lent, de aceea trebuie să recunoaștem că doctorul în filozofie Anton Velini a dat dovadă de adevărat patriotism și o putere de muncă uimitoare în acele condiții extreme, îndeplinind prompt poruncile învățătorului și îndrumătorului său Gh. Asachi. Școala într-un timp relativ scurt a devenit foarte populară, școlarizând în primul an de activitate 23 de elevi. Înmatricularea în rândurile studenților s-a efectuat în funcție de calitatea și prestigiul școlii absolvite. Au fost înscriși, în primul rând, absolvenții Seminarului teologic de la Socola, Iași, ai Gimnaziului, apoi absolvenții școlilor elementare; în fine, acei care nu terminaseră încă școala elementară, dar au învățat un an la școala de pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi. Ultimii formau clasa pregătitoare. În primul an au depus cereri 13 absolvenți ai școlilor provinciale, 5 ce terminaseră clasa III-a, iar alți 5 învățaseră doar câteva luni în clasa IV-a. Înscrierea s-a făcut ținându-se cont de recomandările autorităților publice locale, fără a susține examene de admitere. [cf. M.Avădanei, 37, p. 182]

De la începutul anului școlar s-a stabilit că viitorii învățători aveau o pregătire generală foarte slabă. Ei posedau cunoștințe fragmentare la limba română, aritmetică, alte discipline. Toți cei 13 absolvenți ai școlilor provinciale au început studiile după o programă unică, din clasa IV.

Căminul școlii normale a început să funcționeze de la 9 martie 1856. Acesta dispunea de un inventar extrem de sărac. În primul an de existență a acestei instituții de învățământ condițiile de muncă erau foarte grele. Pe de altă parte, era insuficientă, sub aspect intelectual, pregătirea viitorilor studenți. Și totuși, la propunerea directorului școlii, profesorului doctor Anton Velini, toți cei înscriși studiau corespunzător în clasele a III-a și a IV-a. La finele anului școlar au fost promovați în clasele următoare, iar cei care au absolvit cursul școlii elementare au fost înscriși la secția pregătitoare. Prima zi a cursurilor la Școala normală trebuie considerată 26 martie 1856, fapt confirmat de înscrierea în condica de prezență făcută de revizorul școlar August Treboniu Laurian,

20 martie 1856. iată textul integral al notei: "Fiecare profesor, înainte de intrarea în sala de studii, semnează în condica de prezență, indicând timpul și clasa, în care va ține cursurile. Directorul școlii primare și al celei normale trebuie să țină totul sub control, iar la sfârșitul zilei de muncă să totalizeze întregul volum de activitate a colegilor săi, ca la finele lunii să prezinte o dare de seamă consiliului profesoral. Iași, 20 martie 1856, August Trebaniu Laurian".[7, p. 40-41]

Școala normală din Iași, în calitate de instituție instructiv-educativă preuniversitară, spre deosebire de școala elementară, a început să funcționeze în sensul adevărat al cuvântului începând cu ziua de 7 mai 1856, când profesorul doctor Anton Velini a inițiat predarea cursului *Metodica predării în clasele primare*. În condică găsim inscripția, că între orele 11-12 în clasa a IV-a a ținut ora de metodică profesorul Anton Velini. Peste câteva zile urmează fraza, că dumnealui a predat lecția în clasa a V-a pregătitoare. Prelegerile lui A.Velini au continuat între orele 11-12 până la 12 mai 1856, ca apoi ordinea lor în orar să fie între orele 16-17. Cu excepția orelor lui A.Velini, cursurile la școala normală se țineau regulat între orele 8-11 și 14-16 zilnic. Lecțiile de muncă se țineau după un orar special cu scopul ca acestea să fie frecventate simultan de elevii claselor a treia și a patra și de cei 13 cursanți ai secției pregătitoare. Cu toate că absolvenții cursului deplin al școlii primare au frecventat cu regularitate orele de metodică până la sfârșitul anului de învățământ, adică până la 20 mai, ei n-au fost considerați ca absolvenți ai Școlii normale, dar au fost promovați (20 din 23) în clasa pregătitoare, iar anul școlar 1855-1856 nu a fost altceva decât anul inițierii lor în studenție. În anul școlar 1856-1857 cursurile au început la 10 septembrie. În orar a fost introdusă o oră pe săptămână de caligrafie. La 10 iulie 1857 s-a ținut sesiunea examenelor de stat a primei promoții a școlii normale din Iași.

15 tineri au primit diplome de absolvire cu succes a Școlii normale, conferindu-li-se prin ordinul Ministerului învățământului titlul de învățător al școlii primare. Școala normală a obținut statutul de instituție de învățământ preuniversitar independentă, dar își croia drum spre urcuș, întâlnind în calea sa bariere din cauza indifferenței și urii din partea conducerii statului. În legătură cu faptul că selectarea în școala normală s-a dovedit destul de dificilă, Ministerul învățământului a repartizat, oferindu-le cazare, în căminul acesteia a unui mare număr de elevi a diverselor școli ieșene.

Toți претенdenții la titlul de învățător al școlii primare, care trebuiau să constituie nucleul contingentului de bază, erau tineri din mediul rural, îmbrăcați sărăcăcios, în majoritatea cazurilor fiind orfani de ambii părinți. Pentru ameliorarea condițiilor lor de studii și de viață, Gh. Asachi, apoi Anton Velini, au organizat cămin și cantină. Dar când căminul a fost dotat cu mobilierul și

inventarul necesar, părinții elevilor înstăriți au obținut de la Ministerul învățământului ca și odraslele lor să locuiască la căminul școlii. Prin urmare, gimnaziștii au început să viețuiască sub același acoperiș cu auditorii secției pregătitoare a școlii normale. Ultimii s-au simțit lezați din cauza vestimentației sărăcăcioase ce contrasta cu cea a gimnaziștilor, adesea erau insultați și marginalizați. Gh. Asachi și Anton Velini nu o singură dată au atras atenția Ministerului învățământului asupra acestui fapt strigător la cer, subliniind că absolvenții școlilor rurale nu vor năzui să aspire spre școala normală, iar această stare de lucruri va duce în viitorul apropiat la închiderea acesteia.

În unul din rapoartele din dosarul Nr. 5/1858, directorul școlii normale supune unei critici zdrobitoare măsurile absurde ale stăpânirii, evidențiind gândul de căpetenie, că cheltuielile vor fi mari, dar va fi imposibil să deschidem școli rurale, în care de instruirea și educația copiilor vor trebui să se ocupe absolvenții acestor instituții de învățământ. [7, p. 26]

În anul 1858 conducerea Școlii normale din Iași a obținut o strălucită victorie: căminul a fost eliberat de gimnaziști. În luna septembrie 1858 au fost înscriși la studii 49 de cursanți, cu toate că promoția din luna iulie, același an, a avut la activ numai 12 persoane. Acesta a fost, de fapt, cel mai mare contingent de elevi din momentul fondării Școlii normale. La acea oră Școala normală din Iași devenise foarte populară în Principatul Moldova. Lotul de studenți înmatriculați era mult mai bun, sub aspect calitativ, ca cele anterioare. 11 din noii cursanți erau absolvenți ai Seminarului teologic de la Socola (printre ei era și Ion Creangă, având vârsta de 19 ani, iar diplomă de preot a primit-o la 20 de ani, probabil de aceea a declarat că s-a născut la 1 martie 1837). Unu terminase gimnaziul, ceilalți - cursul deplin al școlii primare. Însă până la sfârșitul anului școlar mulți dintre cei înscriși au abandonat școala. În realitate, cursurile erau frecventate de 23 de elevi.[8, p. 26]

În Școala normală din Iași religia n-a figurat ca disciplină de învățământ până în anul 1868, fapt care a favorizat, în contextul vremii, stabilirea în școală a unor tradiții didactic-educative și științifice progresiste pe parcursul a multor decenii. Una din ele era consolidarea legăturilor dintre școală și foștii discipoli. Directorul școlii recomanda Ministerului Învățământului comunele în care urmau să fie trimiși în calitate de învățători absolvenții, se interesa de destinul acestora. În baza acestor legături tradiționale, remarcă Gh. Asachi, prin intermediul cărora școala verifica rezultatele obținute, s-a ameliorat treptat conținutul instruirii. Experiența pedagogică, acumulată în diverse școli, a servit drept argument elocvent că pregătirea cadrelor didactice pentru școala primară era la acea oră insuficientă și sporadică. (Despre toate acestea mărturisesc convingător cursurile de perfecționare și recalificare a învățătorilor din municipiul Iași, organizate în vara anului 1859, în cadrul cărora au ținut ample cicluri de prelegeri Grigore Cobîlcescu și Bogdan Petriceicu-Hașdeu,

care activa în calitate de profesor la școala reală de pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi între anii 1857-1859).

Începând cu anul 1858, activitatea viitorilor învățători ai claselor primare nu se limita numai la asistarea la orele pedagogilor-îndrumători. Ei erau obligați de două ori pe săptămână să predea în școala primară de aplicație. Pentru ei predarea se reducea la un simplu antrenament, fără o orientare detaliată și o îndrumare temeinică din partea metodiștilor. Un ajutor mai eficient nu aveau de la cine obține, dar cei mai mari în grad și în funcție nu puteau să le dea mai mult.

În anul școlar 1859-1860 la disciplinele tradiționale din planul de învățământ se adaugă pedagogia, caligrafia, cursul de agronomie și istorie naturală, predate de profesorul doctor Anton Velini. La propunerea lui Gh. Asachi, din 15 septembrie 1860 se introduce predarea muzicii vocale. Primul profesor de muzică la Școala normală din Iași a fost Ion Burada. La acea oră programa de învățământ includea patru obiecte: *Pedagogia*, *Istoria naturală*, *Muzică vocală* și *Caligrafia*. Schema de personal număra trei profesori titulari: Anton Velini, Ion Burada și Petru Bălănescu. Pe parcursul anului școlar 1860-1861 Școala normală din Iași era frecventată de un număr record de cursanți - cel mai mare din momentul înființării ei - 41 persoane. Au terminat cu succes școala 39 tineri, care au primit la mână diploma de absolvire și titlul de învățător al școlii primare.

Din an în an Școala normală din Iași devenea tot mai prestigioasă, mai autoritară, calitatea pregătirii învățătorilor progresa. Dar la un moment dat în calea ei au apărut serioase bariere: absolvenții școlii n-au fost numiți în postul de învățători la clasele primare, deoarece guvernul n-a avut grijă să deschidă numărul necesar de școli. Aceasta a fost cea mai puternică lovitură aplicată vreodată Școlii normale din Iași - creație a lui Gh. Asachi și a discipolului său Anton Velini.

Din acest moment, numărul candidaților pentru studii în Școala normală din Iași s-a micșorat considerabil. Lucrurile au luat o turnură paradoxală, ajungând până acolo că în anul 1863 școala avea numai trei studenți. Timp de opt ani de funcționare normală școala a pregătit o sută de învățători la clasele primare. Învîingând toate greutățile create în mod artificial de către regimul indiferent și reacționar de atunci față de necesitățile culturii poporului, Școala normală din Iași s-a manifestat plener ca una din cele mai progresive instituții a timpului.

Timp de 12 ani școala normală din Iași, proiectată de Gh. Asachi în anii treizeci, era unica instituție de învățământ preuniversitar care pregătea învățători pentru clasele primare în Principatul Moldova. Ea a învins cu cinste și demnitate criza din anul 1863, care s-a abătut ca un uragan asupra întregului sistem de învățământ, grație susținerii și ajutorului umanitar acordat ei de ministrul învățământului, scriitorul Alexandru Odobescu; ea și-a continuat activitatea, dând Moldovei peste

6000 de învățători la clasele primare. În luna august 1864, după cinci ani de la Unirea Principatelor Moldova și Muntenia, domnitorul Alexandru Ioan Cuza, prin decret special, i-a conferit Școlii normale din Iași numele *Vasile Lupu*. În istoria învățământului românesc Școala normală din Iași a intrat cu acest nume, mai fiind cunoscută și cu numele de *Școala vasiliană*. Școala a funcționat treizeci de ani pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi, apoi s-a mutat într-o clădire special construită, pe colina Copou. Prin activitatea sa fructuoasă, ea a jucat un rol decisiv în dezvoltarea învățământului din Moldova până la finele primului război mondial. Prin urmare, ideile lui Gheorghe Asachi cu privire la pregătirea cadrelor didactice s-au realizat în timpul vieții scriitorului, grație ajutorului discipolilor și urmașilor săi.

Acești profesori au devenit apoi autori ai cărților școlare, ai diferitelor lucrări cu caracter literar, științific, economic, practic, artistic, de popularizare. Ei au colaborat la periodicele lui Asachi, Kogălniceanu, au înființat și redactat alte periodice și au contribuit la formarea limbii literare și la dezvoltarea culturii românești.[76, p. 146-147]

Asachi a fost convins de necesitatea pregătirii cadrelor didactice, întrucât considera că exemplul personal al pedagogului este lecția cea mai folositoare. De realizarea cu succes a sarcinilor de instruire, preciza Asachi, în mare măsură depinde măiestria transmiterii cunoștințelor elevilor, de metodele de instruire utilizate[Apud T.Ciubotaru, 53, p. 239], învățătorul fiind asemănat cu „un părinte de familie, cu un rege. Învățătorul exercită cea mai înaltă magistratură”[ibid.]

Generalizând semnificațiile moderne ale activității pedagogice a lui Gh.Asachi de formare profesională a cadrelor didactice, constatăm următoarele:

- Gh.Asachi a fost autorul principal al cadrului conceptual-normativ al formării cadrelor didactice pentru sistemul național de învățământ în Principatul Moldovei - și noul sistem național de învățământ în Republica Moldova a fost inițiat printr-un document conceptual-normativ - *Concepția dezvoltării învățământului în Republica Moldova*, care conține principii pertinente de formare profesională inițială și continuă a cadrelor didactice [58], acest document fiind urmat de altele două, elaborate în 2003 și publicate în 2007 [59, 97];

- în politica de cadre didactice Gh.Asachi a acordat prioritate valorificării potențialului intelectual autohton; chiar și la etapa primelor acțiuni de constituire a sistemului național de învățământ – primele două decenii ale sec. XIX, prin cerința de a cunoaște limba română și a preda în această limbă, avansată prin contractele semnate cu profesorii străini invitați, factorul străin avea întâi de toate misiunea de a contribui la crearea intelectualității pedagogice naționale – tendință observabilă masiv și în învățământul modern din Republica Moldova după destrămarea URSS;

- în constituirea personalului didactic al Principatului Moldovei, Gh.Asachi a valorificat unitatea național-culturală a românilor din cele două principate românești și din Transilvania – în perioada constituirii noului sistem național de învățământ în Republica Moldova (anii 1991-1995) au fost invitate sau au venit ca voluntari numeroase cadre didactice din România, de la învățători la clasele primare la profesori universitari (primul rector al Academiei de Studii Economice a Moldovei, P.Bran); cetățenii români și instituțiile din România au făcut donații enorme de carte românească; au fost deschise filiale ale unor mari biblioteci, precum *Biblioteca Transilvania*, *Biblioteca Târgu-Mureș*, *Biblioteca Onisifor Ghibu* în Chișinău etc.;

- Gh.Asachi a îmbinat cu măiestrie factorul management educațional cu factorul politic, obținând ca profesorilor de înaltă calificare să li se acorde titluri boierești iar Adunarea Obștească (parlamentul) să includă și reprezentanți ai învățământului – un principiu de politică educațională care depășește chiar și cadrul politic al învățământului modern;

- Gh.Asachi a acordat mare atenție formării profesionale a cadrelor didactice autohtone în strânsă legătura cu practica educațională națională, obligându-i pe profesorii străini să se încadreze lingvistic și cultural în mediul educațional românesc iar pe tinerii profesori români – să-și ia calificarea de cadru didactic școlar după susținerea unor activități practice sistematice – principiu viabil și în zilele noastre;

- Gh.Asachi n-a dus până la capăt această misiune, neîngrijindu-se și de deschiderea unor instituții de învățământ autohtone de formare profesională inițială a cadrelor didactice – care este poate unica idee managerială a lui Gh.Asachi nerealizată, însă ideile sale au fost valorificate mai târziu aproape integral, de exemplu, prin deschiderea Școlii normale din Iași, și nu numai - și în Republica Moldova au fost constituit un sistem național propriu, în mare măsură original, de formare a cadrelor didactice, care a inclus școlile pedagogie/școli normale/colegii pedagogice.

Ion Creangă

În anii șaptezeci-optzeci ai secolului al XIX-lea rețeaua de școli primare, gimnazii, licee și școli superioare s-a extins simțitor. A apărut necesitatea redeschiderii școlilor normale cu scopul de a urgenta pregătirea învățătorilor pentru școlile primare, fiindcă învățământul primar a devenit general și obligator. Această concepție a obligativității rezultă destul de clar chiar din textul Constituției din 1866, care decidea că *învățătura primară va fi obligatorie pentru tinerii români pretutindeni, unde se vor afla instituite scoale primare* (art. 23, al. V).[40, p. 68] În toate județele Moldovei - Iași, Bîrlad, Roman, Huși, Botoșani, Focșani, Buzău, Ismail, Cetatea Albă, etc., precum și în orașele de provincie și centrele industriale au fost deschise școli normale.

Acest eveniment în viața culturală a Moldovei a coincis cu începutul activității pedagogice a marilor scriitori români Ion Creangă și Mihai Eminescu.

Succesul instruirii și al educației, scrie I. Creangă institutorul, depinde de pregătirea profesională și metodică a învățătorului. De aceea, ca pedagogul să se afle la înălțimea statutului său, trebuie să fie pregătit impecabil, să posede cunoștințe temeinice și profunde în domeniul pedagogiei școlare și psihologiei învățării, să fie om onest.

Titu Maiorescu – învățătorul lui Ion Creangă. Investigațiile efectuate ne permit să observăm că de la 1863 până la 1867 Școala normală *Vasile Lupu* de la Trei Ierarhi din Iași l-a avut ca director și profesor de pedagogie pe Titu Maiorescu, la care în anul 1865 I. Creangă, „deși era învățător, văzând că cursul de pedagogie studiat îi era de puțin folos practic, s-a înscris la lecțiile de pedagogie ținute de T. Maiorescu în afara orelor de clasă și despre care Creangă avea să menționeze că i-au fost de foarte mare folos și că îi va fi totdeauna recunoscător”. [62, p. 11] Se presupune că rolul lui Maiorescu a fost destul de mare în pregătirea pedagogică a lui Creangă, despre care fostul discipol scria mai târziu că i-a fost „cel mai dragălaș profesor și cel mai bun voitor ce am avut în viața mea.” [cf. I. Torontoiu, 135, p. 41]

După reformarea pe la 1863 a școlii preparandale de la Trei Ierarhi de către Al. Odobescu, pe atunci ministru al învățământului, rolul principal în pregătirea învățătorilor a revenit metodicii instruirii și educației și, firește, practicii pedagogice a învățăceilor. [cf. I. Țurcanu, 137, p. 12] În acest scop, T. Maiorescu „a înființat cursuri practice de predare la clasa I și a II-a primare atât la școala din Trei Ierarhi cât și la celelalte școli primare din Iași, unde trimitea pe școlarii săi să pună în practică ceea ce el singur le arăta la școala pedagogică din Trei Ierarhi.” [cf. 66, p. 101] De Același autor consideră că ideile lui I. Creangă cu privire la metodologia instruirii și educației au fost și rodul activității profesorului Ioan Bumbăcila, care i-a predat la Institutul Vasilian metodică citirii prin scriere și metodică învățării aritmeticii. [ibid., p. 13]

Personalitatea pedagogică a lui I. Creangă – model de referențial pentru formarea profesională a cadrelor didactice moderne. Dacă Gh. Asachi s-a remarcat în special ca manager și ctitor de instituții de învățământ, inclusiv de formare profesională inițială a cadrelor didactice, I. Creangă a rămas în istoria învățământului național întâi de toate ca învățător și autor de manuale, dar s-a remarcat și ca formator al formatorilor, deci ca "profesor" al învățătorilor, ghilimelele indicând calitatea sa mai mult de învățător neoficial al învățătorilor decât de persoană care să fi avut titlul de profesor. De menționat însă faptul că, fiindu-i recunoscute lui I. Creangă manualele și metodicele elaborate – cele mai importante instrumente de activitate didactic-educativă pe atunci, astfel i s-a

recunoscut și calitatea de profesor al învățătorilor. În afară de aceasta, I. Creangă a desfășurat și activitate de formare a formatorilor.

Unul din principiile învățământului modern, germenele căruia a fost promovat de I. Creangă în activitatea sa didactic-educativă, dar și în cea de formare profesională a învățătorilor, este *considerarea elevului drept al doilea subiect al educației*, acesta fiind și un principiu al referențialului cadrului didactic modern. Condiția principală a succesului educației I. Creangă o vedea în relația sinceră dintre obiectul și subiectul educației (elev - învățător), fondată, dacă nu pe dragoste - cel puțin pe un nesimulat respect reciproc, idee care puțin mai târziu a avansat la rangul de principiu fundamental al învățământului modern, și care recunoaște elevului (educatului) calitatea de cel de al doilea subiect al educației.

Avantajele educației prin stimă și dragoste erau bine cunoscute pedagogului „Unde nu-i dragoste (...), spune el studenților practicanți de la Școala normală din Iași, nu-i Doamne-ajută, măi băieți. Ia schimbați-le felul de viață și-ți vedea cum au să fugă de acasă la școală. Fie-vă dragi, purtați-vă cu ei blând, învățați-i cele de folos și-ți vedea cum are să se umple școala cu băieți. Nu vă supărați pe nătângia unora și fiți drepiți, și-ți vedea că nu-s sălbatici... Nu vărsați veninul amărăciunii voastre în sufletele copiilor, că-i păcat.”[apud C. Călinescu, 50, p. 175]

Rigiditatea în raporturile cu copiii îi era complet străină. Un mijloc sigur de apropiere între învățător și elevii săi erau poveștile pe care el le spunea captivant și inimitabil.

I. Creangă și-a ușurat munca sa de dascăl fiindcă a reușit să se facă iubit de elevii săi, fapt care i-a permis să-și umple discursul educativ de un conținut profund uman și cu adevărat pedagogic, obținând rezultate educaționale rar întâlnite pe vremea aceea. Pedagogul I. Creangă pune cel mai mare preț pe activitatea sufletească a copiilor și a învățătorului. Elucidarea acestui adevăr face înțeleasă viziunea lui I. Creangă asupra tipului model de învățător și a sarcinilor educative ale acestuia.[I. Țurcanu, 137, p. 39] Astfel, în conștiința lui I. Creangă se proiectează chipul învățătorului viitorului pentru orice tip de școală, acesta trebuind să fie deștept, înțelept, bun la suflet, corect în relațiile sale cu discipolii, să muncească conștient, cu dăruire de sine, să fie un adevărat semănător de lumină și fapte nobile. Să posede o sumă solidă de cunoștințe fără a se limita vreodată la ceea ce i-a dat școala. Numai un astfel de pedagog va fi capabil să altoiască copiilor cele mai frumoase calități umane.

Ion Creangă, ca și Montaigne la vremea sa, care prefera în locul unui cap bine „împlut” mai bine unul „bine făcut”, considera că pentru învățător importantă este nu acumularea de cunoștințe ci folosirea lor judicioasă, adică problema constă „nu doar în a fi mai învățat, ci a fi mai bine învățat”

[98, p. 156]; să fie „capabil, activ și conștiincios” și totodată „sânguincios și competent” Căci numai un astfel de pedagog poate avea o atitudine independentă, creatoare în munca sa cu copiii și nu se ține morțiș de unele precepte moarte, coborâte în școală de prin instanțele superioare.[apud I.Țurcanu, op.cit., p. 40]

I.Creangă atenționa asupra faptului că „mulți au pretenția, că dacă sunt buni profesori, bunăoară de gimnazii și licee, ori de cursul universitar, pot fi în stare a face și cărți bune pentru cursul primar, "dar se înșală căci este mare deosebire între a fi învățat și a fi învățător.” [I.Marian, 96, p. 91] Pe lângă cunoștințe științifice necesare predării anumitor obiecte, învățătorul are nevoie de pregătire specială serioasă în domeniul pedagogiei - o idee, care, deși în spațiul educațional al Moldovei este cunoscută de mai bine de un secol, mai este primită încă cu reticență în universitățile care pregătesc cadre didactice, aici considerându-se că prioritate în formarea profesională inițială a cadrelor didactice trebuie să aibă cursurile care au ca obiect conținuturile învățării (științe/literatură/arte) și nu științele educației, precum este în instituțiile de profil pedagogic din Europa occidentală.

I.Creangă și dimensiunea socială a pedagogului. După I.Creangă, învățătorul trebuia să fie factorul creator cel mai important al societății fiindcă patria “îi încredințează ce e mai scump, mai prețios și mai gingaș.” [64, p. 165] Însă în condițiile când realitatea de atunci era dură cu profesorii, nu le era asigurată o bază materială bună, forțele lor creatoare nu puteau să se realizeze. Creangă a luptat din răputeri prin intermediul convorbirilor, corespondenței, campaniilor electorale, la diferite întruniri, în cadrul anumitor instituții și foruri de stat și obștești, deși rezultatele de cele mai multe ori erau neînsemnate comparativ cu eforturile. În același timp știa că “pentru conștiința învățătorului deosebit de importantă e încrederea că cu ajutorul energiei și activismului, demonstrate în exercitarea profesiei legată de munca intelectuală, pot fi obținute mijloacele necesare existenței independente a omului cu vocație pentru munca intelectuală” [apud I. Țurcanu, 137, p. 41] Or, *I.Creangă era optimist când considera că învățătorul trebuie să-și facă datoria independent de condițiile materiale ale acestei activități și chiar fără să o pună în raport direct cu traiul său.*

O altă problemă, asupra căreia atenționa I.Creangă, este cea cu privire la *raționalizarea muncii învățătorului*, deoarece în caz contrar, cu toată buna lui intenție și stăruință, acesta nu-și poate face datoria.[64, p. 246] I.Creangă avea în vedere norma didactică a unui pedagog timp de o săptămână.

Pentru un atare tip de pedagog, I.Creangă va lupta până la sfârșitul vieții sale. Timp de peste două decenii învățătorul Ion Creangă a ținut interesante prelegeri pe teme metodice în fața cursanților de la Școala normală de pe lângă mănăstirea Trei Ierarhi din Iași, pe care anterior a

absolvit-o, ținea cursuri speciale de etică pedagogică și metodică predării citit-scrisului în cadrul cursurilor de perfecționare-reciclare a calificăției învățătorilor școlilor primare din Iași. În altă ordine de idei, I. Creangă a mai elaborat, la îndemnul Ministerului învățământului, un original *Regulament de atestare a cadrelor didactice din Moldova*, valoarea căruia mai este mare și azi.

Îndrumând practica pedagogică a viitorilor învățători ai claselor primare, I. Creangă a contribuit substanțial la pregătirea lor teoretică, practică și civică. Cursul de etică pedagogică, predat de învățătorul-metodist Ion Creangă, includea următoarele elemente:

- dispoziții generale;
- școala și corpul ei didactic;
- directorul școlii și pedagogii;
- învățătorul și elevii în cadrul orei și la recreație, în afara școlii;
- învățătorul și părinții elevilor;
- relațiile reciproce dintre pedagogi și elevi în situații de conflicte extremale;
- măsurile de influență pedagogică asupra elevilor, diversitatea lor, necesitatea aplicării lor etc.

[cf. M. Ștefan, 132, p. 193]

O caracteristică importantă a referențialului cadrului didactic este atitudinea acestuia față de *valorile promovate prin instruire și educație*. Conform lui I. Creangă (cursul de etică pedagogică), școala poate deveni o adevărată instituție instructiv-educativă, un factor de cultură și civilizație numai atunci când în ea se înscăunează stima față de plaiul natal, elev, carte și față de bogățiile, lăsate nouă de către strămoși: limba română, istorie, obiceiuri, tradiții, datini. Dacă toate acestea n-au prins rădăcini perene în școală, ea își pierde stima și autoritatea, nu mai este capabilă să atragă tineretul, iar cei vârstnici n-o mai susțin nici material, nici moral – principiu de bază și al învățământului modern din R. Moldova [cf. 56, 103, 107-109, 111].

Pedagogul ca și *homo sapiens*. Pedagogul scriitor Ion Creangă credea că școala a fost, este și trebuie să devină un adevărat templu al cunoștințelor. Deci și învățătorul trebuie să fie un *homo sapiens* în adevăratul sens al cuvântului:

- să știe multe lucruri,
- să posede la perfecție metodele de predare,
- să fie un om cult în sensul adevărat al cuvântului,
- să aibă o conduită exemplară la serviciu, în societate și în familie. [cf. 132]

Caracteristici ale culturii generale a pedagogului, în viziunea lui I. Creangă. Ion Creangă mai este autorul unui tabel al calităților și manierelor, pe care trebuie să le însușească viitorii pedagogi,

fără prezența cărora candidații nu puteau fi înmatriculați în școala normală, cele mai multe fiind și azi actuale. Candidatul pentru școala normală trebuia:

- să fie perfect sănătos,
- să nu aibă defecte fizice și de vorbire,
- să posede auz muzical și vorbire orală coerentă,
- să aibă o ținută morală ireproșabilă,
- să nu pună mai presus interesele personale decât pe cele ale țării.[ibid.]

Conceptul crengian de atestare a cadrelor didactice este reprezentat de *Proiectul Regulamentului de atestare a învățătorilor școlilor primare*, propus de Ion Creangă Ministerului învățământului din Moldova. Acesta a fost elaborat pe baza celor mai bune tradiții ale pedagogiei naționale și universale (europene). Învățătorul, absolvent al școlii normale, urma să fie trimis la lucru în calitate de stagiar pe un termen de 3 ani. Dacă în această secvență de timp va dovedi prin munca sa că și-a ales just profesia, că posedă la perfecție etica pedagogică, metodele de predare în școala primară, că se va manifesta ca o persoană cu o ținută morală impecabilă, că se bucură de stimă și respect din partea elevilor și a populației din localitatea unde a fost îndreptat, dacă va face față încercărilor preliminare - va fi numit în calitate de învățător pe viață. [ibid., p. 193]

Conform documentului elaborat de I. Creangă, primul grad didactic - *definitivatul* sau examenul de capacitate, erau obligați să-l aibă toți învățătorii fără excepție. Iar gradele trei, doi și cel superior nu erau obligatorii. Acestea erau conferite la cerere. După 5-8 ani de muncă în calitate de învățător al școlii primare pretendentul la gradul trei didactic se adresa personal cu o cerere Inspectoratului școlar județean. La fața locului sosea revizorul școlar, responsabil de anumite școli, verifica pe teren activitatea învățătorului, stabilind următoarele:

- gradul de posedare a metodelor de predare în învățământul elementar,
- respectarea normelor eticii pedagogice,
- aplicarea corectă a măsurilor de influență pedagogică asupra elevilor nedisciplinați,
- nivelul cunoștințelor elevilor la toate disciplinele,
- gradul de utilizare a materialelor didactico-ilustrative,
- atitudinea administrației publice locale față de cadrul didactic supus atestării.

Dacă activitatea pedagogului era apreciată pozitiv la toate compartimentele nominalizate, acesta era admis să compare în fața comisiei de atestare. Comisia de atestare examina învățătorul la psihologia învățării și, totodată, aprecia efectuarea de către învățător a unei ore de dirigenție sub formă de joc didactic. În caz de susținere cu succes a probelor, învățătorului i se conferea *Gradul*

didactic III și un spor la salariul de bază de 30 %. Peste 12-15 ani de muncă, la solicitarea pedagogului, acesta era supus din nou atestării, deja pentru obținerea *Gradului didactic II*. Un grup de inspectori verificau, sub toate aspectele, munca cadrului didactic solicitant de grad didactic. Învățătorul trebuia:

- să scrie un referat de 30-40 pagini, care să abordeze diverse probleme de metodică a învățământului primar,
- să fie supus unui riguros control,
- să demonstreze că este la curent cu noutățile editoriale la metodicele particulare și cu literatura pedagogică în ansamblu,
- să efectueze două activități: să predea 1 oră (la indicația membrilor comisiei) și să țină 1 oră de dirigenție.

După susținerea cu succes a activităților de atestare, prin ordinul emis de ministerul învățământului, învățătorului i se conferea *Gradul didactic II* și un spor la salariul precedent de 30 %. La *Gradul didactic superior* puteau pretinde numai pedagogii cu anumite merite, care au muncit ca învățători de rând peste douăzeci de ani, au la activ lucrări publicate ce iau în dezbatere probleme fundamentale din domeniul instruirii și educației, sunt autori de manuale școlare și îndrumări didactice. *Gradul didactic superior* li se conferea luându-se în considerație și concluziile prezentate de Inspectoratul general al Ministerului învățământului.

Posesorul *Grad didactic superior* beneficia de un spor la salariu de 40 % care se adăuga la celelalte salarii și sporuri de grad.

În *Legea învățământului* s-au stabilit unele privilegii pentru pedagogii ce posedau gradele didactice II și superior: ei puteau să se pensioneze cu trei ani înaintea celorlalți după limită de vârstă, iar mărimea pensiei de bătrânețe era echivalentă cu ultimul salariu de funcție.

Cu unele întreruperi și modificări neesențiale, acest concept de atestare a cadrelor didactice din învățământul elementar, elaborat de pedagogul inovator Ion Creangă și alți învățători elitari ai Moldovei, a fost aplicat și mai este aplicat și azi în România și R.Moldova, el jucând un rol hotărâtor în selectarea, pregătirea, plasarea în câmpul muncii și formarea cadrelor didactice. Sistemul indicat a contribuit și contribuie la stabilirea cadrelor pedagogice, selectarea lor judicioasă și la perfecționarea acestora. Însuși Ion Creangă, pe parcursul întregii sale cariere didactice, a obținut succesiv toate gradele didactice prevăzute de regulament, cu excepția *Gradului didactic superior*, pe care nu l-a obținut din cauza întreruperii carierei didactice pe motiv de boală, pe atunci perioada de boală neincluzându-se în vechimea de muncă.

Ion Creangă - promotor al toleranței interetnice. În 1874 Ion Creangă înaintează o îndrăzneală propunere în *Societatea pentru învățătura poporului român* și în Ministerul învățământului, care prevedea deschiderea de grupe de elevi pe lângă școlile normale pentru pregătirea învățătorilor claselor primare pentru copiii naționalităților conlocuitoare: maghiari, armeni, sârbi, nemți, ucraineni și ruși. Ideea a fost primită de autoritățile școlare cu răceală, soluționarea problemei a fost amânată an de an. Gh. Asachi, pe când funcționa în calitate de referendar al Epitropiei învățăturilor publice, a deschis în capitalele județelor și în municipiul Iași școli pentru copiii de alte naționalități, dar n-a reușit să înainteze în *Adunarea Obștească* un proiect de lege cu privire la soarta lor viitoare.

Intellectualitatea progresistă a Principatului Moldova, mai cu seamă pedagogii-inovatori, militau pentru a traduce în viață acest deziderat al timpului. Problema în cauză s-a discutat pe larg în paginile presei oficiale și celei pedagogice, la conferințele cadrelor didactice. Această problemă a fost, în cele din urmă, rezolvată pozitiv la sfârșitul anilor optzeci, când s-au deschis pe lângă școlile normale din Iași, Buzău, Roman și Galați grupe speciale pentru pregătirea învățătorilor claselor primare pentru copiii reprezentanților naționalităților conlocuitoare. În acest scop au fost invitați profesori din Austria, Germania, Ungaria și din alte țări.

Autor de curriculum psihopedagogic. Lui Ion Creangă îi aparține elaborarea cuantumului minimum de deprinderi la pedagogie, limba română, teoria și practica educației, pe care erau obligați să le posedă viitorii învățători. Studentul școlii normale, pe toată perioada aflării sale în instituția dată, trebuia să însușească impecabil:

- pedagogia învățământului primar,
- metodele și procedeele instructive,
- mijloacele colective și individuale de muncă cu elevii,
- să cunoască din scoală în scoală operele clasicilor literaturii române,
- să poată preda fonetica, morfologia și sintaxa limbii române,
- să poată manipula toate procedeele pedagogice de comunicare a cunoștințelor elevilor. [ibid.]

Referitor la metodologia activității educaționale de la viitorul învățător ce cerea să efectueze în cunoștință de cauză un sistem de activități educaționale în educația morală, civică, estetică și fizică cu toți elevii clasei, cu un anume grup de copii, individual cu fiecare, precum și cu părinții discipolilor și populației localității în care va munci.

În concluzie. *Constatăm astfel că Ion Creangă a elaborat și a oferit, în scrieri și în activitatea pedagogică practică, un **model al învățătorului - actual și azi!** care sintetizează capacitatea profesională teoretică cu cea practică, ultima extinzându-se din clasa de elevi în mediul comunității locale – și aceasta o idee foarte*

vehiculată în învățământul modern.

Mihai Eminescu

Modernizarea educației și învățământului în Moldova era privită de marele Eminescu prin prisma *formării inițiale și continue a cadrelor didactice* pentru școlile de toate tipurile care s-au aflat în spectrul atenției Luceafărului literelor noastre, *a autoperfecționării învățătorilor și raporturilor direcției școlii cu obștimea satului respectiv dimpreună cu organele și persoanele care stau la cârma lui* [G.Clima, 55, p. 12] (subl. n.- O.B).

M.Eminescu a pus în evidență însemnătatea luminării poporului și culturalizării pedagogice a învățătorilor prin îmbunătățirea condițiilor lor de viață, organizarea conferințelor și consfătuirilor învățătoreshti, tipărirea de manuale școlare bazate pe datele științei, procurarea de material didactic, aplicarea metodelor moderne privind procesul instructiv educativ. [I.Orghidan, 104, p. 276]

De rând cu cele enumerate mai sus, M.Eminescu critica aspru pe învățătorii lipsiți de cea mai elementară cultură generală, nimeriți întâmplător în sistemul învățământului. [C.Popovici, 119, p. 113] M.Eminescu a combătut deprinderile unor învățători de a se folosi de școală numai pentru a-și rezolva problemele familiei, care încetau să se autoperfecționeze ca profesioniști. Propunea măsuri nu numai pentru învățătorii retrogradați, dar chema oficialitățile și circumstanțele respective să organizeze astfel de cursuri pentru învățători în care autoperfecționarea fiecăruia s-ar face după exemplul învățătorilor onorabili și după modelele care puteau fi integrate prin studierea aprofundată a materiei de pedagogie progresistă.[G.Clima, op.cit., p. 21]

În urma unei analize detaliate și profunde a nivelului pregătirii cadrelor didactice, Eminescu ajunge la concluzia că învățătorii în școlile normale capătă cunoștințe superficiale și metode insuficiente de predare, iar ca atare „cunoștințele lor consistă în genere în vorbe moarte a căror realitate vie nu pricep”. [C.Popovici C., Op.cit., p. 114]

Pornind de la această constatare, observăm că Eminescu pune problema editării literaturii speciale care ar contribui la completarea cunoștințelor învățătorilor, „lipsa absolută de mijloace pedagogice, lipsa unei foi învățătoreshti, se simte la fiecare pas, (...) cărțile didactice care sunt la noi, sunt pentru licee: ele presupun în mare parte explicări simultane ale profesorilor, termenii și stilul lor fac nefolositoare lectura acestor cărți pentru învățători rurali.” [ibid., p. 14] Eminescu cerea învățătorilor să participe la munca științifică, pe care o depun „pedagogii cei mari ai școalei (...) pentru că pedagogia nu este o știință creată de câțiva, ci este o muncă colectivă, care se adună și se desăvârșește neconținut prin colaborarea tuturor oamenilor școalei”. [ibid., 115]

În acest context, investigațiile de rigoare ne permit să constatăm că Eminescu propunea să fie editate organe periodice speciale, să fie înființate biblioteci de profil pedagogic, să se îmbunătățească activitatea conferințelor prin participarea la ele a specialiștilor de un înalt nivel profesional, iar învățătorii să ia parte activă și ei la acest lucru pentru a-și coordona puterile în vederea perfecționării sistemului de învățământ. Toate aceste măsuri, după Eminescu, urmau să ridice nivelul profesional al cadrelor didactice.

Un amplu material la acest capitol marele poet a acumulat în timpul activității sale ca profesor la Institutul Academic și la Gimnaziu, când predă logica [I.Orghidan I., 104, p. 274], suplinindu-l pe marele istoric Alexandru Xenopol, și ca profesor de limbă germană, suplinindu-l pe Samson Bodnărescu la Institutul Academic din Iași, în calitatea sa de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui [ibid., p. 275], precum și ca redactor la *Curierul de Iași și Timpul* (București). L-a indignat la culme atitudinea indiferentă a guvernanților cu privire la rezolvarea principială, echitabilă și competentă a problemei pregătirii cadrelor didactice naționale. M.Eminescu considera că până nu vor fi deschise școli primare în fiecare cătun, sat, comună, târg de provincie cu predarea tuturor disciplinelor în limba română, problema pregătirii învățătorilor este iluzorie. Eliminarea parțială din învățământul vremii a limbilor greacă și franceză a favorizat introducerea în școli a limbii române. Din acest moment se deschide perspectiva sigură a funcționării școlilor cu limba de predare română. Primul pas decisiv, ca și în perioada activității lui Gh.Asachi, a fost trimiterea în străinătate a tinerilor cu aptitudini pentru activitatea intelectuală pentru a obține studii superioare, la întoarcere urmând să fie numiți profesori. Al doilea pas în soluționarea problemei cadrelor a fost invitarea specialiștilor străini în funcțiile disponibile în învățământ.

M.Eminescu, inspectând cele 152 școli primare din județele Iași și Vaslui, s-a convins pe viu că majoritatea absolută a învățătorilor erau foarte slab pregătiți în materiile pe care le predau și în cele de pedagogie. Foarte mulți învățători după absolvirea școlii normale nu se prezentau la locul de muncă, invocând motive obiective și subiective. Majoritatea dintre ei nu era satisfăcută de condițiile de muncă și de trai, de atitudinea refractară a administrației publice locale față de munca lor, sau tindeau să se aranjeze cu serviciul în comunele de baștină.

Într-o adresare către prefectul de Vaslui, M.Eminescu își exprima atitudinea grijulie, respectul și dorința de a fi stimulați profesorii rurali. M.Eminescu i-a propus prefectului să observe activitatea și necesitățile învățătorilor, să le creeze condiții materiale de activitate, iar cei mai buni învățători, inclusiv cei care au absolvit cu mențiune institutul normal să fie stimulați. [G.Clima, 55, p. 16]

De asemenea, M.Eminescu se ridică cu hotărâre în apărarea învățătorilor când aceștia sunt nedreptățiți de „scribii netrebnici - primari, subprefecți, prefecți”, ...cere energic ca organele de

conducere ale satelor să nu se amestece în procesul de învățământ „valoarea unui învățător n-o poate constata, scrie el, decât un pedagog.” [cf. T.Ciubotaru, 53, p. 284]

M.Eminescu a luptat împotriva metodelor dogmatice de predare și înțelegea că, pentru obținerea eficienței în învățământ, implementarea unor metode noi progresive bazate pe principiile pedagogiei moderne ale lui Comenius, Locke, Rousseau, Pestalozzi, Herbart, Ușinski, fiind adept al marilor idealuri ale revoluției de la 1848 și al tradițiilor progresiste ale școlii românești în frunte cu Gh.Asachi, al luptei *Societății pentru învățătura poporului român* pentru un învățământ democratic și progresist, societate reprezentată la momentul 1866 de personalități precum Petrache Poenaru, Ștefan Mihăilescu etc., era nevoie de perfecționarea învățătorilor.

În acest scop, Eminescu își desfășoară activitatea pe mai multe căi.

Prima - organizarea conferințelor învățătorilor în fiecare județ, unde „pedagogi practici recunoscuți” țineau pentru învățătorii din școlile satești adevărate cursuri de metodică a predării disciplinelor școlare, "...pentru învățarea metodei de învățat copiii scrierea și cititul a fost I.Creangă." [apud T.Ciubotaru, 53, p. 285]

A doua cale, considerată de el și cea mai importantă, era ajutorul care putea fi acordat învățătorilor în timpul inspecțiilor școlare. În acest sens, el avansa față de inspectorii școlari cerința de *a fi competenți* în cel mai mare grad posibil, acordând prioritate pedagogilor practicieni, deoarece considera că numai un pedagog practic poate înfăptui o inspecție în mod competent, adică poate judeca și aprecia just nivelul de pregătire al învățătorului precum și cunoștințele elevilor.[ibid., p. 286]

A treia cale pe care M.Eminescu considera că se poate realiza eficient formarea continuă a cadrelor didactice era *colaborarea științifică*, întrucât „pedagogia nu este o știință creată de cineva, ci este o muncă colectivă, care se adună și se desăvârșește neconținut prin colaborarea tuturor oamenilor școlii.” [ibid.]

O a patra era *dotarea științifico-didactică a învățătorului*. În acest sens a făcut demersuri în vederea înființării unor periodice speciale pentru învățători, organizarea bibliotecilor pedagogice, a acționat energic în vederea înlăturării din școală a manualelor învechite, cerând să fie înlocuite sistematic cu manuale noi, mai bune. M.Eminescu a depus eforturi susținute pentru editarea bibliotecii pedagogului care includea cele mai bune creații ale pedagogiei universale, începând cu școala antică și terminând cu cea din secolul al XIX-lea.

Cu privire la *formarea profesională inițială a cadrelor didactice*, M. Eminescu considera că acestea urmează a fi selectate din comunitatea locală, aceștia fiind însă condiționați ca la absolvirea

studiilor pedagogice să revină în satul/târgul de provincie/orășelul/orașul său pentru a profesa munca de pedagog - principiu considerat de M. Eminescu ca unul de bază în acțiunea de stabilizare a cadrelor didactice în provincie. Cerințele înaintate de M.Eminescu pentru selectarea candidaților pentru școlile normale erau:

- să fie tineri, ca să se evite feminizarea școlii;
- să iubească copiii;
- să fie buni și onești;
- să iubească munca fizică și cea intelectuală;
- să posede o înfățișare exterioară plăcută;
- să le placă școala și profesia aleasă;

- să accepte sau chiar să prefere traiul la țară (deci acorda preferință tinerilor de la sate), altfel, scria poetul, nici o lege nu este să-l impună pe învățător să muncească acolo unde este mai multă nevoie de el – cerințe deosebit de actuale și pentru învățământul din R.Moldova.

O altă soluție pentru stabilizarea în localitățile rurale a cadrelor didactice, propusă de M.Eminescu, era ca împreună cu construcția școlii să fie înălțate și case pentru pedagogi.

O a treia soluție propusă de poet era ca salariul învățătorilor să fie mai mare decât al altor funcționari publici.

Planurile de învățământ ale școlilor normale, în opinia poetului, erau supraîncărcate cu obiecte de prisos, precum cursurile academice de psihologie, filosofie și bazele dreptului. M.Eminescu adesea cerea Ministerului Învățământului și altor organe de resort abilitate să se ocupe de școală să aprobe pentru instituțiile de învățământ pedagogic planuri și programe conforme conceptului și necesităților școlii de atunci, astfel ca învățătorii să fie pregătiți profesional deplin. În acest scop recomanda adaptarea unor experiențe din alte țări. Trebuia ameliorată, în primul rând, predarea pedagogiei școlare și a psihologiei învățării și a vârstelor, metodică limbii române, matematicii, citirii și a scrisului. Poetul nu scăpa din vedere nici importanța educației fizice și a sportului în viața școlară, îi iniția pe viitorii pedagogi cu instruirea prin muncă a elevilor.

O particularitate a învățământului din Principatul Moldovei era muzicalitatea deosebită a poporului, de aceea, pentru prima dată, s-a pus în cel mai serios mod chestiunea *educației estetice a elevilor*. Pentru aceasta însă trebuiau pregătiți și învățătorii, în cadrul instituțiilor de învățământ pedagogic. M.Eminescu, în particular, a insistat și a obținut ca fiecare student al școlilor normale să cânte la două instrumente muzicale.

Practica pedagogică. Continuând și întărind tradițiile create de Gh. Asachi și I. Creangă, poetul a obținut ca fiecare școală normală să dispună de-o școală primară de aplicație în orașe, unde-și aveau reședința, precum și în marile localități rurale. Studenții din grupele de absolvire făceau practica pedagogică în ambele tipuri de școli - urbane și rurale.

Cadre didactice pentru educația preșcolară. Marele nostru poet era preocupat și de o idee originală pentru acele timpuri: deschiderea în cadrul fiecărei școli normale a unei secții preșcolare pentru pregătirea unor loturi de educatoare pentru creșele și grădinițele de stat - idee care însă s-a materializat mai târziu, decât după moartea poetului.

Domeniul umanistic al referențialului formării profesionale a cadrelor didactice era considerat de M. Eminescu cel mai important, el cerând ca în acest domeniu nucleul să-l constituie cunoașterea temeinică și profundă a limbii și literaturii române, inclusiv a creației populare orale românești, conținuturile FPI urmând să includă toate valorile importante elaborate de națiune, începând cu textele populare reprezentative și textele cronicărești și terminând cu cele moderne; istoriei românilor de la origini până în prezent, geografiei patriei. Astfel, datorită insistenței lui M. Eminescu, în planurile de învățământ ale școlilor normale a fost inclus un curs-compendiu de literatură pentru copii, acesta incluzând texte nu numai din literatura națională dar și capodopere ale literaturii universale, de la Homer până la Ch. Perault și Frații Grimm. Despre toate acestea M. Eminescu s-a îngrijit și după plecarea din postul de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui, scriind și publicând în diverse ziare și reviste ieșene și bucureștene un număr mare de articole pe teme de educație și învățământ, precum *Calea rătăcirilor noastre (Timpul)*, *Raportul asupra conferințelor ținute cu învățătorii rurali din județul Iași* (1 august 1875), recenzia *Povestiri la citire prin scriere după metoda fonetică* (la apariția îndrumarului metodic al lui I. Creangă și George Enăchescu *Învățătorul copiilor*), *Clubul studenților* (Curierul de Iași, 14 ianuarie 1877) etc.

În concluzie. Clasicii literaturii române, originari din Principatul Moldovei – Gh. Asachi, I. Creangă și M. Eminescu, în activitatea lor pedagogică, managerială, publicistică, precum și în cea artistică, au valorificat și au lansat idei moderne și îndrăznețe cu privire la formarea profesională inițială și continuă a cadrelor didactice naționale, acestea acoperind toate domeniile educației și învățământului și reprezentând caracteristicile esențiale ale acestora, de aceea sunt actuale și azi, în primul rând pentru învățământul din R. Moldova, căci se înscriu pe coordonata continuității, unității și perenității conștiinței naționale a românilor. În acest context, subliniază toți cei trei clasici, rolul cadrelor didactice este primordial în formarea tineretului, în dezvoltarea dragostei de neam și de

țară, precum și în cultivarea generală și pedagogică a maselor populare. Condiție definitorie a acestei misiuni este posedarea de către cadrele didactice a adevărului științific.

Majoritatea acestor idei au fost realizate în practica școlară a timpului de către chiar autorii lor, celelalte au fost traduse în viață de către discipolii și succesorii lor fideli.

2.2. Principiile, structura și conținutul pieselor curriculare în viziunea lui Gh.Asachi, I. Creangă, M. Eminescu

Folosim noțiunea *piese curriculare*, un termen modern, care însă satisface și denumirile *manual*, *metodică*, *material didactic* etc., utilizate în sec. XIX, noțiunea de *curriculum* ca totalitate a acțiunilor educaționale (VI.Pâslaru) reprezentând termenul generic și pentru toate tipurile de texte pedagogice.

* * *

Gh.Asachi

Contribuțiile editorial-poligrafice. Gh.Asachi a desfășurat o bogată și variată activitate pedagogică și în domeniul elaborării manualelor școlare, în particular al celor de matematică, dând directive speciale în acest sens. Conform lui Șt.Bârsănescu, manualele sale sunt foarte îngrijite: stil clar și sobru, fond științific, prezentare sistematică. [40, p. 190]

Din sursele cercetate constatăm că Gh. Asachi dădea prioritate aplicării metodei intuitive la însușirea cunoștințelor. În acest scop el însuși a tipărit tablouri și hărți școlare, a editat primul ziar din Principatul Moldovei, *Albina românească*, a scris nuvele istorice și poezii, a tradus și adaptat opere teatrale, a stimulat mișcarea muzicală și teatrală românească, aducând o contribuție colosală la dezvoltarea culturii naționale.[ibid., p. 190] Lui Gh. Asachi îi revine meritul de a fi publicat primele dări de seamă asupra mersului școlilor publice, făcând o lucrare pe care mai târziu avea să o continue, printre alții, Ion Maiorescu. În acest domeniu, Gh.Asachi a publicat *Relația istorică asupra școlilor naționale în Moldova, de la 1826-1838* (Iași, 1838); *Relație de starea învățăturilor publice, pe anul 1839-1840* (Iași, 1841) și *Question d'instruction publique precedee d'un aperu historique* (Iași, 1858) [ibid.]

Până la Gh. Asachi în toate școlile rurale și urbane, provinciale și bisericești din Moldova instruirea se făcea prin intermediul cărților religioase care asigurau un învățământ cu conținut religios și de un nivel scoborât, mai ales că și profesorii obișnuiți erau oamenii bisericii.[*Almanah de învățătură*, 30, p. 139] Unele îndrumări metodice erau aduse din Ardeal, unde tipărirea cărților era la un nivel mai superior decât în Moldova. Dar aducerea de cărți din Transilvania, unde se dezvoltase

mai demult o bogată literatură didactică, era plină de greutate și nu se putea continua întruna. La Academia Domnească din Iași se foloseau cărți de școală tipărite în grecește, latinește, franțuzește, aduse din Apus sau tipărite de unii dintre profesorii greci în Apus, iar pentru unele cursuri se foloseau și manuscrisele. O cultură națională, un învățământ în limba națională nu se putea organiza și dezvolta cu cărți alcătuite după programele școlilor străine, nici măcar traduse în românește... Pe bună dreptate, spunea Asachi: „Învățătura publică fără cărți scolastice este stearpă.” [ibid.]

O oarecare bază poligrafică exista totuși. În anul 1832 Gh.Asachi înființează la Iași o tipografie, apoi o litografie, începe să producă hârtie tipografică prima fabrică de profil. Însă nu se manifestase în domeniul cercetării pedagogice vre-un grup de savanți pedagogi, adică persoane care ar fi putut fi angajate în calitate de autori de manuale. Ca să urnească din locul mort o atare piatră, de elaborarea principiilor de bază ale întocmirii manualelor școlare și chiar de scrierea acestora s-a ocupat însuși Gh.Asachi. Apoi el se adresează unor pedagogi-practicieni dotați cu chemarea de a se angaja plenar în această activitate nobilă. Astfel primul profesor de limba rusă în principatele moldo-dunărene a fost V.Peltechi, care în anul 1831 a constituit din cei mai talentați profesori slaviști un colectiv de autori, care în scurt timp a elaborat și a redactat primul manual rus-român.

Concomitent, marele cărturar îi angajează pe bursierii statului ce-și făceau studiile în străinătate, să traducă din alte limbi în românește cele mai bune manuale școlare ce se bucurau de succes în Austria, Germania, Franța, Rusia. Cu acest scop, Gh.Asachi întemeiază asociația studenților, în competența căreia se aflau problemele traducerii și adnotării cărților editate în alte țări. [N.Enescu, 76, p. 238]

În diverse statute școlare, elaborate de Gh.Asachi, întâlnim capitole speciale, care conțin îndrumări prețioase referitoare la întocmirea, redactarea și tipărirea manualelor. Astfel Asachi propunea ca „manualele întocmite pentru copii să fie simple și în limba vorbită de ei. Pentru îmbogățirea limbii se admitea folosirea cuvintelor străine, dar cerea acest lucru să fie înfăptuit cu „scumpătate și la nevoie neapărată.” [apud T.Ciubotaru, 53, p. 238]

În cataloagele cărților și manualelor, tipărite sub egida *Institutului albinei* în anul 1847, sunt incluse denumirile a 64 titluri de cărți științifice, ediții periodice, calendare, 14 portrete ale celor mai de vază personalități politice din Moldova, 39 de hărți, denumirea a 64 de manuscrise ale cadrelor didactice, recomandate spre editare, 13 lucrări, care conțineau repertoriul teatrului național din Iași, sistematizate și prelucrate de însuși Gh.Asachi. [N.Iorga, 85, p. 17-23]

Grație străduinței și grijii lui Gh.Asachi, pe parcursul a 20 de ani au fost satisfăcute complet ofertele tuturor tipurilor de școli cu privire la aprovizionarea cu manuale școlare originale în limba

română și literatura didactică necesară. În această secvență de timp s-au tipărit abecedare, manuale de gramatică a limbii române pentru clasele primare, gimnaziale, secundare și învățământul superior; de geografie, istorie antică, universală și de cea a Moldovei; de istorie naturală; de matematică, geometrie și algebră; dicționare, enciclopedii, atlase geografice, portretele personalităților istorice ale tuturor timpurilor și popoarelor; o serie substanțială de lucrări cu caracter de popularizare, creațiile literare ale scriitorilor naționali și ale celor străini. Prin urmare, are loc un uriaș salt calitativ, adică trecerea școlilor naționale de la manualele religioase la cele originale în limba română.

Conform lui T.Cibotaru, care face trimitere la o mulțime de surse, Gh.Asachi a elaborat și publicat pe parcursul anilor următoarele titluri de carte didactică:

Elemente de matematică. Partea I. Aritmetică (1836);

Elemente de matematică. Partea II. Algebra (1837);

Elemente de matematică. Partea. III. Geometria elementară (1838);

Elemente de matematică (1843);

Elemente de aritmetică (1848);

Începuturile limbii latine (abecedar, 1836);

Enciclopedia începătoare pentru tinerimea românească care învață limba franceză (în colaborare cu soția sa Elena, 1839);

Tablou cronologic din istoria veche și nouă a Moldovei (1842 și 1847);

Catehismul (1845);

Istoria Testamentului Nou (1847) [53, p. 241]

Conceptul metodologic de elaborare a cărții didactice. Cursul de prelegeri *Elementele de matematică*, Partea I, II și a III, pentru prima dată în istoria Moldovei a fost predat de Gh.Asachi în limba română la facultatea de ingineri din Iași. Textul dactilografiat al lecțiilor ținute de Gh.Asachi circula din mână în mână, se bucura de popularitate în cadrul gimnaziilor și a Academiei Mihăilene. Ulterior acestea au fost editate separat sub formă de manual. *Metoda expunerii* materiei de predare, utilizată de Gh.Asachi, era cea deductivă. Prin urmare, de la început elevilor și studenților li se da definiția, regula, apoi toate acestea erau consolidate prin exemple, rezolvarea problemelor etc.

În preambulul manualului de algebră este inclus un *dicționar tehnic* din 60 cuvinte, redactate în ordine alfabetică. Mai bine de două treimi din ele sunt utilizate și în prezent sub forma recomandată de Gh.Asachi. Manualul de geometrie conține 81 cuvinte din lexicul tehnic, care-s grupate la finele cărții. În afară de cele relatate mai sus, cartea include 12 *figuri demonstrative*, executate impecabil

din punct de vedere grafic, însă, pe de altă parte, acestea complică demonstrarea, deoarece sunt rupte de text.

Materialul factologic, lexical și cel gramatical din manualul de limbă latină este expus prin intermediul *metodei sintetice*, adică pornind de la simplu spre compus, de la elementul propriu-zis la întreg. *Tabloul cronologic din istoria veche și nouă a Moldovei*, scris pe baza manuscriselor autorilor autohtoni și străini, constituie, în linii mari, un veritabil manual de istorie a Moldovei, începând cu anii 510 î.H., adică de la expedițiile lui Darius în Scoția până la cea de-a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanul (1564-1566). În centrul tabloului este plasată vechea *hartă* a Moldovei, iar evenimentele istorice sunt redată veridic, respectând *ordinea cronologică* riguroasă. Anii, când au avut loc evenimentele, sunt redați în partea stângă a lucrării.

Expunerea materialului se face fără nici o greșeală. Firul relatării se întrerupe de trei ori. Faptul este explicabil, doar însăși *Istoria principatului Moldova* se subdivizează în trei perioade. Lucrarea nominalizată a servit drept manual de istorie a Principatului Moldova până în anul 1845, când a văzut lumina zilei *Manualul de istoria principatului Moldovei* (autor Ilie Albinet).

Manualele pentru școlile primare, secundare și superioare la diferite discipline de studiu, elaborate de Gh. Asachi și alți autori, au atins standardele europene, ba chiar, în unele cazuri, le-au depășit sub aspect științific, metodic, literar. Aceste manuale, în opinia unor savanți notorii precum Florica Cîmpeanu, nu întotdeauna corespundeau cerințelor pedagogice, însă, la acea oră a secolului al XIX-lea, au jucat un mare rol în dezvoltarea culturală a ținutului, contribuind la unificarea și dezvoltarea limbii literare, precum și a răspândirii științelor în general.

O altă problemă acută a vieții școlare era *asigurarea școlilor de toate gradele cu materiale didactice*. Sub aspect cantitativ și calitativ acestea erau puse la dispoziția tuturor instituțiilor de învățământ, organizate și deschise cu concursul lui Gh.Asachi. [cf. T.Ciubotaru, 53, p. 238]

Aprovizionarea centralizată, elaborarea materialelor didactice se afla în spectrul atenției conducerii școlilor populare a Principatului Moldova încă la finele secolului al XVIII-lea, dar se realizează în practică grație lui Gh.Asachi. Toate aceste probleme îl preocupau zilnic. Spre exemplu, din Viena și Paris a adus instrumente de care se foloseau profesorii ieșeni la predarea cursului de inginerie tehnică. În scrisoarea din 1 ianuarie 1828 trimisă domnitorului țării, Gh.Asachi insistă să se acorde atenție sporită școlilor naționale. Cărturarul cere să fie alocate fonduri pentru constituirea "bibliotecii naționale, repartizarea școlilor a instrumentelor și uneltelor de muncă pentru perfecționarea instruirii." [V.A.Urechia, Vol. I, p. 203]

Gh.Asachi a susținut ideea doctorilor în medicină M.Zotta și I. Cihac de a organiza *Societatea*

medico-istorico-naturală din Moldova, care ia ființă la Iași în anul 1834. Le-a acordat acestora tot sprijinul. Pe lângă societate a luat ființă și un muzeu cu trei secțiuni: mineralogică, zoologică și bibliotecă.

În perioada studiilor sale la Roma, Gh.Asachi se decide să facă o serie de portrete ale celor mai remarcabile personalități istorice. Cu ajutorul profesorului de desen I.Muller, a definitivat portretele: *Mama lui Ștefan cel Mare, Ștefan cel Mare citește testamentul său politic*. Generalul rus Pavel Kisseliov, guvernatorul principatelor moldo-dunărene sub protectoratul rusesc, scria că "aceste lucrări picturale merită și pot fi folosite cu maximum de randament în toate școlile Moldovei în calitate de material didactico-ilustrativ pentru a fixa pe pelicula memoriei elevilor una din cele mai splendide epoci a patriei lor." [*Albina românească*, 17]

Gh.Asachi a publicat în 1840, la *Institutul Albinei*, tablourile istorice *Actul solemn și ținuturile în care Alexandru cel Bun primește la Suceava, în anul 1425, coroana și hlamida crăiască din mâna ambasadurilor împăratului Paleolog, Zâna Dochia și Traian* - tablou pictat de profesorul Schiavoni, iar în 1843 - *Împăcarea Romanilor cu Sabinienii și Capul Domnului Iisus Hristos* - litografii de C.Nastasan, elev al Academiei Mihăilene. În anul 1845 apare *Lupta moldovenilor cu teutonii* - tablou executat după proiectul lui Gh. Asachi de artistul polonez Leesler și litografiat de G.Baltazar Panaiteanu.

În luna iunie 1842 Gh.Asachi anunța în ziarul *Albina românească* că intenționează să publice un "Album moldovean cuprinzând 15 vederi din Moldova, desenate după natură de M.Bouquet" și litografiate de cei mai buni specialiști din Paris. Aceste vederi erau secvențe din viața Iașilor, Socola, Piatra, mănăstirile Neamț și Bistrița, ruinele Cetății Neamț, Ceahlăul, Valea Bistriței, bordeie țărănești, șatre țigănești, o frumoasă moldoveancă etc.

Gh.Asachi a mai litografiat portretul țarului Rusiei Alexandru (1825), al sultanului turcesc (1839), al țarului Nicolae I (1840), al reginei Victoria a Angliei (1840) etc. Portretele istorice și cele religioase, pictate de mâna lui Gheorghe Asachi, se aflau în centrul atenției opiniei pedagogice și culturale a principatului Moldova, erau difuzate pe scară largă în școlile de toate tipurile.

O vastă contribuție a adus Gh.Asachi la elaborarea, tipărirea și răspândirea în principate a *hărților istorice și geografice* de format mare și mic. Generalul P.Kisseliov era la curent cu toate transformările culturale din ținutul nostru, cunoștea greutățile prin care treceau școlile naționale și, în limita posibilităților, le acorda ajutor material și spiritual. Demnitarul rus nutrea o stimă deosebită față de marele nostru cărturar. I-a acordat ajutor material și sfaturi prețioase, mai cu seamă, la întocmirea *Hărții administrative a Moldovei* (1834), *Hărții generale a lumii cea veche* cu *Tablou cronologic și*

sinoptic a întâmplărilor de căpetenie de la începutul lumii până la surparea Romei de Ganzeric, a. 476 e.n. (1837), *Hărții Europei* (1838), *Atlasului geografic*, care cuprinde opt hărți ale continentelor, ale Principatelor Române, ale sistemului solar și globului terestru (1838-1841), fiind ajutat de fidelul său colaborator, profesorul doctor Parfeni Antoni. [V.A.Urechia, 141, p. 203]

În comparație cu portretele personalităților istorice, care reprezentau unele secvențe, episoade din viața acestora, detalii izolate, hărțile nominalizate redau un tablou integral, complex al vieții lumii. Hărțile nu cuprind aspectele geografice, fizice, politice, economice ale ținutului, însă corespundeau cerințelor pedagogice ale școlii acelor timpuri.

Gh.Asachi a manifestat o mare grijă față de asigurarea școlilor de arte și meserii cu instrumentele necesare. Regulamentele școlare pentru anii 1835-1847 conțineau articole speciale cu privire la dotarea școlilor naționale din municipiul Iași cu materiale intuitive la nivel european. Fiecare școală trebuie să dispună de laborator de fizică și mecanică aplicată. Șeful unei atari diviziuni putea fi desemnat o persoană cu pregătire specială, cel puțin cu studii liceale complete.

Direcțiile școlilor erau obligate să aloce anual o anume sumă de bani din propriul buget pentru procurarea instrumentelor la mecanică, fizică, chimie, geometrie, șabloanelor arhitecturale, colecțiilor de minerale și animale pentru muzeul științelor naturale. Referitor la aprovizionarea școlilor primare, provinciale și reale, Gh.Asachi se străduia să le pună la dispoziție materialele didactice necesare.

Între anii 1835-1870 Gh.Asachi, în scopul răspândirii materialelor intuitive, practică tipărirea stampelor, vederilor istorice, monumentelor de artă, imaginilor de plante, animale în *Albina românească*, *Spicuitorul moldo-român*, *Icoana lumii*, etc.

Ion Creangă

Adaptarea pieselor curriculare la metodologia modernă. Odată cu creșterea interesului obștinii față de școală, în special după adoptarea în 1864 a legii obligativității învățământului primar, se simțea necesitatea acută de modernizare a metodelor de predare, care ar fi exclus sistemul lancasterian și însușirea mecanică a materiei predate. Se cereau create materiale noi la alcătuirea cărora să se țină cont de psihologia copilului. Cu toate că Ion Creangă susținea, în cazul învățământului elementar, că în majoritatea cazurilor „cartea este gura învățătorului” [I.D.Marin, 96, p. 89], o atare afirmație nu l-a făcut să nege necesitatea manualelor. Mărturie este și grija cu care a studiat, analizat și și-a adus contribuția la elaborarea principiilor fundamentale de întocmire a manualelor școlare și a îndrumărilor metodice. În special a acordat o atenție deosebită manualelor de *gramatică a limbii materne* și a fost preocupat în special de manualele pentru clasa întâi. La

realizarea lor Ion Creangă a fost inspirat de afirmațiile lui Titu Maiorescu care sublinia că “de la învățătura limbii române în școalele primare trebuie să înceapă regenerarea noastră intelectuală ... institutorii primari și învățătorii din sate să se pătrundă de adevărul că în obiectul limbii române au una din cheile cele mari care deschid poarta viitorului nostru național.” [apud C.Parascan, 106, p. 51]

I. Creangă a supus unei critici aspre cărțile alcătuite după metodele mecanice, ineficiente. „Mai înainte abecedariștii noștri, menționa el, se întreceau cari de cari cum să scoată pe copii deodată, chiar din clasa I-a primară, oameni învățați și filosofi, pentru acest scop îngrămădeau în abecedare texturi întregi filozofice, parabolele cele mai grele din Evanghelie, maxime religioase și sentințe morale și alte bucăți, care de care mai nepotrivite și mai neînțelese de frageda minte a copiilor.” [apud I.D.Marin, 96, p. 85-86] Iar cu referire la manualele apărute pe vremea sa sublinia: „Astăzi o sumă dintre autorii de abecedare nu văd bunătatea unei asemenea cărți, decât numai în figuri, și nu se mai gândesc la alta, decât ce fel de figuri a iscodi, crezând că figurile singure au să învețe pe copii a ceti și a scrie, iar nu învățătorul cel sânguincios și competent.” [ibid., p. 86]

Principii de elaborare a manualelor școlare. Observăm că pornind de la starea nesatisfăcătoare a cărților pentru învățământul elementar și de la experiența proprie de lucru în calitate de învățător la clasele elementare, Ion Creangă intră în contact cu pedagogii inovatori, devenind popular, stimat și respectat de semenii săi. Spre deosebire de mulți alți autori de manuale, Creangă cu grupul de institutori aveau drept scop îmbunătățirea calității manualelor și a rezultatelor muncii educative pe temeiul introducerii în școală a unei metodici științifice și eficiente.

Investigațiile efectuate ne fac să observăm că metoda conceperii manualelor de către I. Creangă era pestalozziană, pentru că „nu erau altceva, decât o continuare pe cale artificială a aceea ce face însăși natura, în variate situații și împrejurări, pentru a instrui omul în toate materiile. De aceea la început, în primele clase, astfel de cărți trebuie să înceapă *cu cele mai simple părți componente ale științei.*” [apud I. Țurcanu, 137, p. 46]

Începutul colaborării dintre pedagogii-practicieni elitari din Moldova are loc în ianuarie 1863. Unii din ei munceau deja de mulți ani în calitate de învățători la școlile primare, alții frecventau cursurile de scurtă durată pentru pregătirea învățătorilor. Înșiși autorii *Metodei noi*, în articolele *Răspuns la criticile nedrepte* și *Calomniile înverșunate ale lui Ion Popp Florentin*, scriau că cel mai răspândit dintre abecedarele vremii era *Manualul de silabism* al lui Dimitrie Jarca, dar acesta nu mai corespundea "nici cu noul metod de învățare a citirii prin scriere după sistema fonetică" și "pe

lângă acestea, abecedarul lui Jarču, nici în celelalte părți nu era întocmit în mod intuitiv, precum se cerea." [Șt.Bârsănescu, 41, p. 190]

Presa pedagogică românească a apreciat negativ și cartea lui M.Schwartz *Curs de scriere și citire pentru clasa I-a primară* (Iași, 1864), cu toate că aceasta a suportat multiple ediții, iar experimentele, efectuate după ea, i-au prezis viață lungă. Pedagogii ieșeni Vasile Receanu, Gheorghe Enăchescu, Constantin Grigorescu și Ion Creangă, referindu-se la manualul nominalizat, au făcut concluzia că este foarte greu să predai după el, chiar mult mai greu decât după cel al lui Dimitrie Jarču. [N.Enescu, 76, p. 147]

"Fiind lipsiți de un abecedar cumsecade, chiar în anul 1863-1864 ne-am întrunit și am luat hotărârea de a ne aduna în toate serile, în localul școlii de la Trei Ierarhi și a păși la coordonarea materialului, pe care în vreme îndelungată și cu multă trudă îl adunasem înadins și tot adunam, pentru întocmirea unui abecedar, și astfel am izbutit a alcătui *Metoda Nouă*. [I.Creangă, 67, p. 102] În această perioadă se constituie *Societatea pentru învățătura poporului român*, unul dintre fondatori căruia a fost și Ion Creangă, apoi un membru deosebit de activ toată viața. Cu ajutorul bănesc al acestei societăți se va tipări prima ediție a manualului *Metoda nouă de scriere și citire*. [C.Parascan, 106, p. 61] Perioada pregătitoare a durat patru ani. Putem afirma cu toată certitudinea că activitatea propriu-zisă de întocmire a manualului a demarat în anul 1867. Unul dintre autorii cărții, Constantin Grigorescu, scrie în amintirile sale, că "am început-o la 1867 și a apărut de sub tipar la 1868, când a fost aprobată de minister". Primul manual se numea *Metoda nouă de scriere și citire, pentru uzul clasei întâia primară*. [cf. T.Ciubotaru, 53, p. 272] Acest abecedar, după cum observă Orjehovskaia T.E., a fost reeditat de 23 de ori, ajungând la acea vreme la un tiraj enorm de 527 mii de exemplare. [105, p. 5] Cu toate că pentru scrierea lui au fost consultate mai multe abecedare și metodici de învățare care le-au fost accesibile [Revista de pedagogie, 28], a fost un manual cu totul original. [I.Morariu, 100, p. 29]

Colectivul de autori era compus din șase persoane: Vasile Receanu, Gheorghe Enăchescu, Constantin Grigorescu, Ion Creangă, Alexandru Simionescu și Nicolae Climescu. [T.Ciubotaru, 53, p. 272] Cei mai laborioși, însă, s-au dovedit a fi Ion Creangă și Vasile Receanu (s-a născut în satul Stânca. Școala primară a terminat-o în comuna Tătărești, apoi a învățat la școala de pe lângă mănăstirea Trei Ierarhi din Iași; a muncit în calitate de învățător din anul 1861 în orașelul Ștefănești, iar între anii 1864-1897 - în municipiul Iași).

O mare importanță în activitatea celor șase autori au avut-o următoarele momente: demararea activității asupra manualului, consolidarea colectivului de autori, studierea de către cei șase pedagogi ieșeni a moștenirii teoretice și metodice anterioare. În perioada incipientă scrierii cărții

(1863-1864), majoritatea absolută a viitorilor autori își mai continuau studiile secundare în școala normală de pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi.

Constantin Grigorescu în amintirile sale menționează că Ion Creangă încă din anul 1849 s-a apucat serios de studierea limbii franceze, analizând din scoarță-n scoarță abecedarul parizian. Prietenul acestuia, Ion Dârzău, se ocupa de trei ori pe săptămână cu Ion Creangă, dându-i lecții la literatura, fonetica, morfologia și sintaxa limbii franceze moderne.

Nu dispunem de suficiente date care să arate dacă ulterior Ion Creangă și-a continuat munca în direcția aprofundării cunoștințelor sale la limba franceză, însă este cert faptul că în biblioteca personală a scriitorului cercetătorii au găsit multe cărți de metodică, didactică, manuale școlare și alte cărți în limba franceză. [C.Grigorescu, 82, p. 194]

Toate acestea ne întăresc convingerea că institutorul Ion Creangă se afla mereu în căutare de noi idei pedagogice. Autorii *Metodei noi*, în articolul *Răspuns la criticile nedrepte...*, relatează că ei sunt la curent cu toată producția didactică, editată la acea oră în Ardeal, cunosc aspectul pozitiv și negativ al acesteia, precum *Abecedarul* lui Zaharia Boiu, Bazile Petri, Ștefan Popp, a manualului lui Ion Popescu și a *Revistei pedagogice*, redactată de acesta. Din cele menționate mai sus reiese că pedagogii ieșeni nu se închiseseră în propria găoace, nu fierbeau în propriul suc pedagogic, ci erau la curent cu tot ce-i nou, progresiv, studiau minuțios tot ce apărea în publicațiile de profil, căutau în toate grăunțele rațional, elementele experienței pedagogice avansate, dorind sincer să asimileze tot ce era valoare cu scopul de a implementa totul în școlile unde activau ca să perfecționeze cunoștințele elevilor.

Noua metodologie a citit-scrisului. Două vechi și perimate metode barau calea pătrunderii noului în școala timpului: *metoda literizării*, practică de preoți în seminariile teologice și alte instituții de învățământ similare, și cea a *slovenirii*. Esența metodei literizării constă în faptul că elevii trebuiau să învețe literele în ordinea alfabetică, care purtau denumirea unor cuvinte bisericești de proveniență slavonă. A doua etapă consta în memorizarea unor silabe, constituite din sunete consonante împerecheate cu vocale și diftongi din limba română. Copiii erau obligați să pronunțe silabele, compuse din literele alfabetului, apoi treceau la citirea cuvintelor. Ulterior autorii metodei au introdus unele schimbări, dar acestea nu s-au soldat nici cu un efect plauzibil.

Metoda slovenirii sau cea a silabisirii nu se distinge prin nimic de cea a literizării. Nou era numai faptul că elevii trebuiau să memorizeze nu litere răzlețe ci silabe. Ei erau scutiți de adunarea în silabe a unor litere greu de memorizat. Apoi urma, precum făceau altădată, învățarea pe de rost, mecanică a acestora, ca punct de plecare a însușirii citirii.

Metodele literizării și a slovenirii-silabisirii ar fi putut aduce folos în procesul așa-numitei instruirii individuale în cadrul societăților sclavagiste și celei feudale. Însă după destrămarea formațiunilor social-politice și economice anterioare și-a făcut drum societatea capitalistă, iar școala a devenit de masă, grație dezvoltării industriei și a comerțului, precum și în legătură cu necesitățile crescânde de cadre calificate de muncitori, ce erau nevoiți să posede un oarecare quantum minim de cunoștințe.

În condițiile Moldovei acest proces firește cerea în mod insistent introducerea în școlile de toate tipurile a metodelor noi de predare a cititului și a scrisului, accelerarea procesului de instruire a maselor de oameni ai muncii, asigurarea unui progres vizibil în domeniul instruirii și a educației. Deci, manualul *Metoda nouă* era pătruns de spirit inovator, fiind un jalon progresiv în domeniul metodicii în comparație cu alte manuale similare la acea oră. Manualul dascălilor ieșeni în multe privințe a depășit *Abecedarul* lui Ion Eliade și *Manualul de citire pe silabe* al lui Ion Popp și Dimitrie Jarču, publicate în tipografia din Iași în anul 1861.

Cartea este alcătuită din trei părți principale și fiecare secțiune demonstrează atenția pe care o acordă autorii față de o anumită materie de studiu. Partea întâi cuprinde ceva mai mult de un sfert din volumul cărții care cuprinde “literale mici de scris și de tipărit”, adică materialul didactic propriu-zis pentru deprinderea citirii și scrierii. Partea a doua cuprinde principalele noțiuni gramaticale simple: sunete, cuvinte, silabe, propoziții. Tot aici se dau și majusculele. Partea a treia are caracterul unei lucrări de citire simplă și instructivă, conținând “izvoarele morale”, cum le zice povestitorul, fabule, poezii și proverbe, trecerea sistematică, firească de la identificarea orală și grafică a literelor la însușirea noțiunilor celor mai necesare învățământului elementar, iar de aici la dezvoltarea gândirii, a vorbirii și a acumulării unei sume de cunoștințe despre lume – aceasta e cea mai bună dovadă a calității superioare a abecedarului crengian.

Originalitatea acestui manual și folosul introducerii lui în școală au fost înțelese îndată de către specialiștii în pedagogie, reprezentanți ai instituțiilor și forurilor de cultură și învățământ, scriitori, publiciști, editori și desigur de către cei mai mulți învățători.[I.Țurcanu, 137, p.50]

Comparând *Metoda nouă* a celor șase învățători ieșeni și *Manualul de citire pe silabe* al lui Dimitrie Jarču, putem concluziona, că ultimul nu corespundea nivelului de cunoștințe, pe care le obțineau elevii clasei pregătitoare. Prin urmare, metoda lui D.Jarču îndemna elevii să învețe pe de rost, să tocească, conducându-i, volens-nolens, spre o instruire haotică, inutilă.

Despre toate acestea a scris în cunoștință de cauză, cu umor și măiestrit în opera sa *Amintiri din copilărie* Ion Creangă, luând drept exemplu elevul Trăsnea.

Dimitrie Jarcu în abecedarul său a ignorat în mod grosolan noua metodă a învățării citirii prin scriere după sistemul fonetic. În afară de aceste metode, manualul nu respectă principiul intuitivității, precum cere știința pedagogică. Mai târziu autorii *Metodei noi* în lucrarea colectivă *Răspuns la criticile nedrepte...* au supus unei critici aspre manualul lui D.Jarcu. [B.Bratu, 46, p. 58]

La hotarul dintre ani, adică la finele lui 1867 și începutul lui 1868, colectivul de autori în frunte cu I.Creangă s-a decis să elaboreze un nou manual pentru clasa întâi, reieșind din cerințele riguroase ale didacticii moderne. Aspectul noului consta în faptul că citirea trebuie predată concomitent cu scrierea pe baza unui bogat material ilustrativ după sistemul fonetic, ca elevul să-și dea seama de tot ce face. Deci, conchid autorii *Metodei noi*, sistemul în cauză este destul de rațional, progresiv și accesibil.

Din istoria dezvoltării, înnoirii și pătrunderii noii metode în școlile Europei deducem, că savanții-pedagogi întotdeauna erau obsedați de grija de a ameliora, înlesni într-o anumită măsură metoda perimată a citirii după silabe. Spre exemplu, Samuel Heinicke în Germania la finele secolului al XVIII-lea a criticat vehement utilizarea metodei mecanice a citirii după silabe, militând pentru aplicarea pe scară largă a celei fonetice, care se sprijină pe sunet, dar nu pe literă. Pedagogul german a întocmit un nou abecedar, însoțit de un îndrumar metodic, a cărui menire era perfecționarea predării în clasele elementare. O încercare curajoasă în această direcție a făcut și pedagogul bavarez Stephani (1761-1850), introducând pentru prima oară metoda fonetică în practica învățământului primar. Ulterior de perfecționarea acestei metode s-a ocupat pedagogul francez Jacotot (1770-1840), care a elaborat aspectele ei analitico-sintetice orale. Susținând ideea că orice frază conține elementele citirii, Jacotot a dovedit inutilitatea memorării mecanice a literelor alfabetului în continuitatea-i cronologică, cerând insistent separarea literelor și a sunetelor din cuvintele oricărei propoziții. Sprijinindu-se pe acest principiu, Jacotot a respins ideea utilizării cărților de citire. Jacotot predă după cartea lui Fenelon *Aventurile lui Telemach*, din care desprindea o frază, care conținea numărul de sunete necesare pentru învățarea elementelor citirii. Fraza suna astfel: *Calipso nu se putea mângâia de plecarea lui Ulise*. Pe baza metodei lui Jacotot elevii trebuiau să-și întipărească în minte, pas cu pas, zi de zi, imaginea fiecărui cuvânt din propoziție, apoi a silabei și a sunetului, care participau la compunerea unor cuvinte. Numai în așa mod elevii învățau literele și sunetele, memorizând integral elementele cuvântului. Metoda, propusă pedagogilor din învățământul elementar de Jacotot, nu ușura nici cu o iotă procesul dificil de acumulare a cunoștințelor, ba din contra, îl complica prea mult și nu-i salva pe bieții elevi de toceala mecanică.

Metodiștii și didacticienii din diverse țări europene și nu numai n-au respins completamente metoda lui Jacotot, dar, în limita posibilităților și a capacităților creatoare pe care le posedau, au încercat s-o perfecționeze, s-o înnoiască, turnându-i un nou conținut. În Moldova, Valahia și alte provincii românești, metoda lui Jacotot a pătruns prin Ardeal direct din Germania.

Autorii *Metodei noi*, Ion Creangă și fideli săi colaboratori, scriau pe paginile presei pedagogice ieșene, că anterior dumnealor, în școlile unde activează, au încercat să predea după metoda pedagogului francez, dar, spre regret, n-a ieșit nimic din toată osteneala lor. Vasile Receanu scrie că la începutul carierei didactice cei șase institutori ieșeni au încercat să lucreze după metoda lui Jacotot, "am început nu cu propoziții grele, ca cea din *Telemaque* de Fenelon, nici cu cea din tăblițele lui Seltzsam, ci cu propoziții foarte ușoare, alcătuite din cuvinte numai din câte două litere, ca cea următoare: *Am un ac*. Rezultatele, însă, au fost nesatisfăcătoare, deoarece după această metodă, totul este mecanic și nesigur pentru ochiul copilului, ca și ceva necunoscut, apoi scrisul este cu neputință chiar de făcut. [V.Receanu, 125, p. 15-16]

Grupul institutorilor ieșeni în frunte cu Ion Creangă, respingând metoda dată, au reținut, după ferma lor convingere, unele elemente pozitive, printre care exercițiile orale pentru elevii clasei întâi cu scopul recunoașterii sunetelor, scrierea lor, dezmembrarea acestora și compunerea cu ajutorul lor a propozițiilor.

Metoda scriptologă, în comparație cu cea fonetică, este mult mai veche. Pedagogii lumii au aplicat-o în activitatea lor cotidiană la începutul secolului al XVII-lea în diverse instituții de învățământ din Marea Britanie. Ea a fost introdusă paralel cu metoda naturală de instruire a lui Andre Bell. Aceasta a fost împrumutată de dascălii englezi de la cei indieni din statul Madras. Metoda scriptolegă, utilizată în școlile Moldovei, a devenit mai dinamică, mai rațională, grație aportului consilierului german cu problemele învățământului Grasser (1766-1841), care în anul 1817 a introdus acest sistem în Bavaria. Ulterior metoda în cauză a devenit problema de competență a pedagogilor austrieци, cehi, polonezi, slovaci, bulgari. Într-un cuvânt, metoda scriptolegă și-a croit drum spre școlile din Europa Occidentală, Centrală și de Est.

Efectuând câteva călătorii de studii și de documentare pedagogică în Germania și Elveția, marele pedagog rus K.D.Ușinski a luat act de soluționarea celor mai stringente probleme școlare din sus-numitele țări, a apreciat la justa ei valoare metoda scriptolegă, propunându-le pedagogilor ruși s-o utilizeze în școlile țării. În operele sale K.Ușinski a subliniat marele adevăr, că axa cardanică a metodei o constituie latura ei fonetică. Referitor la aspectul grafic al metodei, în prezent este dat uitării, cu toate că prima și mai cu seamă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea predarea citirii

concomitent cu scrierea a fost cea mai mare victorie pedagogică. Doar la acea oră a veacului elevii școlilor din Europa și multe țări din Asia treceau la scris numai după învățarea pe de rost a literelor alfabetului. Scriind litera și sunetul pronunțat, elevii în mod automat finalizau analiza structurală a fiecărui cuvânt, apoi, depistând literele necesare în cuvânt, treceau la sinteza grafică, adică la citirea propriu-zisă. În aceasta și rezidă esența metodei scriptologice, aspectul ei progresiv. Secundo, metoda scriptologică nu e lipsită de greșeli științifice și metodologice.

I.Creangă, împreună cu colegii săi, s-a străduit în procesul lucrului asupra manualului să se debaraseze de unele greșeli, introducând corijările ce se impuneau.

Autorii ieșeni au preluat multe lucruri bune cu discernământ din manualele și publicațiile de specialitate ale colegilor de breaslă din Ardeal. De remarcat, că încă din anii de școală preparandală, viitorii dascăli au colectat un bogat material factologic din propria lor activitate didactică, desfășurată paralel cu învățătura. Confirmarea acestui gând o găsim în *Registrul pentru progresul clasei* pentru anul școlar 1865-1866. În activitatea lor zilnică tinerii învățători în orice moment puteau conta pe ajutorul directorului școlii de pe lângă mănăstirea Trei Ierarhi Ion Darzău.

Cea mai dificilă s-a dovedit munca de redactare a materialului adunat, prelucrat, sistematizat și expus în carte. Tot greul i-a revenit lui I.Creangă. Lucrând la elaborarea manualului, *Metoda nouă*, colectivul de autori nu se întrunea la școală, cum conveniseră anterior, ci se aduna acasă la I.Creangă, V.Receanu sau la C.Grigorescu. Alteori părăseau Iașul și se stabileau temporar în unul din satele Ștefanesti, Vulturi etc. Manualul de la prima până la ultima filă a fost scris de I.Creangă, V.Receanu și C.Grigorescu. Ceilalți autori s-au limitat la colectarea materialului.

Când Ministerul învățământului a decis elaborarea recomandărilor metodice pentru manualul *Metoda nouă*, acest lucru i-a revenit iarăși lui Ion Creangă. Peste treisprezece ani, împreună cu colegul de școală Gh.Enăchescu, I.Creangă va purcede la întocmirea *Povăștitorului la citire prin scriere după sistema fonetică*.

Din paginile cărții desprindem concluzia, că principalul autor era I.Creangă din mai multe motive. În primul rând, limba textului este impecabilă, textul este accesibil copiilor. În canavaua expunerii se împletesc, completându-se reciproc, arhaisme și neologisme, autorii nu abuzează de acestea, care au darul să îngreueze pe alocuri textul. Prin urmare, I.Creangă dă dovadă că posedă un stil adecvat vârstei copiilor, este un neîntrecut maestru al cuvântului, nu precupețește timpul pentru șlefuirea fiecărui cuvânt, propoziție, frază. În același timp ne miră graba, uneori nedorința, nedumerirea și chiar neînțelegerea din partea colaboratorilor săi, cu care-l tratează pe I.Creangă, care trudește în sudoarea frunții asupra fiecărui cuvânt, sintagme etc. Constantin Grigorescu a ajuns

până la insultă, acuzându-l pe I. Creangă de lipsă de cultură din cauză că el, Ion Creangă, îi întrecea pe toți prin modul de a face ceva temeinic, bun, durabil. Colectivul de autori lucrează asupra manualului. De la o vreme se plictisesc amarnic. "Stau așa o bucată de vreme, poate vre-un sfert de oră, apoi Receanu se scoală și iese afară. Constantin Grigorescu se ridică și el și iese după Receanu. Preotul Enăchescu se uită după Grigorescu, mai stă o bucată de timp și haide iese și el afară. Prietenii și-au pierdut toată ziua prin sat, iar când s-au întors seara, l-au găsit pe Creangă în aceeași stare, trudind asupra frazei de a cărei sonoritate și formulare nu era pe deplin mulțumit." [B. Bratu, 46, p. 119]

Nu toate capitolele și paragrafele manualului în cauză sunt redactate atât de minuțios, deoarece mâna lui I. Creangă n-a șlefuit toate paginile. Însă, în ansamblu, cartea *Metoda nouă* denotă o contopire organică a maestrului cuvântului artistic, care a fost marele povestitor din Humulești, cu pedagogul de vocație și metodistul de talie europeană. În comparație cu toate cărțile, ce au văzut lumina zilei în Moldova până-n deceniul al șaptelea al secolului al XIX-lea, scrise la un nivel științific și pedagogic redus, a căror limbă era greoaie, defectuoasă, inaccesibilă elevilor claselor primare, manualul lui I. Creangă poate fi considerat o capodoperă.

Opinia publică din Moldova a salutat apariția acestui manual. Popularitatea lui creștea an de an. Pe parcursul anului 1871 a suportat deja cinci ediții. Tirajul cărții era destul de impunător la acea oră - 36 mii de exemplare. Autorii cărții și-au pus scopul nobil ca "*Metoda nouă*... să răzbată prin înrădăcinată și depășită metodă veche a silabisirii, a literalizării, doreau ca noua metodă, metoda scriptolegă, să se răspândească cu iuțeală, ușurând munca școlarilor și a învățătorilor." [Ibid., p. 123]

Pentru a tipări o nouă ediție autorii nu dispuneau de finanțele necesare. De aceea tipărirea cărții se târăgăna. Pedagogii s-au adresat societății literare *Junimea* din Iași.

Însă demersul nu s-a soldat cu rezultatele pozitive. Al doilea apel a fost făcut către *Societatea pentru învățătura poporului român*, fondată în anul 1867. Nici de data aceasta institutorii nu s-au ales cu vreun ajutor. De abia atunci, când autorii au declarat de pe paginile presei ieșene că renunță la orice recompensă, societatea culturală nominalizată a căzut de acord să editeze manualul.

La 10 iunie 1868 se încheie contractul cu editorul Haim Goldner, care își ia angajamentul să termine tipărirea abecedarului *Metoda nouă* până la 15 iulie 1868. Termenul, indicat în contract, n-a fost respectat și cu chiu, cu vai la 26 august, cu trei săptămâni înainte de începerea anului școlar 1868-1869, abecedarul a ieșit de sub tipar. Materialele, pe care le-am adunat din Arhivele statului, confirmă, cu lux de amănunte că manualul în cauză a fost tipărit mult mai devreme. La 13 august

1869 *Societatea pentru învățătura poporului român*, a expediat primele două exemplare Ministerului învățământului pentru aprobare. Prin urmare, prima ediție a *Metodei noi* a apărut fără avizul ministerului de resort. Autorii cărții, la 4 septembrie, se adresează a doua oară ministerului cu următoarea telegramă: "Vă rugăm, răspundeți, dacă se aprobă abecedarul nostru. Așteptăm încurajare; răspuns plătit. Semnat: Grigorescu, Creangă, Receanu".[*Arhivele statului*, 5]

Consiliul științifico-metodic al Ministerului învățământului la 6 septembrie 1868 aprobă manualul, anunțându-l, la 11 septembrie 1868, prin telegramă pe V.Receanu.

Prima ediție cu un tiraj de 4 mii exemplare s-a epuizat în câteva zile. Bani acumulați de la vânzarea primei ediții erau suficienți pentru a mai retipări 8 mii de exemplare. La 24 noiembrie 1868 autorii încheie cu editorul H.Goldner un nou contract. Tipărirea celei de a doua ediții s-a finalizat la 1 iunie 1869. Din acel moment începe consolidarea relațiilor dintre Ion Creangă și *Societatea pentru învățătura poporului român*. Scriitorul participă activ la ședințele acesteia, care s-au ținut între 2 și 20 februarie 1869. La prima ședință a sus-numitei societăți în calitate de secretar a fost înaintată candidatura lui Ion Creangă, pentru care au votat 17 din 20 de delegați. S-a aprins o discuție acută pe problema acordării ajutorului material elevilor sărmani. Ulterior I.Creangă va participa activ la lucrările Societății, înaintând diverse propuneri.

Utilizând *Metoda nouă* de citire prin scriere după sistemul fonetică, învățătorul îi familiarizează pe elevii săi cu noțiunile de ființe și lucruri, literă, sunet, silabă, cuvânt, propoziție. În același timp le altoiește discipolilor săi primele deprinderi de a scrie. Noua metodă fonetică canalizează procesul conștient și cel grafic a elementelor vorbirii, începând cu propoziția până la sunet și invers.

Particularitățile caracteristice ale noii metode, spre deosebire de memorizarea mecanică și pasivă după vechile postulate metodice constau în faptul, că toate elementele instruirii sunt conștiente și active.

Caracterul conștient al metodei constă în aceea că elevul niciodată nu va învăța ceea ce nu-i este clar, interesant, captivant.

Caracterul activ al metodei noi se exprimă prin activitatea intensivă a creierului, care-i necesară, în ultimă analiză, fiecărei etape a instruirii. Sarcina primordială a autorilor manualului *Metoda nouă* rezida în aceea ca elevii permanent să se exercite în procesul instruirii, ținând cont la tot pasul de particularitățile de vârstă ale copiilor. În aceasta și constă noutatea metodei, că la implementarea ei în procesul instruirii se realiza *principiul educației și instruirii în conformitate cu natura umană*.

La baza *Metodei noi* se află un complex de procedee de analiză fonetică, sintactică și grafică a cuvintelor în scopul consolidării conștiente și active a caracterului instruirii.

Respingând memorizarea denumirii literelor, metoda fonetică în procesul învățării citirii se sprijină pe fenomenele și obiectele firești din mediul ambiant al elevului, trecând treptat la sunete. Învățarea citirii începe de la sunet, trecând la expresia grafică a acestuia. Sunetul se desprinde de cuvânt, însă el reprezintă nu un interes general, dar este numai o parte componentă a vorbirii. Într-un cuvânt, citirea începe de la unitatea logică a vorbirii, adică de la propoziție. *Metoda nouă* îl dirijează pe elev pe calea logică a percepției propoziției. Apoi învățătorul îi propune fiecărui elev să compună două-trei propoziții ca pe parcurs să le repete în cor ceilalți elevi. Învățătorul bate tactul la pronunțarea fiecărui cuvânt. Prin urmare, în procesul predării materialului nou el acordă maximum de atenție formării deprinderii de a determina propoziția, precum și a divizării acesteia în cuvinte, silabe și sunete.

Sunetul nou se pronunță cu voce tare, copiii îl fixează intuitiv în memorie, apoi îl reproduc iarăși. De exemplu, pentru asimilarea sunetului c (în silabele **ci**, **ce**) învățătorul le comunică elevilor, "că acest sunet seamănă cu ciripitul puilor celor golași de vrabie ori de alte păsări." [*Povăștitorul* ..., 60 p. 40]

Primele pagini ale manualului îl orientează pe învățător că este necesar să predea accesibil sonoritatea fiecărei consoane, fiindcă, spun autorii, "consoana se spune fără să audă vreo vocală cu dânsa, așa: **n**, nu se zice nici **ne**, nici **en**, ci **n**! Tot așa se urmează și cu celelalte consoane." [J.Bart, 38, p. 489]

Identificând sunetul, elevul trebuie să-l exprime grafic, adică să scrie litera. Identificarea literei și consolidarea ei se face prin intermediul grafice, adică prin scrierea literei de mână de către învățător la tablă, iar de către elevi pe plăcuțe. După consolidarea primelor două sunete și a literelor corespunzătoare, învățătorul trece la sintetizarea lor, mai întâi grafice, apoi a celei sonore a cuvântului monosilabic. Predarea cuvântului **nuc** începe de la analiza fonetică a altui cuvânt, ce conține litera nouă: **in**.

Învățătorul: *Câte silabe are cuvântul in? Spuneți mai prelungit acest cuvânt!* Elevii spun: **i...!**
n!

Ce sunet ați auzit întâi? Ce sunet ați auzit al doilea?"

Învățătorul cheamă elevul la tablă și îi dă indicații pentru scrierea literei **n**.

Învățătorul. Acesta este semnul sau litera pentru sunetul **n**! Scrieți și voi această literă pe plăci! Acum ștergeți plăcile și scrieți iar litera pentru sunetul **n**, litera pentru sunetul **u** și litera pentru sunetul **c**. Școlarii scriu **nuc**. [B.Bratu, 46, p. 211]

Prin urmare, citirii cuvântului care conține litera nouă i-a precedat sinteza grafică a ultimei. Or, fără reproducerea grafică a cuvântului elevul n-ar fi putut restabili fonetic cuvântul integral. După învățarea câtorva litere, introducerea lor în cuvinte, elevii încearcă să pronunțe propoziții scurte. Sensul lor este clar și accesibil elevilor. De exemplu: *Nu coc, ud un dud sau duc un ac sau nu cad.* [Ibid.]

Din primele zile de școală, utilizând acest manual, elevii memorizează și citesc nu numai literele, dar și cuvintele, precum și propoziții scurte. O atare învățare conștientă place copiilor, le altoiește deprinderi de a citi. Treptat ei, fără să întâlnească în cale piedici, trec la citirea propriu-zisă. În partea a doua manualul îi antrenează pe elevi cu citirea cuvintelor compuse din mai multe silabe. Ei se familiarizează cu literele de tipar și de mână.

Analizând aspectele-cheie ale *Metodei noi*, ne-am convins că manualul în cauză constituie un jalon important în dezvoltarea școlii naționale, precum și a științei pedagogice din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Important este faptul că manualul include numai acceptarea metodei fonetico-scriptolegă în general, acordând maximum de atenție acelor particularități fonetice ale limbii române care se prezintă ca dificultăți serioase la învățarea scrisului. Partea a doua a manualului ține în spectrul atenției pedagogului problema altoirii la elevi a deprinderilor scrierii corecte a diftongilor și a triftongilor.

Anul 1875 este remarcabil prin faptul că profesorul Titu Maiorescu, devenit ministru al învățământului, s-a adresat cu rugămintea către fostul său elev, cunoscut institutor de clase primare și metodist de seamă, Ion Creangă, să elaboreze un îndrumar metodic pentru învățătorii ciclului elementar, care deja predau mulți ani la rând citirea și scrisul după vechea metodă perimată a silabisirii. La acea oră majoritatea învățătorilor îi învățau pe elevi citirea numai după silabe. „Inițierea învățătorilor în metodică instruirii și educației copiilor de clasa întâi, inclusiv a predării citit-scrisului, cerea lucrări speciale, care după K.Ușinski sunt mai necesare chiar decât manualele.” [N.A.Konstantinov et al., 93,p. 213] Trecerea la abecedar se complica prin lipsa unui îndrumar metodic, elaborat în acest scop. Reieșind din situația ce se crease, T.Maiorescu i-a propus lui I.Creangă să se ocupe de elaborarea și redactarea unei atari lucrări didactice. menționăm că Ion Creangă a început să predea învățătorilor rurali un ciclu de lecții pentru a-i familiariza mai detaliat cu noua metodă de predare a citirii. Însă nu ne facem iluzii, că învățătorul I.Creangă ar fi putut face ceea ce dorea și gândea. I se cerea insistent ca să adapteze materialele didactico-ilustrative manualului *Metoda nouă*, precum și la cel al lui Barbu Constantinescu. Toate aceste obligații îi

încătușau inițiativa și energia învățătorului Ion Creangă, fiindcă manualul colegului său era destul de slab după conținut și n-a fost elaborat conform ultimelor descoperiri din domeniul didacticii acelor vremi. Despre toate acestea Ion Creangă va vorbi mai târziu, când va studia filă cu filă manualul lui Barbu Constantinescu, scoțând în vileag greșelile de care suferea. E cazul să amintim, că Titu Maiorescu adeseori fie în scris sau pe cale orală lăuda poziția lui I. Creangă cu privire la manualul criticat. Ion Creangă se așternu pe-o muncă asiduă, lucrează mult și dezinteresat, străduindu-se să aștearnă pe hârtie experiența și cunoștințele acumulate pe parcursul a 13 ani de activitate pedagogică în calitate de institutor al claselor primare. Pentru a accelera scrierea îndrumarului metodic, îl invită în calitate de coautor pe părintele-pedagog Gheorghe Enăchescu. [I. Marin, 96, p. 54]

Acest manual constituie mai multă apreciere decât un îndrumar metodic la *Metoda nouă*. El constituie o sinteză a „experiențelor pedagogice acumulate de autori nemijlocit în școală, a experienței de veacuri, a pedagogiei populare românești, a tot ce realizase didactica timpului.” [T. Ciubotaru, 53, p. 277] În ea și-au găsit reflectare principiile de bază ale pedagogiei lui Ion Creangă, fiind concepută în spiritul ideilor pestalozziene, după care „în manual principalul este metoda, el trebuie să fie alcătuit în așa fel încât învățătorul slab pregătit și chiar mama să-l poată folosi ca pe un îndrumător destul de bun pentru a fi tot timpul cu un pas înaintea copilului însuși în dezvoltarea firească, la care trebuie să ajungă.” [Apud I. Turcanu, 137, p. 55] Această lucrare fiind ea însuși utilă părinților și învățătorilor făcea ca procesul de predare să se efectueze conform principiului accesibilității și clarității în expunerea materiei de studiu.

Povășuitorul acordă cea mai mare atenție în special lucrului învățătorului în primele zile și săptămâni de școală. Recomanda mai întâi de toate familiarizarea copiilor cu viața școlară, apoi se recomanda de trecut la realizarea primei sarcini de instruire „când școlarii vor deprinde să expună gândurile ușor, să cunoască ființele și lucrurile” [I. Predescu, 123, p. 185], din mai multe puncte de vedere. Apoi urma să se efectueze învățarea sistemică a cititului, paralel cu scrisul și prin intermediul lui, în final trebuia să se ajungă la citirea liberă, făcând posibilă în continuare instruirea și dezvoltarea elevilor.” ...Nu mai întâlnim pe învățătorul sever și țepăn, cu vergile-n mână, ci un suflet uman care se coboară la treapta sufletelor copilărești și le disciplinează... nu le siluește. Prin jocuri copiii învață a iubi orânduiala.” [Apud. I. Orghidan, 104, p. 278]

Această lucrare în esență a fost și primul manual de metodică predării în clasa I a fost înalt apreciată de Mihai Eminescu, pe atunci inspector școlar în Iași, care scria că „este deosebire între metoda propusă de această broșură, și învățarea rutinară și mecanică...este deosebire între pedagogie

și dresură.” [T.Orjehovscaia, 105, p. 5]

În anul 1876 iese de sub tipar *Povățuitoriul la citire prin scriere după sistema fonetică* sau *Învățătorul copiilor*. Cu toate că avea buna reclamă, intențiile nobile ale autorilor, bogatul material factologico-experimental, introdus în manual, această lucrare nu s-a bucurat de atenția opiniei pedagogice și, spre marele regret, n-a fost aprobată de Ministerul învățământului. Protectorul lui Ion Creangă, Titu Maiorescu, care l-a îndemnat pe învățătorul ieșean să elaboreze sus-numitul manual, angajându-se să asigure tipărirea cărții pe contul statului, uitase de promisiunile sale. Autorii îndrumarului au acoperit toate cheltuielile tipografice cu banii proprii. Creangă reacționează în aceste împrejurări în felul său, întorcând supărarea, care-i clocotea în suflet, în glumă.

La 10 noiembrie 1876 povestitorul îi adresează lui Titu Maiorescu o scrisoare plină de năduf și umor: "*Povățuitoriul la citire prin scriere după sistema fonetică* ce l-am alcătuit și l-am tipărit din îndemnul Dumneavoastră nu știu dacă l-ați văzut. Ce-i drept, prostișor lucru am făcut, dar s-a luat plata, căci înapoi de onor ministeriu actual, șede la răcoare în pod la părintele Enăchescu, tovarăș la pagubă. Vro 30-40 de galbeni, nu-s mai mult. Un exemplar, însă, l-am vândut domnului Sigara, avocat, care mi-a arătat că are dorință a se ocupa și cu didactica. Cal bătrân, să învețe la umblat.

Dar nouă nu ne pasă, l-am zmolit, de mi-a scos 1^{1/2} franci și pace bună. De acum poate să se povățuiască cu dânsul cum știe și la ce știe." [B.Bratu, 46, p. 167]

Din acest, la prima vedere, episod vesel, putem deduce ce fel de atitudine manifesta Titu Maiorescu față de munca unui dascăl talentat și onest. "Odată, scrie Constantin Grigorescu, coautorul lui Ion Creangă, acesta ia câte un exemplar tipărit din cartea *Povățuitoriul la citire prin scriere după sistema fonetică* și *Învățătorul copiilor*, pe care le prezintă unei personalități a timpului. Iaca și broșurica asta, - îi prezintă *Povățuitoriul*, când... s-ar întâmpla să nu puteți dormi, vă rog să luați broșurica asta și, începând s-o citiți, veți adormi îndată. Asta-i bunătatea ei." [B.Bratu, 46, p. 167]

Printre contemporanii lui Ion Creangă, unicul om care a apreciat obiectiv și imparțial lucrările sale didactice a fost marele poet, prietenul său devotat și revizorul școlar al județelor Iași și Vaslui, Mihai Eminescu. Amestecul poetului în destinul pedagogului ieșean are nu numai o importanță pur teoretică. Prin vasta-i intuiție, mintea analitică pătrunzătoare, simțul dreptății, autoritatea și dragostea generală, de care se bucura din partea oamenilor progresiști ai timpului, M.Eminescu a reușit să convingă Ministerul învățământului să recomande această înțeleaptă și utilă carte pentru a fi folosită în toate școlile. Conducerea Ministerului a căzut de acord cu concluziile lui M.Eminescu și cartea lui Ion Creangă este aprobată, dar nu pentru mult timp.

Primul capitol al îndrumării metodice *Învățătorul copiilor* este consacrat pregătirii elevilor de cea mai dificilă etapă - cea a acumulării independente a cunoștințelor. În fond, este vorba despre activitatea pregătitoare și succesivă a însușirii noțiunilor de bază de citire și scriere. Aceasta este eșalonată pe o perioadă de două săptămâni. La prima lecție, subliniază autorii, învățătorul trebuie să înceapă cu plasarea elevilor în bănci, ținând cont de înălțimea, văzul, auzul lor etc. Nu este lipsită de interes și indicația despre locul pedagogului în sala de studii, important este ca învățătorul să-i aibă în spectrul său de vedere pe toți copiii, iar ei, la rândul lor, pe dascălul iubit.

Din acest moment se stabilesc cele mai strânse contacte dintre învățător și elevi. În prima zi de școală, recomandă autorii, este necesar să se țină cu copiii convorbiri despre cunoscuți, rude, să-i învețe pe copii diverse jocuri, precum *de-a baba oarba*, *de-a mijatca*, *ghici ghicitoarea mea* etc. Cei mai timizi copii își deschid sufletul, intră în vorbă cu învățătorul, iar el începe, încetul cu încetul, să determine volumul vocabularului lor.

După prima lecție elevilor li se oferă o pauză de o oră, în timpul căreia învățătorul organizează pentru ei jocuri mobile, ținându-i tot timpul în câmpul observației, ca ei, elevii, să se comporte frumos, să respecte regulile bunei cuviințe. "Timpul acesta nu este pierdut, spune *Povățuitoriul*, căci învățătorul deprinde școlarii pe nesimțite cu regula și tot acum are prilej a cunoaște întrucâtva natura și apucăturile fiecărui copil, care dacă ar fi rele, trebuie să-i debaraseze de dânsese încetul cu încetul". [B.Bratu, 46, p. 167]

În cea de a doua jumătate a zilei învățătorul continuă să facă cunoștință cu elevii săi. Fiecare se ridică în picioare, își spune numele și prenumele, vorbește despre ocupația părinților, locul de trai, povestește despre componența familiei sale.

Învățătorul le dă sfaturi cum trebuie să răspundă la întrebările ce li se pun, cum să construiască fraza etc. Pe baza acestor date învățătorul adună toată informația despre elevii săi. Apoi urmează iarăși o pauză cu durata de o oră. În această secvență de timp pedagogul, împreună cu elevii săi, se ocupă de gimnastică în aer liber, pe urmă din nou continuă lecțiile în sala de studii.

Sumând măsurile, efectuate în prima zi de școală, putem afirma cu toată certitudinea, că autorii prezentului îndrumar metodic evidențiază particularitățile psihologice și de vârstă ale acestei categorii de elevi. Majoritatea absolută din ei trec pragul școlii extrem de sfioși, se orientează foarte vag în ceea ce urmează să facă, atenția lor este absentă. Ei nu se pot despărți de jocurile copilărești, șotii, ștregării, sunt foarte mobili, se subordonează foarte greu cerințelor generale, se simt închistați, vocabularul lor activ este sărac. Când pedagogul vorbește, ei i se uită în gură, îndeplinesc orice poruncă a lui. Dacă primele contacte dintre pedagog și elevi au avut loc, ele au fost fructuoase,

scrie Ion Creangă, putem conta pe rezultate bune. Anume de selecționarea imediată a acestor probleme depinde derularea ulterioară a activității. Autorii cer insistent ca pedagogii în munca lor să dea dovadă de tact, atenție, delicatețe și toleranță - componente necesare pentru a acorda ajutor copiilor, care au intrat în viața școlară.

Procesul instructiv trebuie să se îmbine cu jocuri mobile, cuvântul înțelept și exemplul pedagogului. Pe de altă parte, învățătorul este obligat să-și cunoască elevii, capacitățile lor intelectuale, talentele, precum și neajunsurile, subliniază autorii îndrumarului.

Indicațiile metodice ale îndrumarului *Învățătorul copiilor* referitoare la al doilea an școlar cuprind întregul complex de procedee utilizate la acumularea cunoștințelor noi de către elevi. La începutul lecției învățătorul numește ființele vii și obiectele mediului ambiant. Cercul noțiunilor se extinde de la simplu la compus, de la cunoscut la necunoscut, de la concret la abstract și se termină cu definiția de propoziție.

Paralel cu instruirea elevilor, *Povățuitoriul* rezervă suficient timp și atenție educației fizice și sportului, întremării sănătății copiilor. Autorii îndrumarului insistă ca exercițiile fizice să se repete după jumătate de oră de muncă intelectuală. În opinia lor, toate acestea contribuie la concentrarea atenției și debarasarea de oboseală. Pe parcursul primei săptămâni de școală elevilor li se cultivă deprinderi elementare de citire și scriere, precum și familiarizarea lor cu primele noțiuni matematice, ce includ unele exerciții de orientare în spațiu.

Îndrumarul metodic îi atenționează pe învățători să nu admită pătrunderea în lexicul elevilor a cuvintelor dificile sau neînțelese de ei, fiindcă toate acestea duc la formarea unui limbaj inadecvat, la sumbur, învățare mecanică, toceală. Într-un cuvânt, îi dezorientează pe copii. Prin urmare, primele zile și săptămâni ale anului școlar sunt menite să joace un rol decisiv în viața copiilor, doar ei se deprind cu viața școlară, acumulează deprinderi de muncă intelectuală, se deprind cu disciplina riguroasă de elev și ordinea din instituția de învățământ, îndeplinesc o serie de obligațiuni necunoscute și neștiute până atunci, își dezvoltă capacitățile cognitive.

"Folosul acestor exerciții, desprindem din paginile îndrumarului, va fi că *școlarii vor deprinde a gândi, a vorbi cu ușurință și a cunoaște ființele și lucrurile din mai multe puncte de vedere ceea ce vrea să zică a le deștepta mintea și treptat-treptat a le lărgi cercul cunoștințelor*". [Povățuitoriul..., 60, p. 5.] (subl.n. O.B).

Parcurgând o perioadă pregătitoare în prealabil, elevii trec la învățarea citirii și a scrisului după metoda fonetică, esența căreia constă în *caracterul conștient și activ al dobândirii cunoștințelor noi*. (subl.n. O.B).

Caracterul conștient al asimilării cunoștințelor este utilizabil prin faptul că elevii niciodată nu sunt împuși să învețe mecanic ceea ce nu înțeleg, nu percep, nu văd cu ochii proprii.

Pedagogul, conducându-se în activitatea sa zilnică de recomandările *Povățuitoriului*, dirijează elevii pe calea logică a cunoașterii, îi forțează să învețe noțiunea de *propoziție*, ca pe urmă să divizeze cuvintele în silabe, iar ultimele - în litere.

Învățarea sunetelor noi se face prin separarea acestora din cuvintele propoziției.

Treptat, elevii, cu ajutorul învățătorului, trag concluzia că *sunetul*, apoi *litera*, sunt părți componente ale unității logice a limbii materne. Elevii în nici un caz nu sunt obligați să învețe mecanic ceea ce nu cunosc, nu înțeleg. În aceasta și constă chintesența metodei noi, elaborată de Ion Creangă și colaboratorii săi.

Îndrumarul metodic *Povățuitoriul* îi îndeamnă pe învățătorii clasei întâi ca din primele luni ale anului școlar să le comunice elevilor noțiunile de bază ale gramaticii: ființă și lucru, propoziție, cuvânt, silabă, sunet, literă. În această secvență de timp (septembrie-decembrie), elevii, fără să depună mari eforturi, sunt deprinși să deosebească vocalele de consoane, concretul de abstract, simplul de compus etc.

Familiarizându-i pe elevii clasei întâi cu noțiunile în cauză, Ion Creangă urmărea realizarea unui scop pedagogic de perspectivă - dezvoltarea gândirii logice a elevilor, îmbogățirea vocabularului activ, dezvoltarea vorbirii orale și exprimarea orală emoțională a gândurilor, compunerea corectă a propozițiilor, continuitatea în expunerea gândurilor și a sentimentelor.

Or, procedeele metodice propuse de Ion Creangă la învățarea gramaticii și punctuației limbii române nu sunt unice în metodică și didactică. De remarcat că axul cardanic în toate este conversația euristică, măiestrit utilizată de marele povestitor humuleștean.

În *Povățuitoriul* pedagogii vor găsi îndrumări metodice utile referitor la formarea la elevii clasei întâi a noțiunii de ființă și lucru. Învățătorul le propune elevilor să povestească ce știu ei despre o ființă vie, de exemplu, despre cal, să-l descrie amănunțit. Grație întrebărilor care sugerează răspunsul, copiii descriu înfățișarea exterioară a calului, modul său de viață (unde trăiește, ce mănâncă), vorbesc despre folosul pe care-l aduce calul omului. Acest dialog vesel și vioi conține multiple elemente de joc, umor copilăresc, glume și bancuri spirituale.

Întrebările pe care învățătorul le adresează copiilor îi fac pe elevi să mediteze, să nu se grăbească cu răspunsul, concentrează atenția lor, îi țin atenți.

La prima vedere, întrebările adresate de învățător elevilor par naive, nostime, hazlii. De exemplu, *Câte aripi are calul? La ce îi folosește coama?* etc. Este imposibil de subapreciat

importanța unei astfel de lecții. Copiii sunt captivați de joc. Chiar cei mai taciturni și sfioși dintre ei răspund corect și logic la întrebările învățătorului. La această intersecție a orei important este să nu ratăm un moment esențial. Elevii trebuie să se pătrundă de stimă și respect pentru învățător, să-l iubească ca pe un om apropiat lor, un prieten mai mare, dar să nu se teamă de el, fiindcă până la această întâlnire a copiilor cu învățătorul, acesta din paginile povestirilor și întâmplărilor narate de părinți, rude și prieteni apărea ca o sperietoare, ca o ființă îngrozitoare.

Acest chip de pedagog își trage vița din povestiri, întâmplări, la care au fost martori oculari, dar poate și suferinzi tații, mamele, frații și surorile mai mari în anii de școală, când în școala timpului pedepsele corporale se aplicau la tot pasul, au deformat nu un singur destin uman. Toate aceste iluzii ale trecutului, ne previne învățătorul Ion Creangă, trebuiesc spulberate odată și pentru totdeauna.

Caracterizând detaliat o ființă cunoscută de toți elevii, învățătorul canalizează gândirea copiilor spre generalizare, dirijându-i atent și tacticos spre evidențierea trăsăturii generale de caracter pentru toți, de exemplu, mișcarea, posibilitatea de a se mișca independent în spațiu și timp, ca apoi să determine cu propriile cuvinte noțiunea de *ființă vie*.

Concepțiilor pedagogice, importate din Occident la acea oră, Ion Creangă le opune pe ale sale, întemeiate pe verificarea experimentală de el însuși de-a lungul anilor, muncind în calitate de învățător a claselor primare. Se poate crea impresia că autorii *Povăștitorului* se împotrivesc din răspuțeri contra a tot ce era nou, progresiv, a tot ce avea loc în lume atunci. Așa ceva nu s-a întâmplat cu pedagogii ieșeni. Din contra, ei studiau riguros toate manualele pentru școala primară, apărute în țările lumii. Cu acest scop I. Creangă învață asiduu limba franceză și cea germană, își completează biblioteca personală cu cărți de didactică editate în Germania, Franța, Belgia, Elveția și alte țări.

O adevărată grijă părintească a manifestat Ion Creangă față de altoirea la elevi a dragostei față de limba română, istoria poporului, concluzionând că dacă școala de toate tipurile nu se ocupă de această cauză sfântă, ea nu-și poate îndeplini misiunea ce stă de când lumea în fața ei. Ș-apoi scopul școlii, spune *Povăștitorul*, "este și acela, și poate cel mai esențial - *de a învăța și a păstra cu cea mai mare sfințenie limba națională, de care se leagă tot trecutul unui popor - cu datinile străbune, jocurile, cimiliturile, proverbele, legendele și cântecele populare, cele pline de dulceață*." [*Povăștitoriu...*, 60, p. 8] (evid.n. O.B).

Textele pentru lectura expresivă, introduse în îndrumar, sunt preluate din cele mai bune creații populare, precum și din cele ale clasicilor literaturii române și universale. În ediția a zecea (1887)

întâlnim povestirea lui Ion Creangă *Ursul pâcâlit de vulpe*, în care predomină elementul viu narativ, dialogul vesel, glumele picante și jocul didactic. Paralel cu aceste creații splendide îndrumarul conține unele povestiri neinteresante, plictisitoare, precum: *Iepurele*, *Lupul*, *Vulpea*, *Cerbul*, *Renul*, și *Cămila*, *Trebuințele vieții*, *Învățați meserii*, *Meseriile* și altele. Aceste bucăți cu conținut științific sau de îndrumare în viața practică sunt lucrate în cea mai mare parte de colegii lui Ion Creangă, care nu s-au prea îngrijit de forma și conținutul lor.

Stilul multora dintre povestiri este adeseori greoi, necizelat, încărcat cu neologisme. Elevii le citesc fără interes. De remarcat că ceea ce a ieșit de sub pana colaboratorilor lui Ion Creangă nu conține ceva cognitiv, nu-i atrage pe elevi prin subiectul captivant, nu le tulbură sufletul sau să le aprindă imaginația. Zilnic, recomandă îndrumarul metodic, pedagogul trebuie să consume cel puțin o jumătate de oră pentru a conversa despre animale, cele mai răspândite metale, obiecte confecționate de mâna omului, părțile componente ale unor lucruri, părțile corpului uman, uneltele de muncă din gospodărie, inventarul agricol, flori, regulile de comportare civilizată etc.

Rostul unor asemenea ore ni-l dă *Povățuitoriul*, care accentuează că "...prin ele se lărgeste cercul cunoștințelor, se îmbogățește mintea și se întărește dreapta judecată" [*Povățuitoriul...*, 60, p. 43]

Constatăm deci că autorii manualului *Metoda nouă* și al îndrumarului metodic *Povățuitoriul* erau îngrijorați că până la ei se insista să se toarne în capetele copiilor de toate, fără discernământ, ei însă vor depune eforturi susținute ca să toarne-n mintea elevilor nu numai reguli de citire și scriere, dar și multiple cunoștințe necesare pentru viața de toate zilele. Prin aceasta se deosebesc manualele întocmite de Ion Creangă și fideliile lui colaboratori de celelalte, care inundaseră școlile Europei și a Principatelor la acea oră.

Povățuitoriul include un vast material factologic despre lumea animală și cea vegetală. Explicând tema *Vegetațiile*, învățătorul trebuie nu numai să le nominalizeze, dar să le povestească elevilor "...despre soiul lor, și despre felul pământului care le priește, și care nu le priește. Despre felul cum se prăsesc sau se înmulțesc ele și despre trăinicia ori gingășia lor". În afară de aceasta, trebuie să li se vorbească elevilor despre utilitatea plantelor și a animalelor sub formă de produse alimentare, materii prime, combustibil, materiale de construcție etc.

Edițiile din anii 1887-1889, apărute în timpul vieții lui Ion Creangă, includeau lecții suplimentare la temele: *Legumele*, *Grădina de zarzavat*, *Aratul*, *Florile și păsările de casă* etc. În ediția din anul 1889 este inclusă tema cu privire la pregătirea agrobiologică a elevilor din școlile rurale. Ea este intitulată *Curățitul pomului*, include diverse sfaturi practice în domeniul dat. Lecția

Aratul conține diferite date despre plugul de fier și structura solului din Moldova. După cum vedem din cele enunțate, în clasa întâi elevilor li se comunicau noțiuni elementare referitor la uneltele de muncă, prelucrarea solului etc.

Analizând lecțiile manualului despre lumea animală, este necesar să spunem că învățătorul se străduia prin intermediul acestora să-i atenționeze pe elevi să se concentreze anume la lumea animală. Unica lecție din manual e dedicată rândunicii, celelalte au ca subiect ființe cunoscute deja elevilor. *Povățuitorul* le oferă copiilor multiple sfaturi, cum să îngrijească animalele. Acestea sunt povestirile *Pescăritul*, *Păstorul și oile*, *Ocupații plăcute și folositoare*, etc. Autorii nu uită nici de igiena personală și cea casnică a omului. Edificatoare în acest sens sunt lecțiile *Casa curată*, *Îngrijirea de prunci*, *Pietrarul și teslarul*, *Ciobotarul*.

Lecțiile următoare includ temele cu privire la utilizarea rațională a timpului. Științele naturii, insistă I. Creangă și colaboratorii săi, trebuie predate interesant, atractiv, în cunoștință de cauză, adeseori să se efectueze cu elevii excursii în sânul naturii dar să nu teoretizăm cursul.

Ultima lucrare cu caracter pedagogic scrisă de Ion Creangă a fost *Geografia județului Iași*. Prima ediție a ieșit de sub tipar în anul 1879, fiind, de fapt, rodul muncii colective a trei autori, cunoscuți pedagogi ieșeni: I. Creangă, V. Receanu, Gh. Enăchescu. [I. Țurcanu, 137, p. 65] Unii ar putea să presupună că lucrarea nominalizată mai sus ar fi cea mai talentată și mai profundă, sub toate aspectele, ale celor trei pedagogi dotați. Ținând cont de faptul că Gh. Enăchescu s-a ocupat de colectarea materialului factologic, sistematizarea acestuia, aranjarea lui într-o riguroasă ordine cronologică în conformitate cu cerințele timpului, putem conchide că rolul hotărâtor în elaborarea, scrierea și redactarea manualului *Geografia județului Iași* aparține în exclusivitate lui Ion Creangă și Vasile Receanu. Despre aceasta certifică faptul că, începând cu ediția a treia, se anexează harta județului Iași, autorii căreia sunt I. Creangă și V. Receanu.

Acest manual, destinat elevilor clasei a doua a școlilor urbane și celor din a treia rurale, a fost întâmpinată cu entuziasm de opinia pedagogică din Moldova, precum și din Muntenia, Transilvania și Dobrogea. În timpul vieții lui Ion Creangă cartea a suportat trei ediții. Ultima ediție a apărut după moartea scriitorului, în anul 1892. Din cele patru ediții au ajuns până la noi exemplare de unicat, ce se păstrează în casa-muzeu *Ion Creangă* din Iași. Din ultima ediție nu s-a păstrat nici un exemplar. Totuși, despre acest manual putem afirma cu toată certitudinea că este scris la cel mai înalt nivel științific și metodic, competent din toate punctele de vedere: cultural, literar, stilistic, istoric.

Cartea începe cu o amplă prefață, în care se expun succint sarcinile cognitive, științifice și metodice ce și le pun autorii. În același timp, ei își cer scuze de la cititori pentru inadvertențele și

greșelile admise, își exprimă opiniile originale referitor la modul de interpretare a materialului manualului, vorbesc cinstit de greutățile ce le-au stat în cale din cauză că în arhivele din Moldova lipsesc unele izvoare cu caracter geografic, precum hărți, scheme etc. Introducerea se termină cu următoarele cuvinte: "Nu zicem că lucrarea noastră este bună și completă. Dar îndrăznim a zice, că am ieșit din hăgașul cel învechit și vicios". [*Povățuitorul...*, 60, p. 43]

Modestia autorilor e explicabilă. În realitate, ei au scris o carte valoroasă din punct de vedere științific, literar și metodic. În ea sunt elucidate principiile fundamentale pedagogice ce stau la baza predării geografiei, reieșind din particularitățile de vârstă ale elevilor.

Acestea sunt expuse, pornind de la intuiție spre deducție, de la simplu la compus, de la cunoscut la necunoscut. În manual se subliniază ideea că trebuie ca "învățătorul să înceapă cursul geografic chiar din școală." [*Geografia Județului Iași*, 79, p. 4.] Elevii urbelor vor începe cu centru spre periferie, iar cei din sate de la periferia județului spre centrul acestuia. Extinzând treptat sfera de cunoștințe ale elevilor, învățătorul "mântuind cu ograda școalei va descrie, va orienta și va desena strada ori drumul din apropiere." [*Ibid.*, p. 5] Autorii dau dovadă de grijă față de sănătatea elevilor, spunând că trebuie să-i ocrotim de supraoboseală, să nu li se înpuieze mintea cu tot felul de fapte și fenomene fără ca acestea să fie analizate și interpretate, iar cunoștințele acumulate în procesul studierii geografiei să nu le însușească mecanic, pe de rost, important este faptul ca din cele citite să prindă esențialul.

În comparație cu manualele de geografie anterioare, care umpleau capetele bieților copii cu cunoștințe nesistematizate, îi obosea peste măsură, *Geografia județului Iași* s-a dovedit a fi o carte extrem de utilă, ea a contribuit la perfecționarea memoriei, a aprofundat și consolidat cunoștințele, a extins aria de cunoștințe, le-a înnobilat sufletele. Pentru prima dată într-un manual de geografie a fost schițat planul Iașului (ulterior se va transforma într-o hartă separată a orașului, întocmită de topograful Roșculescu, anexată la manual pentru a evita anumite disproporții, care ar fi putut apărea între text și hartă). Această coordonare a acțiunilor se încununează de succes, făcând manualul mai integrat și interesant. Manualul pune la dispoziția elevilor informații bogate despre principalul oraș al Moldovei istorice și periferiile sale. Este descrisă detaliat așezarea geografică a orașului, sunt puse în circulație date elocvente, ce caracterizează toate jaloanele sale istorice, li se comunică copiilor despre periferiile orașului. Apoi autorii, descriind plastic, veridic din punct de vedere științific, diverse ansambluri arhitecturale, monumente de cultură și istorice, instituții de învățământ secundar și superior, indică numărul locuitorilor orașului, componența lui națională și ocupațiile cetățenilor adulți. Manualul conține un material bogat despre comunele și satele județului, lumea

animală și vegetală, compoziția solului, bogățiile subterane, râulețe și fluvii, schimbările climaterice pe parcursul celor patru anotimpuri ale anului, pentru prima dată este inclus tabloul dinamicii cărturării populației județului, starea agriculturii și a gospodăriei urbane, culturii și a învățământului de toate gradele. Se încheie cartea cu tabloul sinoptic general al județului. Manualul este însoțit de-o lămurire, scopul căreia este familiarizarea pedagogilor cu metodica predării geografiei.

În principiu, lămurirea cuprinde întregul cerc de probleme pe care-l schițează autorii în introducere, care conține postulatul că "învățătorul va începe cursul geografic chiar din școală". [Ibid., p. 6] Urmează indicațiile cu privire la învățarea termenilor geografici, terminologiei propriu-zise, orientarea geografică în clasă, oraș, în ansamblu, în județ. Copiii sunt familiarizați cu cele patru puncte cardinale, amplasarea diverselor obiecte în clasă și transpunerea acestora pe suprafața planului, fixarea pe hartă a locurilor ce ne înconjoară (suprafețe, râuri, înălțimi, păduri etc.)

Învățătorul, "mântuind cu ograda școlii, va descrie, va orienta și va desena strada ori drumul din apropiere." [Ibid.] În cazul dat, ne sfătuiesc autorii manualului, este necesar să le comunicăm elevilor date exacte despre casele cunoscute, amplasarea instituțiilor de stat. Din detaliile de care dispunem putem schița planul orașului ori a satului, unde-i situată școala. Acumulând date și cunoștințe noi, aprofundându-le, cercul de interese ale copiilor se extind, incluzând în spectrul lor periferiile orașului și cele ale satului, "precum iazurile, pădurile, păraiele, dealurile și alte locuri însemnate dimprejurul aceluia oraș ori sat". [Ibid.]

Expunându-le elevilor lumea ce-i înconjoară, evidențiind concomitent caracteristicile ei geografice și politice, pedagogul îi va conduce mai departe pe drumul spinos al cunoștințelor, îi va deprinde cu semnele geografiei specifice, fără cunoașterea cărora este imposibil să exprimi ce vezi, dar toate acestea-s necesare "să se facă încetul și pe rând, ca să nu se îngreue mintea copiilor cu prea multe lucruri deodată. Și pentru o mai vie întipărire în mintea școlarilor despre cele arătate, este bine a se face mai întâi câteva excursiuni prin împrejurimi." [Ibid, p. 5]

Materialul despre fenomenele complicate este expus în manual corect, clar și emoțional și ca o lucrare literară captivantă te atrage ca un magnet. Din categoria acestora face parte descrierea satului Podgoria-Copou: "Dacă ieșim pe bariera Copou, ce vine la marginea orașului Iași, în partea despre miază-noapte, și mergem tot șleahul înainte, ajungem la un sat cu multe vii, numit Podgoria-Copou. Acest sat, împreună cu târgușorul Sărăria și cu satele: Muntenii, Cîrligul, Șorogarii, Aroneanu și Rădiul Aldei, cu toată întinderea de pământ pe care se află, alcătuiesc comuna rurală Podgoria-Copou, cu primăria la Copou." [B.Bratu, 46, p. 240]

Întregul material factologic al manualului este selectat meticulos și verificat sub toate aspectele, conține o amplă informație științifică și cognitivă. Autorii scriu: “Plasa Copou este mai toată deluroasă. În plasa Copou sunt vii multe numai la Copou și la Șorogari. Cea mai mare pădure din plasa Copou este pădurea Cârligul, alcătuită mai toată din stejari.

De la Ciric și din dealurile Șorogari și Aroneanu se scoate nisip și lut bun pentru tencuială.” [Ibid., p. 241] Datele extinse și diverse despre populația Iașului și a satelor județului se referă la componența națională, ocupații și nivelul de studii. Interesant și atractiv sunt descrise locurile memorabile ale urbei: teatrul național *Vasile Alecsandri*, monumentele istorice, de cultură, arhitectură, instituțiile de stat, locurile de agrement. Acest compartiment al manualului nu și-a pierdut valoarea nici până azi, fiind un adevărat document istoric pentru savanți, scriitori și publiciști.

Paralel cu descrierea peisajului rural într-o formă accesibilă, autorii povestesc despre lucruri simple și mai complicate, despre evenimentele ce au loc, dezvăluindu-le esența. De exemplu, în capitolul *Autorități* (puterea judecătorească din Iași), se vorbește despre acel for bisericesc, care, cu mulți ani în urmă, îl judecase și îl nedreptățise crunt pe învățătorul și dascălul de atunci, Ion Creangă: “În Iași mai este un fel de judecătorie, care judecă numai pe clerul bisericesc, adică: preoți, diaconi, călugări și dascăli. Această judecătorie se numește consistoriu și judecătorii sânt preoți.” [*Geografia Județului Iași*, 79, p. 21]

Captivează atenția cititorului descrierea în manualul pe care-l analizăm a bisericii Golia, care, “...făcută tot de Vasile Lupu, domnul Moldovei. Această biserică este înconjurată de jur-împrejur cu zid puternic de piatră și la poartă are clopotniță înaltă, din care se poate vedea când se aprinde ceva în oraș. În ograda bisericii Golia este un spital de nebuni, iar la poarta bisericii, lângă clopotniță, este casa apelor, de unde se împarte apa bună pe la cișmelele din oraș.” [Ibid., p. 20]

Mulți autori de manuale școlare, după moartea lui Ion Creangă, au încercat să imite *Geografia județului Iași*, fiindcă la acea vreme acesta constituia etalonul producției editoriale din Moldova. Așa a procedat A.Gorjan, autor de manuale despre geografia Moldovei. Dânsul a mers prea departe cu imitarea, el pur și simplu a copiat cuvânt cu cuvânt un număr mare de texte din manualul crengian, dându-le drept bucăți personale. Această întâmplare a declanșat în presa pedagogică românească de la finele secolului al XIX-lea un scandal de mari proporții, certuri și discuții aprinse, în urma cărora a triumfat adevărul.

În anul 1886 I.Creangă, V.Receanu și Gh.Enăchescu au scris broșura cu titlul *O întrebare domnului A.Gorjan, autorul mai multor cărți de geografie*. Autorii au îndreptat ascuțișul critic al

săgeților contra unui pedagog neinițiat în materie, care a încălcat grosolan etica și normele elementare de conduită. Reproducem un exemplu concludent în acest sens. După expresia lui A.Gorjan, *Biserica Trei Sfetitele (Trei Ierarhi), făcută de Vasile Lupu, domnul Moldovei, zidită din piatră săpată pe dinafară; aici se află moaștele sfintei Parascheva, pe strada Mare*. Reproducând acest citat, autorii manualului *Geografia județului Iași* se întreabă cu nedumerire: *Ce este oare zidit din piatră pe dinafară? Moldova sau biserica Trei Sfetitele, și unde se află moaștele sfintei Parascheva? pe dinafară, în biserică sau pe Strada Mare?* [Ibid., p. 17]

Luptând contra pseudoautorilor de cărți și manuale de geografie, copiate în mod obraznic și nerușinare de la alții, scrise într-o limbă greoaie, neînțeleasă de pedagogi și elevi, Ion Creangă, Vasile Receanu și Gheorghe Enăchescu, susținuți de cei mai erudiți, talentați și devotate cadre didactice ale neamului, militează pentru adevăr științific, claritatea expresiei, accesibilitatea textului tuturor categoriilor de elevi, terminologie adecvată și calitate impecabilă a producției tipărite.

M.Eminescu vs manualele școlare de asemenea și-a adus aportul nemijlocit la crearea manualelor școlare prin faptul că autorul indică concret și atenționează autorii de manuale la funcțiile de *informare, formare, stimulare* și *autoinstruire* pe care trebuie să le exercite o carte.

Problema calității manualelor școlare a fost frecvent elucidată de Eminescu și în special în timpul activității sale în calitate de revizor școlar. Fiind convins de faptul că eficiența învățământului depinde în mod direct de calitatea programelor și a manualelor și activând în perioada când majoritatea manualelor în mare parte nu respectau nici cele mai elementare exigențe psihopedagogice, s-a pronunțat în mod consecvent împotriva manualelor supraîncărcate, compilate, scrise într-un limbaj dificil. Conform concepției lui Eminescu, limbajul manualelor trebuie să fie accesibil și simplu, adecvat modului de gândire și nivelului de înțelegere al copilului și se arăta îngrijorat de faptul că „învățătorii, care nu știu nici a scrie bine, dau în mână copiilor cărți scrise într-o limbă pe care ei n-o înțeleg și-i pun să învețe filă cu filă lucruri pe care ei nu și le pot închipui...” [M.Eminescu, 72, p. 46] Investigațiile efectuate au făcut să observăm că în scrierile lui Eminescu găsim nu numai critică și exigență la adresa multor manuale dar și propuneri pertinente și valoroase cu privire la metodologia elaborării unor manuale eficiente, precum și la condițiile psihopedagogice pe care trebuie să le încumbe un manual reușit. Conținutul unui manual, în viziunea lui Eminescu, trebuie eșalonat conform principiului de la cunoscut la necunoscut, de la simplu la compus, de la concret la abstract, de la particular la general.

Astfel Eminescu, fiind preocupat de metodică predării diverselor discipline școlare, în special a citirii, scrisului, calculului matematic, al limbii și literaturii române etc., a manifestat interes

constant pentru manualele școlare [T.Ciubotaru, 54, p. 327], stăruindu-se să înlocuiască manualele vechi și depășite cu altele noi, scrise de pe poziții științifice avansate

După destituirea din funcția de revizor, Eminescu publică o serie de recenzii la manualele noi importante, în care analizează părțile lor pozitive și negative, formulează prețioase sugestii și propuneri menite să ridice calitatea cărților de școală. Manualul determină într-o bună măsură calitatea și eficiența procesului de instruire... Să conțină cunoștințe științifice, care să fie expuse într-o formă interesantă și accesibilă vârstei elevilor. [T.Ciubotaru, 53, p. 293-294] După părerea sa autorii manualelor trebuie să cunoască profund materialul obiectului respectiv, să facă în prealabil chiar cercetări științifice... Limba manualelor să fie clară, frumoasă și curgătoare, să aibă ca model „graiul viu al poporului nostru propriu.” [Ibid., p. 294]

Multe din ideile pedagogice ale lui Eminescu, inclusiv și cu referire la manuale, au fost elucidate în manuscrisele poetului, „...manuscrisele eminesciene conțin cugetări răzlețe...în privința multor fenomene pe care le-a trăit intens.” [G.Clima, 55, p. 33]

Investigațiile efectuate ne permit să constatăm că multe din sugestiile pedagogice eminesciene au fost expuse și se conțin chiar în denumirile de studii și articole, printre care *Despre civilizație*, *Despre cultură*, *Civilizație și naționalitate*, *Educație și cultură*, *Despre sentiment și fantezie*, *Caracterul național*, *Dezvoltarea limbii*, *Cultură și învățământ* [cf. p. 53] Conform lui Eminescu, „...orice carte de școală secundară e cu atât mai bună cu cât este un compilat mai bine aranjat al formulărilor celor mai exacte și mai limpezi din știința respectivă.” [Ibid., p. 61]

Îndeosebi poetul accentua că perfecționarea continuă a unui manual poate fi asigurată prin colaborarea sa cu învățătorii practici, care-și trimit observațiile, sugestiile și propunerile referitor la îmbunătățirea manualului, concepție actuală și la etapa contemporană.

Fiind numit în Comisiunea pentru cercetarea cărților didactice din Iași, Eminescu face considerații extrem de favorabile lucrării *Metoda nouă de scriere și citire*, pronunțându-se împotriva abecedarului lui B. Constantinescu: „*Metoda nouă de scriere* a avut succes prin meritele ei intrinsece și nicidecum prin o altă stăruință și ar fi o rea răsplătire pentru compunătorii ei dacă deodată, în mod brusc și fără oarecare tranziție, s-ar încheia întrebuințarea ei și s-ar recomanda o alta, numai poate pentru că-i tipărită în tipografia statului.” [S.Bratu, 47, p. 190]

Eminescu a făcut recenzii și a recomandat pentru implementare un șir de manuale școlare, printre care *Noul metod de geografie elementară* al lui A.Cojan [M.Eminescu, 73, p. 122]; *Povățuitorul la citire prin scriere după sistema fonetică* de Gh.Ienăchescu și I .Creangă [Ibid., p. 79]; *Noțiuni de aritmetică* de I.P. Eliad; *Istoria românilor* de Gr. Cristescu; *Noul abecedar românesc* de V. Petri; *Istoria românilor pentru*

clasele primare de N.Scurtescu; *Geografia României* de G.V.Mihăilescu etc.

În aspectul conceptelor expuse mai sus este de menționat faptul că valoarea aprecierilor făcute de M. Eminescu manualelor școlare sporește și prin faptul că autorul atenționează autorii de manuale la *funcțiile de informare, formare stimulare și autoinstruire pe care trebuie să le exercite o carte*. Astfel el menționa: „O carte de citire nu e numai o enciclopedie națională, ci dacă e bună și cu îngrijire lucrată, precum au început a se lucra, ea revarsă în mii de capete aceleași cunoștințe fără de nici o silă, căci nu se-nvață pe de rost ... ea prefăce după o justă observație, o masă de indivizi, ce se-ntâmplă a trăi pe aceeași bucată de pământ, într-un popor ce menține o țară...” [M. Eminescu, 73, p. 196]

În concluzie. Principiile de elaborare a pieselor curriculare (programe, manuale școlare, ghiduri metodologice, materiale didactice etc.), promovate de cei trei clasici ai literaturii române, în cea mai mare parte răspund și rigorilor învățământului modern, ele continuând să fie aplicate la elaborarea și implementarea pieselor curriculare moderne. Unele dintre ele au devenit atât de familiare încât s-au sudat în conștiința pedagogică ca principii clasice ale pedagogiei universale: *principiul accesibilității, intuitivității, corectitudinii lingvistice, centrării pe experiența copiilor și a părinților, pe spațiul educațional familiar copiilor, pe valorile culturii naționale, racordării la particularitățile psihologice și de vârstă ale elevilor, caracterului logic al expunerii, etc., etc.*

O valoare pedagogică inestimabilă a celor trei clasici ai literaturii noastre, neînregistrată de nici un autor ai creației lor anume ca valoare pedagogică, este atitudinea militantă, profund morală, deontologică a lor față de problemele manualului școlar – o calitate tot mai rar întâlnită azi în spațiul educațional al R.Moldova.

Credem că fertilizarea arsenalului metodologic modern cu informații despre originea și evoluția în timp a acestor principii în spațiul educațional românesc, în special pe exemplul activității pedagogice a celor trei clasici ai literaturii noastre, ar aduce un plus de cunoaștere și aplicare a acestora de către pedagogii de azi, căci valorile culturii naționale se însușesc și se promovează mai ușor, ele fiind parte integrantă din cugetul și simțirea noastră.

2.3. Valori ale metodologiilor educaționale promovate de Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu

Este cunoscut faptul că educația și instruirea reclamă ca proces aplicarea anumitor metode și procedee pentru desfășurarea lor. Clasicii literaturii noastre, pentru a putea determina cele mai valoroase metode de desfășurarea acestor procese, au pornit de la studierea metodelor care erau cunoscute în acea perioadă. Investigațiile efectuate ne-au permis să cunoaștem și să evidențiem care erau metodele specifice. Observăm că “în iluminism, când accentul activității școlii cădea pe

predarea materiei, metoda de predare a lecției era expunerea; acestea, elevii îi răspundeau prin o ascultare relativ pasivă, urmată apoi de memorizarea celor predate...elevul era pus să lucreze singur, nu în colaborare cu colegii săi.” [Șt.Bârsănescu, 40, p. 327]

Prin victoria deplină, sau aproape deplină a școlii active în democrațiile postbelice, în ceea ce privește metodele observăm că situația este cu totul alta. Se constată că *“învățământul nu face acum uz numai de expunere în predare, ci și de procedee noi, mai ales de întrebare și activitatea practică a elevului...profesorul face acum apel la **experiența** elevilor, ca să-i facă a trăi prin lecție o viață spirituală mai bogată și variază desfășurarea lecției după individualitatea școlarilor; în fine rațiuni pedagogice impun sisteme individualiste (sistemul Dalton) sau colectiviste de lucru (sistemul Winnetka) și metoda comunităților de muncă.”* [Ibid., p. 327]

Gh.Asachi a fost preocupat de asemenea și de metodele de educație și instruire. El a înțeles că nivelul cunoștințelor care se predau și calitatea însușirii lor erau determinate nu numai de condițiile materiale, de cărțile școlare și materialul didactic, de conținutul programatic, dar și de metode.

Dorind să ridice învățământului la nivel european, el insista să fie introdus în școli „un metod lesnicios, după pilda țărilor străine.” [T.Ciubotaru, p. 239] Preocupările lui Asachi cu privire la îmbunătățirea metodelor de instruire și educație au început din momentul în care a ajuns profesor la Academia domnească, și mai ales când a activat ca referendar al școlilor. În concepția sa, „nimeritul scopos la învățături atâră nu numai din alegerea și orânduirea obiceiurilor, ci mai vârtos și de metod, adică de modul cum să se predea acele obiecturi.” [Ibid.]

Scopul lui Gh.Asachi era de a ușura activitatea de muncă a pedagogului și elevului cu cărțile și de a obține o reușită școlară bună. Prin metoda ușoară și lămurită, Asachi înțelegea predarea învățământului „în limba micii sale”, iar „învățarea limbilor vechi și clasice trebuie să fie socotite la noi ca ajutoare.” [N.Enescu, 75, p. 164]

Astfel Asachi socotea drept *metodă fundamentală predarea cunoștințelor în limba maternă*. De fapt aceasta nu era o metodă, mai degrabă era un *principiu de politică socială și școlară*, pe care el a reușit să-l impună boierimii reacționare, fiind afirmată în anafora din 1 ianuarie 1828, a fost întărită de domn prin hrisovul din 28 martie 1828 și confirmată de *Regulamentul Organic* (art. 421) și de celelalte regulamente școlare la elaborarea cărora a participat Gh.Asachi (1830, 1832, 1835, 1838). Sprijinită de mitropolitul Veniamin, câțiva boieri progresiști și grupul de intelectuali ridicat din burghezie, acest principiu s-a impus în tot sistemul de școli de toate gradele din Moldova și rămâne în vigoare și azi ca unul dintre cele fundamentale învățământului românesc [Ibid., p. 164]

Din sursele cercetate constatăm că metodele propriu-zise de care s-a ocupat Gh.Asachi vizau aspectele

tehnologiei speciale a procesului instructiv-educativ din școală și societate și aplicarea individuală a metodelor în dependență de particularitățile de vârstă.

Gh.Asachi, fiind la curent cu mișcarea pedagogică apuseană, dorea să introducă în școlile naționale tot ce era mai progresist în țările civilizate.

Prin *Prescriptul* din 1 martie 1829, Gh.Asachi recomandă folosirea “metodului Lancastric”, care era mult folosit în Anglia, Franța, Rusia, socotind-o ca pe cea mai practică, pentru a rezolva lipsa de abecedare tipărite și lipsa de profesori în raport cu numărul mare al elevilor. [S.Stoian, 129, p. 198-1999] Cu ajutorul ei elevii clasei I treceau ușor de la metoda slovenirii, chinuitoare, care era utilizată anterior, la *metoda fonetică* cu pronunțarea latină a sunetelor: *A, a, B (be)*. Această metodă a fost aplicată apoi și la întocmirea abecedarului lui Săulescu (1832). După recomandările lui Gh.Asachi, scrierea se forma pe baza unor *exercitări de scriere pe nisip*, apoi *pe plăcuțe de ardezie*, apoi *pe hârtie*, și apoi în *caiet special de caligrafie*. [N.Enescu, 75, p. 165]

În 1834, când a luat ființă școala fetelor, Gh.Asachi recomandă o metodă nouă “*sistemul lui Pestalozzi*”, după care elevele anului I învățau citirea, scrierea, aritmetica de rost și sfintele rugăciuni, împletitul de colțuni și cusutul. [Gh.Ghibănescu, 81, 1935, p. 13] Sistemul lui Pestalozzi în acea vreme reprezenta tot ce era mai desăvârșit în materie de metodică, învățământul gradat sistematic, pe baza intuiției metodice, a materialului didactic, a lucrărilor practice, metoda fonetică, în predarea alfabetului și cu exerciții pregătitoare de vorbire și scriere, tratarea blândă a elevilor. [N.Enescu, 76, p. 166]

Pentru predarea științelor naturii, a științelor sociale și a matematicilor din clasele normale, gimnazii și academie, Gh.Asachi recomandă folosirea *metodei intuitive, experimentale, demonstrative, excursiile, conversația*. Or, pentru a obține eficiență în procesul de învățământ în cadrul lecției este rațional să fie aplicate pe larg formele active de instruire. [T. Ciubotaru, 53, p. 270] Se cere de menționat de asemenea că pentru implementarea acestor metode Gh.Asachi însuși s-a ocupat de procurarea și înzestrarea școlilor cu material didactic.

Gh. Asachi, fiind cunoscut cu practica școlilor din Apus, a elaborat indicații metodice cu privire la cadrul formal al organizării volumului de cunoștințe care constituia conținutul procesului instructiv-educativ zilnic. Astfel, pentru lancastru, clasele normale și cele gimnaziale propunea lecția cu o durată de 1½ oră. Prin *Regulamentul școlar* din 1835, Gh.Asachi indica și momentele lecției: a) apelul și însemnarea celor absenți; b) “prescurtătoarea repetiție a lecției trecute prin întrebări”; c) explicarea lecției noi – cu notarea de către elevi a ideilor principale și cu întrebări puse de profesor, spre a se încredința că elevii au înțeles “tâlcurile ce le-a rostit” (metoda conversației); d) tema de pregătit acasă – pe care apoi profesorul o va corecta și aprecia. Profesorul va priveghea să se păstreze “buna orânduială și liniște în cursul paradosirii.” [Apud N.Enescu, 76,

p. 167] Din descrierea organizării procesului instructiv-educativ în cadrul lecției constatăm că Gh.Asachi greșea doar în cazul când a stabilit durata lecției de 1 ½ oră. Propunea ca în academie – facultăți, cursuri extraordinare, învățământul să se predea sub formă de prelegeri. La unele cursuri recomanda folosirea materialului intuitiv, a metodei demonstrative și conversației. Or, Gh.Asachi a introdus în predarea învățământului în școlile de toate gradele o varietate de metode și de practici noi care se implementau în țările înaintate din Apus și în Rusia, astfel ușurând munca elevilor și a profesorilor și ridicând nivelul învățământului.

Gh.Asachi nu a lăsat fără atenție nici procesul de stabilire a progresului elevilor la învățătură și stăruința depusă de profesor la îndeplinirea îndatoririlor lui și a elaborat metodele de evaluare a acestora. Prin regulamentele școlare a stabilit *organe de control* pentru fiecare școală, a introdus *verificarea cunoștințelor elevilor* de către profesor, zilnic - la începutul fiecărei lecții; săptămânal – sâmbăta, și lunar; în *Regulamentele școlare* a mai prevăzut și două *examene semestriale* cu caracter public, anunțate în mass media: în februarie, pentru semestrul de iarnă, care începea la 1 septembrie, și în iulie, pentru semestrul de vară. [N.Enescu, 76, p. 168] Aprecierea elevilor se făcea cu note de la 1 la 4, conform regulamentelor școlare din 1835, 1838, nota 1 fiind cea mai mare; sau și prin calificativele: *eminența, prima, secunda, terța*. [Ibid., p. 169] La sfârșitul întregului curs al gimnaziului, al cursurilor academiei se depunea un *examen general* din toate materiile ciclului respectiv – acordându-se celor reușiți diplome etc., pe baza cărora se puteau obține slujbe de stat.

Gh.Asachi mai organiza și *examene ad-hoc și extraordinare* în cazul când un copil pregătit în familie dorea să urmeze o școală de stat, ca să se stabilească clasa în care poate fi înscris, s-au când constata o neregulă în promovarea elevilor slab pregătiți. [Ibid.]

Merită a fi menționat faptul că Gh.Asachi vedea un mijloc important de activizare și stimulare a copiilor în organizarea *serbărilor școlare, a expozițiilor școlare* după el expozițiile școlare trebuiau să cuprindă lucrările efectuate de elevi compuneri, desene de arhitectură și topografie, desene istorice, tablouri pictate, litografii, păsări împăiate; fetele prezentau cusături, tapiserii, flori etc.; elevii școlii de arte și meșteșuguri prezentau diferite “obiecte manufacturate”; se prezentau de asemeni și lucrările tipărite sau manuscrise ale profesorilor. Epitropia învățăturilor publice acorda *premii*, era o metodă recomandată de Gh.Asachi în scopul trezirii spiritului de competiție între elevi la învățătură, în munca de creație, pentru o purtare bună, a ridica autoritatea celor premiați – o metodă de stimulare a elevilor și studenților azi cam dată uitării, deși este una dintre cele mai eficiente, în special în condițiile societății democratice pe care o construim în R.Moldova, căci o societate democratică presupune spirit competitiv și concurență loială, prin care este stimulat progresul personal și cel social.

Serbările școlare constituiau un mijloc educativ esențial, în opinia lui Gh.Asachi. El s-a dovedit a fi un mare pasionat pentru ele și chiar un adevărat maestru în organizarea lor. Cu ocazia examenelor publice, îndeosebi a celor de vară, propunea organizarea serbărilor școlare cu un program de coruri, recitări, citiri din compuneri proprii. ..., a contribuit la organizarea primelor reprezentanții teatrale, de operă (1816, 1817) în limba română cu elevii Academiei Domnești. [Ibid.]

Or, Gh.Asachi, prin introducerea întregului sistem de metode și mijloace de instruire și educație, a reușit să introducă un regim educativ nou, recomandat de marii pedagogi progresiști ai timpului, a reușit să scoată elevii de sub regimul bătăii, de sub teroarea ciomagului... deși se mai întrebuința, totuși aceasta era condamnată. Acest sistem a contribuit să se înlăture munca după metodele empirice. El conținea experiența pedagogilor progresiști din țările înaintate din Europa care le experimentase deja.

Deși unele din aceste metode și mijloace erau criticabile, de exemplu metoda Lancaster, totuși majoritatea lor - *învățământul în limba națională* (principiu), *metoda fonetică, intuitivă, demonstrativă, lecția metodică, evaluarea cunoștințelor, examenele, expoziția, serbarea, regimul uman de educație* etc., sunt și azi actuale și eficiente.

Ion Creangă nu și-a limitat activitatea didactică la elaborarea cărților didactice, dar și la elaborarea de metode eficiente de instruire.

Combinarea metodelor, principiu definitoriu și metodologiei educaționale moderne, a constituit nucleul conceptului metodologic al lui Ion Creangă.

Fiind influențat de concepțiile pedagogice ale lui Rousseau, Pestalozzi, în timpul frecventării prelegerilor lui T.Maiorescu, Creangă a înțeles că învățământul nu poate fi întemeiat pe o singură metodă, oricât de bună ar fi ea. O eficiență deplină poate fi obținută numai prin conlucrarea a mai multor metode, ori a educației în complex care vizează toate căile de asimilare a cunoștințelor și capacitatea elevilor.

Centrarea metodologiei educaționale pe universul intim al celui educat. Didactica lui I.Creangă pornea de la realitatea unității interne a ființei umane, care presupune interdependența obiectivă a capacităților individuale ale personalității și ca rezultat - concordanța dintre ele din punct de vedere al gradului dezvoltării. În acest context, el menționa: “Învățătorul dă hrană minții și inimii.” [61, p. 35], unde conchidem că esența metodei (cu sensul de *concept metodologic*.-O.B.) elaborate de Creangă este orientată la dezvoltarea simultană a tuturor capacităților copiilor, care și implică aplicarea de ansamblu a diferitor procedee de educație și instruire.

Meritul lui I. Creangă este aici de a fi împărtășit și dezvoltat ideile pedagogului elvețian Pestalozzi: a observa că *în procesul instruirii nu poate fi cu succes asigurată dezvoltarea intelectuală dacă predarea nu asigură în același timp și educația a morală*. De aici și se poate constata predilecția lui I. Creangă pentru organizarea *convorbirilor cu caracter moral cu elevii*, precum și locul deosebit pe care-l ocupau “*istorioarele morale*” (subl.n. - O.B.) în munca sa de învățător și în creația sa didactică, dar mai ales exemplele de omenie și dovezile de iubire ce emanau neîncetat din sufletul larg al pedagogului. [I. Țurcanu, 137, p. 70] Astfel observăm că “...povestitorul humuleștean are iscusința de a pune în fiecare din eroii săi propriile sentimente, de a le da viață.” [61, p. 15] Drept exemplu sunt și poveștile *Capra cutrei iezi*, *Punguța cu doi bani*, basmul *Povestea lui Harap Alb* etc. Tot ce ne-a lăsat I. Creangă în acest aspect prezintă la astăzi un adevăr recunoscut la scară națională în învățământul românesc. Opera lui artistică încântă prin tematica rurală, prin realitatea vieții țăranului, prin neîntrecutul stil și limba îmbibată cu zicale populare pline de povește moralizatoare. Cu atât mai valoroasă, dacă ținem cont și de faptul că în ultimii ani au loc traduceri în “majoritatea limbilor de pe diferite meridiane (numărul lor a ajuns la 33): arabă, bulgară, greacă, italiană, germană, portugheză, franceză, vietnameză...” [Ibid., p. 17]

Cu privire la metodă, I. Creangă menționa că ar fi bine de organizat instruirea în așa mod ca acolo unde e posibil să se desfășoare de către unul și același cadru didactic (avea în vedere clasele primare). Conceptul metodologic al lui I. Creangă în acest aspect este aplicabil azi la clasele gimnaziale și liceale în contextul disciplinei școlare: *Limba și literatura română*, *Istoria*, *Matematica* etc. Acest concept este promovat de I. Creangă în condițiile în care un învățător predă concomitent în câteva clase, practică defectuoasă, criticată vehement de către el: “...unirea clasei I-a cu clasa II-a sub un singur institutor care, oricât de activ și de conștiincios ar fi el, nici disciplina nu o poate ține cum trebuie, nici instrucțiunea nu o poate da cum se cade.” [Apud I. Țurcanu, 137, p. 71]

Deși părtăș și totodată creator de metode noi, I. Creangă a trebuit să accepte și procedee de instruire învechite, dar încă utile în vremea și în mediul în care a activat. Astfel, el a folosit sistemul de predare lancasterian, care permitea o eficiență, cei drept modestă, a instruirii în clasele supraaglomerate. I. Creangă a reușit ca în acest sistem, cu un grup de 90 de elevi, să aplice metoda mixtă, ceea ce însemna că lucra și “mutual” - elevii lucrau sub conducerea lui nemijlocită, dar și individual, iar unele sarcini ce țineau de exemplu de exercitarea vorbirii orale, sau calculul matematic, le realiza cu ajutorul metodei simultane (cu toții odată).

Or, I. Creangă nu numai că a cunoscut specificul lucrului instructiv-educativ în astfel de clase, l-a dirijat cu pricepere și măiestrie, dar a și înlăturat treptat vechea metodică, prin dezicerea de învățarea cu monitori și introducerea sistemului său didactic, favorizat de folosirea pe scară largă a manualelor sale. A aplicat tot mai des *metoda mixtă*, care îi oferea posibilități de a pune frecvent la încercare procedee de lucru individual cu copiii, ca să ajungă până la urmă să organizeze procesul de instruire în întregime prin contactul direct cu copiii, fie individual, fie simultan.

Pe lângă aportul pe care l-a adus I. Creangă în dezvoltarea și inovarea metodologiei educaționale ține și de calitatea sa de autor de ghiduri metodologice, deci a fost și un *cercetător* și *conceptor* de metodologii educaționale. Cu privire la volumul de predare a cunoștințelor, de ex., el scria: “Eu cred că e bine să învețe școlarii mai puține lucruri, dar să le știe bine.” [I. Creangă, 61, p. 35] Cu privire la comunicarea la elevi a definițiilor spunea: “*Eu scot definițiile din exemple, din povestiri, din ce știu copii mai dinainte. Eu cu întrebările dovedesc: îi întreb mereu și până la urmă se face lumină. Și eu și copiii mergem la adevăr.*” [Ibid.]

I. Creangă acorda atenție sporită îndeosebi utilizării limbii materne în procesul instruirii. Astfel el sublinia: “*Toate lecțiile să se facă într-un limbaj scurt și lămurit, ferindu-se învățătorul ca de foc de a vâri în capul școlarilor cuvinte neînțelese, care cer explicarea explicării, din care se înstrăinează limba, se pierde șirul ideilor, esența lucrului, și timpul înzadar.*” [Ibid.] (S.n.-O.B). I. Creangă evidențiază în mod special scopul școlii în acest sens: “*Scopul școlii este și acela, și poate cel mai esențial, de a învăța și a păstra cu cea mai mare sfințenie limba națională, de care se leagă tot trecutul unui popor cu datinile străbune, jocurile, cîmiliturile, proverbele, legendele și cântecele populare cele pline de dulceață...*” [apud T. Ciubotaru, 54, p. 312]

I. Creangă e elaborat un șir de sfaturi metodice cu privire la organizarea lecțiilor de citire, printre care:

- a) să nu se propună pentru a fi citite fragmente voluminoase;
- b) la fiecare lecție de cerut să citească tare, fără a se grăbi, să pronunțe clar fiecare cuvânt în așa mod ca să se audă terminația lui (sincoparea terminațiilor cuvintelor este un fenomen caracteristic mai ales pronunției moldovenești, care azi în R. Moldova este foarte frecvent și de o intensitate catastrofală .- O.B.);
- c) să nu se permită citirea monotona, cântată;
- d) este de dorit ca mai întâi învățătorul să citească copiilor fragmentul respectând toate regulile de citire, apoi să ceară elevilor acest lucru. [Ibid., p. 313]

Un merit deosebit revine lui I. Creangă atunci când indică asupra rolului important al *principiului intuitiv* în predare. El insista ca în școală să fie tot timpul la îndemâna pedagogului materiale intuitive. Unele din ele pot fi aduse de către elevi de acasă, cu acordul părinților. Acestea pot fi: nuci, mere, fasole, mazăre, prăsade, bostan, etc.... cu ajutorul lor ușor se pot forma deprinderi de a efectua operații de calcul matematic... [Ibid., p. 312]

M. Eminescu a adoptat o atitudine constructivă care după cum am văzut garanta organizarea învățământului dintr-o fază a dezvoltării lui într-alta mai avantajoasă. Gândirea pedagogică eminesciană s-a distins prin harul poetului de a dezvălui un spectru larg de întrebări dintre care unele au fost deja elucidate. El a venit cu idei și recomandări didactice inovatoare, care erau predestinate pregătirii teoretice a învățătorului, ridicării nivelului științific al procesului de instruire, pleda pentru organizarea însușirii conștiente și active a materiei de învățământ, astfel dorind să înlăture din practica școlii sistemul de predare dogmatic. El și-a expus ideile în mai multe aspecte ale didacticii. A dat dovadă de o cunoaștere avansată a metodologiei cunoașterii.

Repudiind scolasticismul școlii vechi, el indică metoda avansată de predare a disciplinelor școlare, care prevede folosirea materialului ilustrativ pentru a pune în acțiune imaginația și judecata: „eu știu chinul, scrie M. Eminescu, ce l-am avut eu însumi cu matematicile în copilărie, din cauza modului rău în care mi se punea ... În urmă am văzut că-s cele mai ușoare, desigur, pe de-o mie de părți decât limbile, care cer memorie multă. Ele sunt un joc cu cele mai simple legi ale judecății omenești, numai acele legi nu trebuie puse în joc goale și fără nici un cuprins, ci totdeauna aplicate asupra unor icoane văzute ochilor.” [Apud C. Popovici, 119, p. 117] Experiența personală amară îl face adept înflăcărat al metodei deductive și al exemplului concret.

În funcția de revizor școlar, asistând la lecțiile profesorilor care organizau procesul de organizare a cunoștințelor, a avut posibilitate să formuleze concluzii cu privire la modul de predare și să propage *metoda analitică și sintetică* de predare (cu sensul de *concept metodologic* - O.B.). M. Eminescu a admis posibilitatea cunoașterii de către om a realității obiective cu ajutorul gândirii care o reflectă în mod adecvat. În acest context, M. Eminescu accentua necesitatea însușirii conștiente și active a cunoștințelor de către elev. Esența ei poate fi exprimată prin cerința imperativă a poetului: “Toate cu înțeles, nimic mort, nimic mecanicește”. [Apud T. Ciubotaru, 53, p. 289]

Facultățile mintale se pot dezvolta prin intermediul metodelor de exercitare, deoarece “nici un om nu se întărește citind un tratat de gimnastică, ci făcând exerciții...” [Ibid.]

Investigațiile efectuate ne permit să constatăm că M. Eminescu a formulat o serie de cerințe didactice, îndrumări și recomandări concrete care erau adresate în special învățătorului din școala primară. Printre cele mai importante cerințe didactice au fost:

- cunoștințele care urmează a fi predate să fie autentice și sigure, numai ele pot asigura însușirea

conștientă și temeinică contribuind la dezvoltarea intelectuală;

- accesibilitatea cunoștințelor prevăzute de programă să fie atât din punct de vedere al volumului cât și a calității lor, în corespundere cu posibilitățile și particularitățile de vârstă ale copilului: "... Cunoștințele puține și bine mistuite limpezesc conștiința, formează o cărare bătută a cugetării, o normă care regulează întreaga viață intelectuală..." [Ibid., p. 290];

- M.Eminescu propunea ca lecțiilor să li se dea un caracter *intuitiv*, în special la clasele primare, unde după părerea lui nu putea avea loc însușirea conștientă și activă a cunoștințelor, metoda intuitivă este "metoda cea mai priincioasă să se dea școlarilor învățătura cuvenită..." [Ibid.];

- procesul instructiv să fie bine organizat și să decurgă succesiv și în așa fel încât însușirea materiei noi să constituie o nouă treaptă care să fie pregătită de cunoștințele anterioare ale copilului;

- unitatea dintre gândire și limbaj constituia o altă cerință didactică progresistă pentru acea perioadă;

- subliniind preponderența limbii materne pentru perceperea variatelor noțiuni și categorii, formarea limbii elevului era pusă de M.Eminescu în strânsă legătură cu calitatea limbii învățătorului, cu limba manualelor și cu metoda de predare; el propunea ca la lecțiile de gramatică să se folosească *metoda inductivă*, pornindu-se de la exemple luate din limba vie spre generalizări, reguli, definiții;

- pentru însușirea conștientă și aprofundată a noțiunilor matematice, M.Eminescu ne-a lăsat o serie de recomandări metodice de predare care surprind prin finețea și subtilitatea lor, printre ele pot fi enumerate *metoda demonstrativă*;

- la predarea geografiei în școala primară recomanda să fie practicate și "*descrieri ale țării proprii*" [Apud T.Ciubotaru, 53, p. 293], care contribuiau la cultivarea sentimentelor patriotice; să utilizeze pe larg metoda intuitivă aplicând principiul de la cunoscut la necunoscut;

- cunoștințele istorice propunea să fie predate și însușite "*în mod genetic, arătându-se cum o stare de lucruri sa dezvoltat din alta*." [Ibid.]

M.Eminescu propaga metoda nouă, progresistă care excludea orice măsuri disciplinare de tipul *Calului Bălan* și *Sfântului Nicolai*; datorită ei în școli „nu mai întâlnim pe învățătorul sever și cu vergele în mână ci cu sufletul uman care se pogoară la treapta sufletelor copilărești și le disciplinează nu le silește.” [C.Popovici, 119, p. 121]

Or, M.Eminescu s-a manifestat nu numai în calitate de pedagog practic, care a contribuit la prosperarea învățământului din perioada respectivă, ci și ca un teoretician de forță – promotor al celor mai progresiste și oportune idei pentru prosperarea luminării poporului.

În concluzie. Demersul pedagogic al celor trei clasici ai literaturii române – Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu, a evoluat de la conceptualizarea sistemului de învățământ în toate componentele sale până la

metodologiile educaționale, pe care le-au înțeles dinspre specificul de cunoaștere, formare și dezvoltare al copilului și specificul materiilor predate.

Ca și în cazul celorlalte domenii ale educației, cei trei clasici au inclus în demersul lor metodologic și valorile limbii materne, care sugerează abordări metodologice conforme cu spiritul ei, căci orice cunoaștere și orice situație educațională se realizează prin limbă și datorită limbii, limba maternă fiind cea mai importantă în educație.

Astfel conceput și promovat, demersul metodologic al lui Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu se înscrie perfect și în conceptul metodologic modern.

Concluzii la Capitolul II:

- Clasicii literaturii române, originari din Principatul Moldovei – Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu, în activitatea lor pedagogică, managerială, publicistică, precum și în cea artistică, au valorificat și au lansat idei moderne și îndrăznețe cu privire la formarea profesională inițială și continuă a cadrelor didactice naționale, acestea acoperind toate domeniile educației și învățământului și reprezentând caracteristicile esențiale ale acestora, de aceea sunt actuale și azi pentru învățământul din R.Moldova, căci se înscriu pe coordonata continuității, unității și perenității conștiinței naționale a românilor.

- Conform conceptului promovat de către cei trei clasici, rolul cadrelor didactice este primordial în formarea tineretului, în dezvoltarea dragostei de neam și de țară, precum și în cultivarea generală și pedagogică a maselor populare. Condiție definitorie a acestei misiuni este posedarea de către cadrele didactice a adevărului științific.

- Principiile de elaborare a pieselor curriculare, promovate de cei trei clasici, sunt conforme conceptului educațional progresist al sec. XIX, promovat în Europa occidentală și, parțial, în Rusia.

- În cea mai mare parte - *principiul accesibilității, intuitivității, corectitudinii lingvistice, centrării pe experiența copiilor și a părinților, pe spațiul educațional familiar copiilor, pe valorile culturii naționale, racordării la particularitățile psihologice și de vârstă ale elevilor, caracterului logic al expunerii, etc., etc.*, răspund și rigorilor învățământului modern. Unele dintre ele au devenit atât de familiare pedagogilor de azi încât s-au sudat în conștiința lor pedagogică ca principii clasice ale pedagogiei universale.

- Demersul pedagogic al celor trei clasici ai literaturii române – Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu, a evoluat de la conceptualizarea sistemului de învățământ în toate componentele sale până la metodologiile educaționale, pe care le-au înțeles dinspre specificul de cunoaștere, formare și dezvoltare al copilului și specificul materiilor predate.

- Ca și în cazul celorlalte domenii ale educației, cei trei clasici au inclus în demersul lor metodologic și

valorile limbii materne, care sugerează abordări metodologice conforme cu spiritul ei, căci orice cunoaștere și orice situație educațională se realizează prin limbă și datorită limbii, limba maternă fiind cea mai importantă în educație.

- Majoritatea acestor idei au fost realizate în practica școlară a timpului de către chiar autorii lor, celelalte au fost traduse în viață de către discipolii și succesorii lor fideli.

- O valoare pedagogică inestimabilă a celor trei clasici ai literaturii noastre, neînregistrată de nici un cercetător al creației lor anume ca valoare pedagogică, este atitudinea militantă, profund morală, deontologică a lor față de problemele educației și învățământului național.

- Fertilizarea cadrului teoretic și praxiologic al pedagogiei moderne din R.Moldova cu ideile, conceptele, principiile și atitudinile pedagogice, elaborat de către cei trei clasici, în special despre originea și evoluția în timp a acestor a în spațiul educațional românesc, valorificând și activitatea lor pedagogică, ar aduce un plus de cunoaștere și aplicare a acestui tezaur de către pedagogii de azi, căci valorile culturii naționale se însușesc și se promovează mai ușor, ele fiind parte integrantă din cugetul și simțirea noastră.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetarea realizată s-a soldat cu idei, concluzii și recomandări practice, care confirmă conceptul ei, ipoteza formulată, soluționează problema desemnată prin atingerea obiectivelor generale stabilite. Principalele rezultate ale cercetării denotă valoarea ei teoretică și aplicativă, acestea fiind sintetizate în mare parte și de concluziile și recomandările care urmează.

1. Secolul al XIX-lea, fiind perioada de definitivare a procesului de constituire a națiunii române, a reprezentat în mod obiectiv și perioada de constituire a învățământului național românesc, o națiune nefiind întregită fără o educație și un învățământ care s-o formeze prin cultivarea tinerei generații. Această acțiune este astăzi preluată și de învățământul din R.Moldova care-și propune reedificarea identității poporului său, în condiții socio-economice și cultural-spirituale noi.

2. Caracterul obiectiv al constituirii învățământului național românesc s-a realizat prin acțiunea factorului subiectiv – oamenii de cultură, care este generat oportun de națiunea în devenire. Cele mai importante personalități care au edificat învățământul național în Principatul Moldova în sec. XIX sunt clasicii literaturii române Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu. Această calitate a lor este demonstrată de întreaga lor activitate social-culturală în general și de cea pedagogică, în particular.

3. Cei trei clasici ai literaturii române și-au adus un aport semnificativ în toate sferile educației și învățământului:

- au sintetizat etnopedagogia românească, experiențele educaționale ale poporului cu conceptele filosofice și educaționale europene progresiste;

- s-au opus vehement practicilor sociale și educaționale antiumane, limitării științifice, culturale și practice a educației și învățământului din Moldova sec. al XIX-lea, le-au criticat, au demonstrat ineficiența și caracterul dăunător;

- au propus concepte originale și pertinente de edificare a unui învățământ național modern; au creat prin activitate proprie condiții propice edificării unui sistem modern de învățământ: idei, concepte și principii; proiecte educaționale la scară regională și națională; instituții de învățământ; organe de presă; manuale și materiale didactice etc.

- au valorificat, au formulat și au promovat principii de elaborare a pieselor curriculare - *principiul accesibilității, intuitivității, corectitudinii lingvistice, centrării pe experiența copiilor și a părinților, pe spațiul educațional familiar copiilor, pe valorile culturii naționale, racordării la particularitățile psihologice și de vârstă ale elevilor, caracterului logic al expunerii*, etc., etc., conforme conceptului educațional progresist al sec. XIX, promovat în Europa occidentală și, parțial, în Rusia, și care sunt actuale și azi, ele fiind aplicate în

construcția și dezvoltarea curriculară din R.Moldova, iar Gh.Asachi și I.Creangă s-au produs ei înșiși în calitate de autori de regulamente, programe, manuale și ghiduri metodologice;

- au valorificat, au elaborat și au promovat metodologii educaționale avansate, pe care le-au înțeles dinspre specificul de cunoaștere, formare și dezvoltare al copilului și dinspre specificul materiilor predate; ca și în cazul celorlalte domenii ale educației, cei trei clasici au inclus în demersul lor metodologic și valorile limbii materne, care sugerează abordări metodologice conforme cu spiritul ei, căci orice cunoaștere și orice situație educațională se realizează prin limbă și datorită limbii, limba maternă fiind cea mai importantă în educație;

- au valorificat și au lansat idei moderne și îndrăznețe cu privire la formarea profesională inițială și continuă a cadrelor didactice naționale, acestea acoperind toate domeniile educației și învățământului și reprezentând caracteristicile esențiale ale acestora, de aceea sunt actuale și azi pentru învățământul din R.Moldova, căci se înscriu pe coordonata continuității, unității și perenității conștiinței naționale a românilor.

4. Prin activitatea pedagogică amplă, cei trei clasici ai literaturii române din Principatul Moldovei și-au extins demersul pedagogic asupra tuturor categoriilor de educați, iar prin activitatea artistică și cea publicistică - și asupra întregii națiuni române.

5. Majoritatea valorilor pedagogice explorate sau/și elaborate de către Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu, au fost realizate în practica școlară a timpului de către chiar autorii lor, celelalte au fost traduse în viață de către discipolii și succesorii lor fideli: Gh.Asachi, I.Creangă și M.Eminescu s-au produs ei înșiși ca pedagogi practicieni moderni în diverse instituții de învățământ, iar prin viața și activitatea lor social-politică, cultural-artistică și pedagogică, certifică prezența în tezaurul cultural-spiritual al Moldovei din sec. al XIX-lea a unui sistem de idei, principii, concepte și teorii pedagogice avansate, actualitatea cărora, în cea mai mare parte, nu s-a diminuat nici azi datorită caracterului peren și congenital al acestora pentru "devenirea întru ființă" (C.Noica) a națiunii române.

6. O valoare pedagogică inestimabilă a celor trei clasici ai literaturii noastre, neînregistrată de nici un cercetător al creației lor anume ca valoare pedagogică, este atitudinea militantă, profund morală, deontologică a lor față de problemele educației și învățământului național.

7. Actualitatea și perenitatea valorilor pedagogice promovate de cei trei clasici ai literaturii române – idei, concepte, principii, piese curriculare etc., este demonstrată de caracterul continuu al reformelor educaționale și în spațiul educațional al R.Moldova – *tendințe definitorii ale acestuia*,

pentru care semnează pedagogi și cercetători de seamă ai pedagogiei naționale, precum Șt.Bârsănescu, C. Narly, T.Ciubotaru, I.Țurcanu, Vl.Pâslaru etc.

Recomandări practice:

1. Fertilizarea cadrului teoretic și praxiologic educațional din R.Moldova cu ideile, conceptele principiile și atitudinile pedagogice ale celor trei clasici ai literaturii române.

2. Implementarea tezaurului pedagogic elaborat de către cei trei clasici dinspre originea și evoluția lui în timp în spațiul educațional românesc, valorificând și activitatea lor pedagogică, fapt care ar aduce un plus de cunoaștere și aplicare a acestui tezaur de către pedagogii de azi, căci valorile culturii naționale se însușesc și se promovează mai ușor, ele fiind parte integrantă din cugetul și simțirea noastră.

3. Cercetarea în continuare a valorilor pedagogice ale celor trei clasici ai literaturii române în varia contexte istorice, pentru a întregi cunoștințele istorice despre evoluția și continuitatea acestuia în viața cultural-spirituală a națiunii române, în general, în viața poporului Republicii Moldova, în special, și în conceptualizarea și desfășurarea reformei învățământului în Republica Moldova, în particular.

ADNOTARE

la teza de doctor în pedagogie *Tendențe și valori ale învățământului modern în lucrările și activitatea pedagogică a lui Gh. Asachi, I. Creangă și M. Eminescu*, specialitatea 13.00.01- Pedagogie generală, autor BABĂRĂ Otilia

În contextul reformei globale a educației și învățământului în Republica Moldova, al reintegrării acestuia în învățământul european, o deosebită importanță o are revalorificarea operei și activității pedagogice a clasicilor români din sec. XIX Gh.Asachi, I. Creangă și M.Eminescu, care au activat în perioada definitivării procesului de constituire a învățământului național românesc.

Pornind de la aceste principii definitorii cercetării istoriei pedagogiei naționale, autoarea a studiat fenomenul pedagogic din România, sec. XIX; a determinat spectrul problemelor educaționale din sec. XIX, eterogenitatea și complexitatea acestora; a stabilit modalități de soluționare a problematicii educaționale stipulate în opera clasicilor literaturii române Gh.Asachi, I.Creangă, M.Eminescu; a precizat contribuția celor trei clasici la dezvoltarea gândirii pedagogice românești.

Valorile teoretice ale cercetării au deschidere amplă către practica educațională, în special datorită inventarierii și sistematizării ideilor și conceptelor pedagogice ale celor trei clasici și dezvoltarea actualității lor pentru practica educațională modernă; au fost determinate circumstanțele (condițiile) valorificării tezaurului educațional din sec. XIX în contextul educațional modern și al reformei educaționale din R.Moldova, precum și datorită posibilității de a utiliza rezultatele cercetării în elaborarea unei noi istorii a școlii și gândirii pedagogice românești, de a aplica în practica educațională modernă tehnologii educaționale atestate în experiența didactică a sec. XIX și în cea a celor trei clasici ai literaturii române, de a fertiliza formarea profesională inițială și continuă a cadrelor didactice cu valori ale pedagogiei naționale și universale din sec. XIX.

Explorarea în viziune diacronică a valorilor create de cei trei clasici demonstrează că învățământul modern, ca și concept și orientare axiologică, este legat congenital de valorile pedagogice elaborate/promovate de clasicii literaturii române.

Dezvoltarea școlii și gândirii pedagogice în Moldova la etapa actuală este determinată semnificativ de tezaurul educațional al sec. al XIX-lea.

Continuitatea axiologică și conceptuală a pedagogiei naționale în secolele XIX, XX și XXI vădește unitatea cultural-spirituală a tuturor românilor, atribuie credibilitate sporită în reușita reformei educaționale în Republica Moldova.

Valorile pedagogice ale celor trei clasici reprezintă și un suport științific pentru renovarea politicilor și practicilor educaționale naționale moderne.

ANNOTATION

for the doctor theses in pedagogy *Tendencies and values of modern teaching in the works and pedagogic activity of Gh. Asachi, I. Creangă and M. Eminescu*, speciality 13.00.01- General Pedagogy, author BABĂRĂ Otilia

In the context of global reform in education and teaching in the Republic of Moldova, of its reinstate in European education, a big importance has the capitalization of the works and pedagogic activity of the Romanian classics of the 19th century Gh. Asachi, I. Creangă and M. Eminescu, who worked in the period of finalize in the process of building the national Romanian education.

Beginning from these defining principles of researching in the history of national pedagogy, the author has studied the pedagogic phenomenon from Romania, in the 19th century; has determined the spectrum of the educational problems from the 19th century, their complexity and intricacy; has established ways of solving the educational problems laid down in the works of the Romanian literature classics Gh. Asachi, I. Creangă and M. Eminescu; has specified the contribution of those three classics in the development of Romanian pedagogic thinking.

The theoretic values of the research have a wide opening to the educational practice, especially thanks to the invention and systematization of the pedagogic ideas and concepts of those three classics and the disclosure of their actuality for the modern educational practice; have been determined the circumstances (conditions) of valuing the educational treasure from the 19th century in the context of modern education and of educational reform in the Republic of Moldova, and also thanks to the possibility of using the research's results in making a new school history in the Romanian pedagogic thinking, for applying in the modern educational practice educational technologies certified in teaching experience of the 19th century and in that of those three classics of the Romanian literature, for fertilizing the initial continual professional formation of the teaching staff with values of national and universal pedagogy from the 19th century.

The search from the diachronic point of view of values created by those three classics proves that modern education, as the concept and the axiological orientation, is tightly connected by the pedagogic values made by the classics of the Romanian literature.

The development of school and thinking in Moldova at the moment is determined mainly by the educational treasure of the 19th century.

The axiological and conceptual continuity of the national pedagogy in the 19th, 20th and 21st century shows the cultural – spiritual agreement between all Romanians, assigns credibility at a high level in the success of the educational reform in the Republic of Moldova.

The pedagogic values of those three classics represent a scientific support for the improvement of the modern national educational policies and practices.

АННОТАЦИЯ

**к дис. д-ра пед. наук *Тенденции и ценности современного образования в работах и педагогической деятельности Г.Асаки, И.Крянгэ и М.Эминеску*,
специальность 13.00.01- Общая педагогика, автор: Отилия Бабэрэ**

В контексте глобальной реформы образования в Республике Молдова, его ре-интеграции в европейской системе образования особое значение приобретает переоценка творчества и педагогической деятельности классиков румынской литературы Г.Асаки, И.Крянгэ и М.Эминеску, которые творили в период завершения процесса становления румынской национальной системы образования.

Исходя из основополагающих принципов исследования истории национальной педагогики, автор изучила педагогическое явление в Румынии XIX в.; установила спектр проблем воспитания XIX века, их разновидность и комплексность; способы разрешения проблем воспитания в творчестве классиков румынской литературы Г.Асаки, И.Крянгэ и М.Эминеску; уточнила их вклад в развитии румынской педагогической мысли.

Теоретическое значение исследования широко раскрыто к педагогической практики, особенно благодаря инвентаризации и систематизации идей литературных классиков разработки стратегии внедрения данной педагогической концепции в современной практики; установлены условия усвоения педагогического тезауруса XIX века в современном воспитательном контексте и реформы образования в Республике Молдовы, а также благодаря возможности использования результатов исследования в написании новой истории школы и румынской педагогической мысли, педагогических технологий из дидактического опыта XIX в. и классиков румынской литературы, обогащения начальной профессиональной подготовки учителей национальными и всемирными ценностями XIX века.

Диахроническое исследование разработанных ценностей тремя классиков литературы доказывает, что современное образование, как аксиологически направленный концепт, генетически связан с педагогическими ценностями, разработанные/проводимые классиками румынской литературы.

Развитие школы и педагогической мысли Молдовы на современном этапе значительно обусловлены воспитательным тезаурусом XIX в.

Аксиологическая и концептуальная преемственность национальной педагогики XIX, XX и XXI веков – ***основные ее тенденции*** - доказывает и культурно-духовное единство всех румын, придает возрастающую достоверность в успехе реформы образования в Республике Молдова.

Педагогические ценности трех классиков румынской литературы представляют также и научную основу в национальной образовательной политики и воспитательной практики.

TERMENII CHEIE

Concepție educațională, continuitate în educație, educație lingvistică, experiență didactică, formarea profesională inițială a cadrelor didactice, gândire pedagogică, învățământ modern, istoria școlii, istoria pedagogiei, învățământ primar, învățământ general, învățământ superior, metodologie, pedagogie națională/pedagogie universală, piese curriculare, pedagogie populară, politici educaționale, problematică educațională, reformă a educației, sistem de învățământ, strategie didactică, tendințe, tezaur educațional, valori educaționale.

KEY WORDS

Educational conception, continuity in education, linguistic education, teaching experience, the initial professional formation of the teaching staff, pedagogic thinking, modern education, school's history, pedagogy's history, primary education, general education, high education, methodology, national pedagogy/ universal pedagogy, curricular tools, popular pedagogy, educational policies, educational problems, reform of education, educational system, teaching strategy, tendencies, educational treasures, educational values.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Концепция воспитания, преемственность в воспитании, лингвистическое воспитание, педагогический опыт, начальная профессиональная подготовка педагогических кадров, педагогическое мышление, современное образование, история школы, история педагогики, начальное образование, общее образование, высшее образование, методология, национальная/всемирная педагогика, куррикулумы, этнопедагогика, образовательная политика, образовательная проблематика, реформа образования, система образования, дидактическая стратегия, тенденции, воспитательное богатство, воспитательные ценности.

BIBLIOGRAFIE

I. Documente de arhivă

1. ACS a RSS Moldovenești, *Dosarul 3649, Fila 1*
2. ACS a RSS Moldovenești, *Dosarul 1275, Fila 15*
3. ACS a RSSM, *Dosarul 3372, Fila 2*
4. ACS a RSS Moldovenești, *Dosarul 3649, Fila 2*
5. ARHIVELE statului .- Buc., Fondul Ministerul Învățământului, 1868, *Dosarul 417/5*
6. ARHIVELE statului .- Iași, *Dosarul 236*
7. ARHIVA școlii pedagogice .- Iași, *Dosarul 2/1856*, p. 40-41
8. ARHIVA școlii pedagogice .- Iași, *Dosarul 5/1858*, p. 26

II. Acte legislative

9. *REGULAMENTUL organic*. Articolul 421
10. *LEGEA școlară pe anul 1851*, Iași, 1851
11. *HOTĂRÂREA CC al PCM și a Consiliului de Miniștri al RSSM din 12.IV.1989*

III. Periodice

12. *Albina Românească*, 1830, nr. 6
13. *Albina românească*, 1832, nr.15
14. *Albina românească*, 1832, nr.97
15. *Albina românească*, 1833, nr.11
16. *Albina Românească*, 1834, nr.28
17. *Albina românească*, 1834, nr.30
18. *Albina românească*, 1834, nr.96
19. *Albina românească*, 1834, nr.99
20. *Albina românească*, 1837, nr.36
21. *Albina Românească*, 1837, nr.59
22. *Albina românească*, 1839, nr.12
23. *Albina românească*, 1842, nr. 46
24. *Albina românească*, 1846, nr.70
25. *Albina românească*, 1848, nr. 90
26. *Icoana lumii*, 1840, nr.5
27. *Moldova Socialistă*, 13.IV.1989

28. *Revista de pedagogie* (București), 1975, nr. 7

29. *Revista de pedagogie* (București), 1968, nr. 4

IV. Surse bibliografice

30. *ALMANAH de învățătură*, Iași, 1861

31. ASACHI, Gh. (1788-1869). *Bibliografie. Contribuții la bibliografia județului Iași* .- Iași: Biblioteca județeană "Gh. Asachi", 1993, 80 p.

32. ASACHI, Gh., *Calendarul pentru români, anul 1858*

33. ASACHI, Gh., *Expoziția stării învățăturilor publice*, 1848.- Iași, Institutul Albinei, 1845, 24 p.

34. ASACHI, Gh., *Notiță biografică (1788-1869)*.- Iași, Biblioteca județeană, 1993, 80 p.

35. ASACHI, Gh., *Question de l'instruction publique en Moldavie*.- Iași, Institute de l'Albineille, 1858, 28 p.

36. ASACHI, Gh., *Restaurarea Școalelor Naționale în Moldova, la 1828*. În: *Scrieri literare*, Vol. I .- Buc., 1957

37. AVĂDĂNEI, M., *Condițiile în care a fost înființată școala preparandală din Iași acum 100 de ani* .- Buc., 1956

38. BART, Jean. Ion Creangă .- București, 1930

39. BART, Jean. Ion Creangă // *Adevărul literar și artistic*, 1930, nr.489

40. BÂRSĂNESCU, Șt, *Politica culturii în România contemporană. Studiu de Pedagogie* .- Iași, Tipografia concesionară Alexandru A. Țerec, 1937, 359 p.

41. BÂRSĂNESCU, Șt., *Istoria pedagogiei* .- Buc., EDP, 1972, 399 p.

42. BÂRSĂNESCU, Șt., *Istoria pedagogiei* .- Buc., EDP, 1976

43. BÂRSĂNESCU, Șt., *Istoria pedagogiei* .- Buc., EDP, 1978

44. BÂRSĂNESCU, Șt., *Pedagogie* .- Buc., EDP, 1981

45. BÂRSĂNESCU Șt., *Istoria pedagogiei* .- Buc., EDP, 1987

46. BRATU, B., *Învățătorul Ion Creangă* .- Buc., Editura de Stat Pedagogică, 1956, 250 p.

47. BRATU, S., *Ion Creangă* .- Buc., Editura Tineretului, 1968, 335 p.

48. BUCUN, N., BÎCU, V., *Reconsiderări ale sistemului de învățământ // Revista de Pedagogie și Psihologie*, 1992, nr. 5

49. CASABIANU, M., *Locke, Lucrările și ideile pedagogice // Revista pedagogică*, Anul I, nr. IX, 15 noiembrie 1875

50. CĂLINESCU, G., *Ion Creangă. Viața și opera* .- Buc., Editura Eminescu, 1978, 375 p.

51. CÂMPAN, F., *Despre algebra tipărită și cea de manuscris a lui Gh.Asachi // Revista*

Universității “A.I.Cuza”, Iași, Vol. II, 1955, p. 318-319

52. CIMPOIEȘ, M., IONESCU, O., *M.Eminescu, critic al școlii timpului său // Revista de pedagogie* (București), 1964, p. 102
53. CIUBOTARU, T., *Istoria învățământului și a gândirii pedagogice în Moldova* .- Ch., Ed. Lumina, 1991, 336 p.
54. CIUBOTARU, F.F., *Antologia pedagogiceskoi mîsli Moldovî* .- Ch., Ed. Știința, 1992, 512 p.
55. CLIMA, G., *Mihai Eminescu: cuget pedagogic. Carte pentru învățători* .- Ch., Ed. Lumina, 1991, 124 p.
56. CODRESCU, Th., *Uricarul*, VIII .- Iași, Tipografia Buciumului Român, 1886, 400 p.
57. CODRESCU, Th., *Uricarul*, XIX .- Iași, Tipografia Buciumului Român, 1891, 498 p.
58. *CONCEPȚIA dezvoltării învățământului în Republica Moldova* (Rezumat) // *Făclia*, 22 aprilie 1995
59. *CONCEPȚIA Formării Personalului din Învățământul Preuniversitar* / MET; Vl.Pâslaru (coord.), T.Callo, V.Gh.Cojocaru et al. // www.edu.md, 2007
60. CREANGĂ, I., ENĂCHESCU, Gh., *Povățuitoriu la citire prin scriere după sistemul fonetic* .- Iași, 1876
61. *CREANGĂ, Ion (1837-1889). Indice bibliografic* .- Ch., Ed. Cartea Moldovenească, 1963, 37 p.
62. CREANGĂ, Ion, *Opere complete*. Cu prefață de Gh.T.Kirileanu și N. Il.Chendi .- Buc., Ed. Cartea Românească, 1906, 324 p.
63. CREANGĂ, Ion, *Amintiri din copilărie*, Vol.I .- Ch., Ed. Lumina, 1990, 263 p.
64. *CREANGĂ, Ion. Documente*. Ediție îngrijită de Gh.Ungureanu .- Buc., Editura pentru literatură, 1964, 318 p.
65. CREANGĂ, Ion, *Metoda nouă de scriere și citire pentru uzul clasei întâi primară* .- Iași, Tipografia Goldner, 1868, 72 p.
66. CREANGĂ, Ion, *Opere*, Vol. II .- Ch., Ed. Literatura artistică, 1989, 432 p.
67. CREANGĂ, Ion, *Opere*, Vol. II .- Ch., Ed. Literatura artistică, 1978, 408 p.
68. CREANGĂ, Ion, *Răspuns la criticile nedrepte* .- Iași, 1888
69. CREMER, I., *Scriitorii noștri clasici și problemele școlii* .- Buc., Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 242 p.
70. DABIJA, N., *Nasc și la Moldova oameni* .- Ch., Ed. Hyperion, 1992, 75 p.
71. DAFIN, I., *Figuri ieșene*. Seria III .- Iași

72. EMINESCU, M., *Cugetări* .- Buc., Ed. Albatros, 1979, 111 p.
73. EMINESCU, M., *Scrieri pedagogice* .- Iași, Ed. Junimea, 1977, 239 p.
74. EMINESCU, M., *Opera politică*, Vol. I .- Buc., Ed. Cugetarea – Georgescu Delafros, 328 p.
75. ENESCU, N., *Gh. Asachi, ca pedagog*. În: *Din istoria pedagogiei românești*. Vol. I .- Buc., EDP, 1957, 145-223
76. ENESCU, N., *Gheorghe Asachi, organizatorul școlilor naționale din Moldova* .-Buc., EDP, 1962, 350 p.
77. ERBICEANU, C., *Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă*. Prefață. În: *Istoricul Academiei Grecești Domnești din Sântul Sava în București*.- Buc., Tipografia cărților grecești, 1888, p.166
78. FURTUNĂ, D., *Cuvinte și mărturii despre Ion Creangă* .- Iași, Ed. Junimea, 1945, 168 p.
79. *GEOGRAFIA Județului Iași* / Gh. Enăchescu, I. Creangă et al .- Iași, 1879
80. GHETEA, V., *Ion Creangă pedagog* .- Iași
81. GHIBĂNESCU, Gh., *Școala normală de învățătoare* .- Buc., 1935
82. GRIGORESCU, C., *Răspuns la criticile nedrepte*, Vol. VII .- Buc, Ed. Șezătoarea, 1903
83. HASSENFORDER, J., *Inovația în învățământ* .- Buc., EDP, 1976, 116 p.
84. *HRISOVUL lui Mihail Sturza*, 29 martie 1846, nr. 23
85. IORGA, N., *Gh. Asachi ca tipograf și Editor* .- Buc., Ed. Socec, 1912, 25 p.
86. IORGA, N., *Istoria literaturii române în secolul XVIII*. 1688-1821 .- Buc., EDP, 1901, 455 p.
87. IORGA, N., *Istoria românilor*. Vol. VIII .- Buc., EDP, 1938
88. *ISTORIA Pedagogiei*. Manual pentru institutele pedagogice de învățători. Partea I /Institutul de Științe Pedagogice, Buc., EDP, 1958
89. KRACIUN, T., *Razvitie școlî i pedagogiceskoi mîsli v Moldavii* .- Ch., Ed. Lumina, 1985, 256 p.
90. JINGA I., PĂUN, E., *Pedagogie* .- Buc., EDP, 1987
91. KOGĂLNICEANU, M., *Opere alese* .- Ch., Ed. cartea Moldovenească, 1966, 413 p.
92. KOMENSKI, Ia.A., *Izbrannîe pedagogiceskie socinenia*. Vol.2 .- Moscova, Ed. Pedagogika, 1981, 576 p.
93. KONSTANTINOV, N.A., MEDÎNSKI, ȘABAEVA et al., *Istoria pedagogiei* .- Buc., EDP, 1959, 572 p.
94. KONSTANTINOV, N.A., MEDÎNSKI, ȘABAEVA et al., *Istoria pedagogiei* .- Ch., Ed. Cartea Moldovenească, 1978

95. LOVINESCU, E., *Gheorghe Asachi. Viața și opera lui* .- Buc., Ed. Casa Școalelor 1927, 240 p.
96. MARIAN, I.D., *Pedagogia lui Creangă* .- Buc., 1941
97. *METODOLOGIA strategică a formării continue a personalului didactic din învățământul preuniversitar* /MET; Vl.Pâslaru (coord.), T.Callo, V.Gh.Cojocaru et al. // www.edu.md, 2007
98. MONTAIGNE, M. de, *Eseuri* .- Buc., Editura Științifică, 1971
99. MORARIU, L., *Institutorul Creangă* .- Iași, 1925, 97 p.
100. MORARIU, L., *Creangă* .- Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1940, 97 p.
101. NARLY, C., *Un muzeu pedagogic la Seminarul pedagogic al Universității din Iași* .- Iași, 1925
102. NEGRU, N., // *Literatura și arta*, 23 februarie 1989
103. NEGURĂ, I., PAPUC, L., PÂSLARU, V., *Curriculum psihopedagogic universitar de bază* / Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă din Chișinău, 2000, 174 p.
104. ORGHIDAN, I., *Contribuția lui Mihai Eminescu la dezvoltarea educației și învățământului*. În: *Predarea limbii și literaturii române*. Vol.VIII .- Buc., 1991
105. ORJEHOVSKAIA, T.E., *Ion Creangă. Pamiatka citateliu* .- Ch., Gosizdat Moldavii, 1958, 14 p.
106. PARASCAN, C., *Ion Creangă și lumea în care a trăit 1837-1889* .- Iași, Ed. Sagittarius Libris, 1999, 208 p.
107. PÂSLARU, V., *Școala națională în contextul culturii naționale* // *Nistru*, 1990, nr. 8, p. 126-139
108. PÂSLARU, V., *Principiul etnocultural în învățământul din Republica Moldova* // *Revista de pedagogie*, 1993, nr. 8-12, p. 77-79 (România)
109. PÂSLARU, V., *Principiul pozitiv al educației*. Studii și eseuri pedagogice .- Ch., Ed. Civitas, 2003, 320 p.
110. PÂSLARU, V., *Integrarea socială a conlocuitorilor de alte etnii prin educație și învățământ* // *Didactica Pro...*, 2003, nr. 4-5, p. 32-38
111. PÂSLARU, V., *Coordonatele sociolingvistică, politico-juridică și educațională ale limbii române în Republica Moldova sau de ce limba română nu a devenit factor integrator al societății moldovenești?* În: *Limba română – mijloc de integrare socială în Republica Moldova* .- Ch., Ed. Arc, 2004, p. 11-16
112. PÂSLARU, V., *Specific Aspects of Promoting Ethnic and Religious Tolerance through Education in the Republic of Moldova* În: *Religion and Democracy in Moldova* / ISCOMET – Institute for Ethnic and Regional Studies, Maribor-Ch., 2005, p. 429- 446 (Aspecte specifice de promovare a toleranței religioase și etnice prin educație și învățământ în Republica Moldova În: *Religie și Democrație în Moldova* / ISCOMET – Institutul de Științe Regionale și Etnice, Maribor-Ch., 2005, p. 447-464)

113. PÂSLARU, Vl., *De ce nu avem o politică națională a educației // Didactica Pro...*, 2003, nr. 2 (189), p. 6-8
114. PESTALOZZI, G., *Izbrannîe pedagogiceskie issledovania*. Vol.2 .- Moscova, Editura Pedagogika, 1981, 416 p.
115. PETROVEANU, ..., *Anuarul școlii preparandale din Iași* .- București, 1926
116. POMPEI, D., *Gheorghe Asachi și firea limbii noastre* .- Cluj, 1931
117. POP, I., *Abecedarul sau manual de silabismu* .- Buc., Ed. G.Ioanid
118. POPA, N.I., *Studii și cercetări științifice*. An. V, nr. 3-4, 1954
119. POPOVICI, C., *Eminescu. Viața și opera* .- Ch., Ed. Cartea Moldovenească, 1974, 576, p.
120. POPOVICI, C., *Mihail Eminescu / Colecția Gânditorii moldoveni* .- Ch., Ed. Cartea Moldovenească, 1980, 176 p.
121. POPOVICI, D., *Pedagogie generală* .- Buc., EDP, 1998, 182 p.
122. *POVĂȚUITORIU la cetire prin scriere după sistema fonetică de institutorii*: Gheorghe Enăchescu și Ioan Creangă .- Iassy, Tipo-litografia H. Goldner, 1876, 60 p.
123. PREDESCU, I., *Ion Creangă. Viața și opera*. Vol. II .- București, 1932
124. RACU, A., Dezvoltarea învățământului special în Republica Moldova: istorie și perspective. Referat științific al tezei de dr hab. ist. / AȘM, Institutul de Istorie, Ch., 2006, 55 p.
125. RECEANU, V., *Observațiuni asupra metodelor cărților de scriere și citire* .- Iași
126. SPERANȚIA, T., *Amintiri despre Ion Creangă* .- Iași, Ed. Viața Românească, 1927, 46 p.
127. STANCIU, I.G., *Istoria pedagogiei* .- Ch., Ed. AIVH SRL, 1993, 162 p.
128. STANCIU St., *Probleme de ieri și de azi ale pedagogiei românești* .- Craiova, Ed. Scrisul Românesc, 1940
129. STANCIU, St., *Despre concepția învățământului public din anul 1848*. În: Studii, I, nr. 2 .- București, 1949, p. 198-199
130. STANCIU, S., *Din problemele pedagogiei românești* .- Buc., EDP, 1957
131. STANCIU, S., *Clasici ai pedagogiei universale și gândirea pedagogică românească* .- Buc., EDP, 1966, 392 p.
132. ȘTEFAN, M., *Mihail Eminescu revizor școlar* .- București, 1956
133. ȘTEFĂREANU, M., *Mihail Eminescu pedagog național* .- Iași, 1934
134. TOMA CHIRICUȚĂ, V., *Eminescu pedagog*, Botoșani, 1927
135. TORONȚIU, I.E., *Studii și documente literare*, Vol. V .- Buc., Ed. Junimea, 1932

136. ȚURCANU, I., ”*Amintiri din copilărie* “. *Despre școala și școlarizarea lui Creangă // Nistru*, 1987, nr. 6, p. 142 și urm
137. ȚURCANU, I., *Creangă în contextual pedagogiei timpului său* .- Ch., Ed. Universitas, 1994 , 148 p.
138. URECHIA, V., *Istoria școalelor de la 1800 până la 1860*. Vol. I .- București, 1892
139. URECHIA, V., *Gheorghe Asachi* .- București, Editura Tiparul Românesc, 1890, 98 p.
140. URECHIA, V., *Uricarul*, Vol. III
141. URECHIA, V., *Uricarul*, Vol. I
142. URECHIA, V., *Uricarul*, Vol. VIII
143. URECHIA, V., *Istoria școalelor de la 1800-1864*, Vol II .- Buc., Imprimeria statului, 1901, 405 p.
144. *URICARUL*, VII.
145. UȘINSKI, K.D., *Sbornik socinenii*, Vol. 3 .- Moskova-Leningrad, Ed. Academiei de Științe Pedagogice a RSFSR, 1948, 692 p.
146. VLAD, I., *Asociația pedagogică din București și programul ei // Revista de pedagogie* (București), 1968, nr. 4, p. 85-88
147. WOLFF, I., *Organizarea școlilor bănățene*. În: *Din istoria pedagogiei românești*. Culegere de studii. Partea I .- Buc., EDP, 1957, p. 57-97
148. XENOPOL, Al., *Memoriu asupra învățământului superior din Moldova* .- Iași, Tipografia Națională, 1885, 156 p.
149. XENOPOL, Al., ERBICEANU, C., *Serbarea școlară de la Iași, 1885* .- Iași 1885

(cf. Șt. Bârsănescu, 40, p. 303)

În anul 1870 fișa individuală a școlarului era o dezvoltare mai mare cu referință la informația despre școlar care cuprindea următoarele compartimente:

1. În școală (a. în timpul învățământului.
(b. înainte și după învățământ .
2. În afară (a. purtarea pe stradă, în grădină,
(b. relații cu alții (cu profesorii, părinții, colegii mai mari sau mai mici, cu egali).
3. Acasă, în mediul familiar.

La 1880, în seminarul de pedagogie de la Leipzig, se aduse foi personale o nouă amplificare, prevăzându-se răspunsuri la:

1. Înfațișarea exterioară a școlarului în haină, curățenie, ținută proprie.
2. Dragostea lui de adevăr. Onorabilitatea lui.
3. Sentimentele școlarului față de părinți, profesori, purtarea față de colegi.
4. Atitudini, preocupări, participări la învățământ
5. Punctualitatea în raporturile cu frecvența, îngrijirea cărților și caietelor.
6. Viața de familie și în afară de epoca școlii.
7. Ideile privitoare la o profesiune.
8. Propuneri pentru evitarea greșelilor.